HỌC VIỆN CÔNG NGHỆ BƯU CHÍNH VIỄN THÔNG

- - - - - - - - - - - - - -

SÁCH HƯỚNG DẪN HỌC TẬP

TOÁN RỜI RẠC

Biên soạn : Ths. NGUYỄN DUY PHƯƠNG

Lưu hành nội bộ

HÀ NỘI - 2006

LỜI GIỚI THIỆU

Toán rời rạc là một lĩnh vực nghiên cứu và xử lý các đối tượng rời rạc dùng để đếm các đối tượng, và nghiên cứu mối quan hệ giữa các tập rời rạc. Một trong những yếu tố làm Toán rời rạc trở nên quan trọng là việc lưu trữ, xử lý thông tin trong các hệ thống máy tính về bản chất là rời rạc. Chính vì lý do đó, Toán học rời rạc là một môn học bắt buộc mang tính chất kinh điển của các ngành Công nghệ thông tin và Điện tử Viễn thông. Tài liệu hướng dẫn môn học Toán học rời rạc được xây dựng cho hệ đào tạo từ xa Học viện Công nghệ Bưu chính Viễn thông được xây dựng dựa trên cơ sở kinh nghiệm giảng dạy môn học và kế thừa từ giáo trình "Toán học rời rạc ứng dụng trong tin học" của Kenneth Rossen. Tài liệu được trình bày thành hai phần:

Phần I trình bày những kiến thức cơ bản về lý thuyết tổ hợp thông qua việc giải quyết bốn bài toán cơ bản đó là: Bài toán đếm, Bài toán tồn tại, Bài toán liệt kê và Bài toán tối ưu.

Phần II trình bày những kiến thức cơ bản về Lý thuyết đồ thị: khái niệm, định nghĩa, các thuật toán trên đồ thị, đồ thị Euler, đồ thị Hamilton. Một số bài toán có ứng dụng thực tiễn quan trọng khác của lý thuyết đồ thị cũng được chú trọng giải quyết đó là Bài toán tô màu đồ thị, Bài toán tìm đường đi ngắn nhất và Bài toán luồng cực đại trong mạng.

Trong mỗi phần của tài liệu, chúng tôi cố gắng trình bày ngắn gọn trực tiếp vào bản chất của vấn đề, đồng thời cài đặt hầu hết các thuật toán bằng ngôn ngữ lập trình C nhằm đạt được hai mục tiêu chính cho người học: Nâng cao tư duy toán học trong phân tích, thiết kế thuật toán và rèn luyện kỹ năng lập trình với những thuật toán phức tạp. Mặc dù đã rất cẩn trọng trong quá trình biên soạn, tuy nhiên tài liệu không tránh khỏi những thiếu sót và hạn chế. Chúng tôi rất mong được sự góp ý quí báu của tất cả đọc giả và các bạn đồng nghiệp. Mọi góp ý xin gửi về: Khoa Công nghệ Thông tin - Học viện Công nghệ Bưu chính Viễn thông.

Hà Nội, tháng 05 năm 2006

PHẦN I: LÝ THUYẾT TỔ HỢP

CHƯƠNG I: NHỮNG KIẾN THỨC CƠ BẢN

Nội dung chính của chương này đề cập đến những kiến thức cơ bản về logic mệnh đề và lý thuyết tập hợp. Bao gồm:

- ✓ Giới thiệu tổng quan về lý thuyết tổ hợp.
- ✓ Những kiến thức cơ bản về logic.
- ✓ Những kiến thức cơ bản về lý thuyết tập hợp.
- ✓ Một số ứng dụng của logic và lý thuyết tập hợp trong tin học.

Bạn đọc có thể tìm thấy những kiến thức sâu hơn và chi tiết hơn trong các tài liệu [1] và [2] của tài liệu tham khảo.

1.1. GIỚI THIỆU CHUNG

Tổ hợp là một lĩnh vực quan trọng của toán học rời rạc đề cập tới nhiều vấn đề khác nhau của toán học. Lý thuyết Tổ hợp nghiên cứu việc phân bố các phần tử vào các tập hợp. Thông thường các phần tử của tập hợp là hữu hạn và việc phân bố chúng phải thoả mãn những điều kiện nhất định nào đó tuỳ theo yêu cầu của bài toán nghiên cứu. Mỗi cách phân bố được coi là một ***"cấu hình của tổ hợp"***. Nguyên lý chung để giải quyết bài toán tổ hợp được dựa trên những nguyên lý cơ sở đó là nguyên lý cộng, nguyên lý nhân và một số nguyên lý khác, nhưng một đặc thù không thể tách rời của toán học tổ hợp đó là việc chứng minh và kiểm chứng các phương pháp giải quyết bài toán không thể tách rời máy tính.

Những dạng bài toán quan trọng mà lý thuyết tổ hợp đề cập đó là bài toán đếm, bài toán liệt kê, bài toán tồn tại và bài toán tối ưu.

Bài toán đếm: đây là dạng bài toán nhằm trả lời câu hỏi "có bao nhiêu cấu hình thoả mãn điều kiện đã nêu?". Bài toán đếm được áp dụng có hiệu quả vào những công việc mang tính chất đánh giá như xác suất của một sự kiện, độ phức tạp thuật toán.

Bài toán liệt kê: bài toán liệt kê quan tâm đến tất cả các cấu hình có thể có được, vì vậy lời giải của nó được biểu diễn dưới dạng thuật toán **"vét cạn"** tất cả các cấu hình. Bài toán liệt kê thường được làm nền cho nhiều bài toán khác. Hiện nay, một số bài toán tồn tại, bài toán tối ưu, bài toán đếm vẫn chưa có cách nào giải quyết ngoài phương pháp liệt kê. Phương pháp liệt kê càng trở nên quan trọng hơn khi nó được hỗ trợ bởi các hệ thống máy tính.

Bài toán tối ưu: khác với bài toán liệt kê, bài toán tối ưu chỉ quan tâm tới cấu hình ***"tốt nhất"*** theo một nghĩa nào đó. Đây là một bài toán có nhiều ứng dụng thực tiễn và lý thuyết tổ hợp đã đóng góp một phần đáng kể trong việc xây dựng các thuật toán để đưa ra được những mô hình tối ưu.

Bài toán tồn tại: nếu như bài toán đếm thực hiện đếm bao nhiêu cấu hình có thể có, bài toán liệt kê: liệt kê tất cả các cấu hình có thể có, bài toán tối ưu chỉ ra một cấu hình tốt nhất thì bài toán tồn tại giải quyết những vấn đề còn nghi vấn nghĩa là ngay kể cả vấn đề có hay không một cấu hình cũng chưa biết. Những bài toán này thường là những bài toán khó, việc sử dụng máy tính để chứng tỏ bài toán đó tồn tại hay không tồn tại ít nhất (hoặc không) một cấu hình càng trở nên hết sức quan trọng.

1.2. NHỮNG KIẾN THỨC CƠ BẢN VỀ LOGIC

Các qui tắc cơ bản của Logic cho ta ý nghĩa chính xác của các mệnh đề. Những qui tắc này được sử dụng giữa các lập luận toán học đúng và không đúng. Vì mục tiêu cơ bản của giáo trình này là trang bị cho sinh viên hiểu và xây dựng được những phương pháp lập luận toán học đúng đắn, nên chúng ta sẽ bắt đầu nghiên cứu toán học rời rạc bằng những kiến thức cơ bản của môn logic học.

Hiểu được phương pháp lập luận toán học có ý nghĩa hết sức quan trọng trong tin học. Những qui tắc của logic chính là công cụ cơ sở để chúng ta có thể xây dựng nên các ngôn ngữ lập trình, các mạng máy tính, kiểm chứng tính đúng đắn của chương trình và nhiều ứng dụng quan trọng khác.

1.2.1. Định nghĩa & phép toán

Đối tượng nghiên cứu của logic học là những mệnh đề. Một mệnh đề được hiểu là một câu khẳng định hoặc đúng hoặc sai chứ không thể vừa đúng vừa sai.

Ví dụ: Những câu khẳng định sau đây là một mệnh đề:

- *"Hà Nội là thủ đô của Việt Nam."*
- $1 + 1 = 2$
- $2 + 2 = 3$

Các mệnh đề "*Hà Nội là thủ đô của Việt Nam", "1 +1 =2* "là những mệnh đề đúng, mệnh đề *"2 +2 =3"* là sai. Nhưng những câu trong ví dụ sau sẽ không phải là một mệnh đề vì nó những câu đó không cho ta khẳng định đúng cũng chẳng cho ta khẳng định sai.

- *"Bây giờ là mấy giờ ?"*
- *"Hãy suy nghĩ điều này cho kỹ lưỡng"*
- $x +1 =2$
- $x + y = z$

Ta ký hiệu những chữ cái A, B, C, D, *p, q, r, s* . . . là những mệnh đề. Giá trị của một mệnh đề đúng được ký hiệu là *T*, giá trị mệnh đề sai được ký hiệu là *F*. Tập giá trị *{ T, F }* còn được gọi là giá trị chân lý của một mệnh đề.

Định nghĩa 1. Mệnh đề *p* tuyển với mệnh đề *q* (ký hiệu $p \vee p$) là một mệnh mà nó chỉ nhận giá trị *T* khi và chỉ khi ít nhất một trong hai mệnh đề *p, q* nhận giá trị *T*. Mệnh đề $p \vee q$ nhận giá trị *F* khi và chỉ khi cả *p, q* đều nhận giá trị *F*.

Định nghĩa 2. Mệnh đề *p* hội mệnh đề *q* (ký hiệu $p \wedge q$) là một mệnh đề mà nó chỉ nhận giá trị *T* khi và chỉ khi *p, q* nhận giá trị *T*. Mệnh đề $p \wedge q$ nhận giá trị *F* khi và chỉ khi hoặc *p*, *q*, hoặc cả hai nhận giá trị F.

Định nghĩa 3. Phủ định mệnh đề *p* (kí hiệu $\neg p$) là một mệnh đề nhận giá trị *F* khi và chỉ khi mệnh đề *p* nhận giá trị *T*, nhận giá trị *F* khi và chỉ khi *p* nhận giá trị *T*.

Định nghĩa 4. Mệnh đề tuyển loại của p và q, được ký hiệu là $p \oplus q$, là một mệnh đề chỉ đúng khi một trong p hoặc q là đúng và sai trong các trường hợp khác còn lại.

Định nghĩa 5. Mệnh đề *p* suy ra mệnh đề *q* (ký hiệu $p \rightarrow q$) nhận giá *T* khi và chỉ khi *p* nhận giá trị *F* hoặc *p* và *q* cùng nhận giá trị *T*. Mệnh đề $p \rightarrow q$ nhận giá trị *F* khi và chỉ khi p nhận giá trị *T* và *q* nhận giá trị *F*.

Định nghĩa 6. Hai mệnh đề *p, q* được gọi là kéo theo nhau (ký hiệu: $p \Leftrightarrow q$) có giá trị đúng khi p và q có cùng giá trị chân lý và sai trong các trường hợp khác còn lại.

Các phép toán: $\vee, \wedge, \neg, \oplus, \rightarrow, \Leftrightarrow$ có thể được định nghĩa thông qua bảng giá trị chân lý sau:

Bảng 1.1: Bảng giá trị chân lý của các phép toán $\vee, \wedge, \neg, \oplus, \rightarrow, \Leftrightarrow$

p	q	$p \vee q$	$p \wedge q$	$\neg p$	$p \oplus q$	$p \rightarrow q$	$p \Leftrightarrow q$
T	T	T	T	F	F	T	T
T	F	T	F	F	T	F	F
F	T	T	F	T	T	T	F
F	F	F	F	T	F	T	T

1.2.2. Sự tương đương giữa các mệnh đề

Một vấn đề hết sức quan trọng trong lập luận toán học là việc thay thế này bằng một mệnh đề khác có cùng giá trị chân lý. Hai mệnh đề có cùng một giá trị chân lý chúng ta có thể hiểu theo cách thông thường là chúng tương đương nhau về ngữ nghĩa. Do vậy, ta sẽ tiếp cận và phân loại các mệnh đề phức hợp thông qua các giá trị chân lý của chúng.

Định nghĩa 1. Một mệnh đề phức hợp mà luôn luôn đúng với bất kể các giá trị chân lý của các mệnh đề thành phần của nó được gọi là hằng đúng (tautology). Một mệnh đề luôn luôn sai với mọi giá trị chân lý của các mệnh đề thành phần của nó được gọi là mâu thuẫn.

Ví dụ: mệnh đề phức hợp $p \vee \neg q$ là hằng đúng, $p \wedge \neg q$ là mâu thuẫn vì giá trị chân lý của các mệnh đề trên luôn luôn đúng, hoặc luôn luôn sai như được chỉ ra trong bảng 1.2.

Bảng 1.2. Ví dụ về mệnh đề hằng đúng & mệnh đề mâu thuẫn

p	¬p	p ∨¬q	p∧¬q
T	F	T	F
F	T	T	F

Định nghĩa 2. Hai mệnh đề *p, q* được gọi là tương đương logic với nhau (ký hiệu: $p \equiv q$) khi và chỉ khi các cột cho giá trị chân lý của chúng giống nhau. Hay mệnh đề $p \rightarrow q$ là hằng đúng.

Ví dụ: hai mệnh đề $\neg(p \vee q)$ và $\neg p \wedge \neg q$ là tương đương logic vì các cột giá trị chân lý của chúng được thể hiện qua bảng sau:

Bảng 1.3. Bảng giá trị chân lý đối với ¬(p ∨ q) và ¬p∧¬q

p	q	p∨q	¬(p∨q)	¬p	¬q	¬p∧¬q
T	T	T	F	F	F	F
T	F	T	F	F	T	F
F	T	T	F	T	F	F
F	F	F	T	T	T	T

Dùng bảng giá trị chân lý để chứng minh tính tương đương logic giữa hai mệnh đề phức hợp cho ta một phương pháp trực quan dễ hiểu. Tuy nhiên, với những mệnh đề logic phức hợp có *k* mệnh đề thì cần tới 2^k giá trị chân lý để biểu diễn bảng giá trị chân lý. Trong nhiều trường hợp chúng ta có thể chứng minh tính tương logic bằng việc thay thế một mệnh đề phức hợp bằng những tương đương logic có trước.

Bằng phương pháp bảng chân lý, dễ dàng chứng minh được sự tương đương của các công thức dưới đây:

$$p \rightarrow q \equiv \neg p \vee q$$

$$p \Leftrightarrow q \equiv (p \rightarrow q) \wedge (q \rightarrow p)$$

$$\neg(\neg p) \equiv p$$

Bảng 1.4. Bảng các tương đương logic

TƯƠNG ĐƯƠNG	TÊN GỌI
$p \wedge T \equiv p$ $p \vee F \equiv p$	Luật đồng nhất
$p \vee T \equiv T$ $p \wedge F \equiv F$	Luật nuốt
$p \vee p \equiv p$ $p \wedge p \equiv p$	Luật luỹ đẳng
$\neg(\neg p) \equiv p$	Luật phủ định kép
$p \vee q \equiv q \vee p$ $p \wedge q \equiv q \wedge p$	Luật giao hoán
$(p \vee q) \vee r \equiv p \vee (q \vee r)$ $(p \wedge q) \wedge r \equiv p \wedge (q \wedge r)$	Luật kết hợp
$p \vee (q \wedge r) \equiv (p \vee q) \wedge (p \vee r)$ $p \wedge (q \vee r) \equiv (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$	Luật phân phối
$\neg(p \wedge q) \equiv \neg p \vee \neg q$ $\neg(p \vee q) \equiv \neg p \wedge \neg q$	Luật De Morgan

Ví dụ: Chứng minh rằng $\neg(p \vee (\neg q \wedge q))$ là tương đương logic với $\neg p \wedge \neg q$.

Chứng minh:

$\neg(p \vee (\neg q \wedge q)) \equiv \neg p \wedge \neg(\neg p \wedge q)$ theo luật De Morgan thứ 2

$\equiv \neg p \wedge [\neg(\neg p) \vee \neg q]$ theo luật De Morgan thứ 2

$\equiv \neg p \wedge [p \vee \neg q]$ theo luật phủ định kép

$\equiv (\neg p \wedge p) \vee (\neg p \wedge \neg q)$ theo luật phân phối

$\equiv F \vee (\neg p \wedge \neg q)$ vì $\neg p \wedge p \equiv F$

$\equiv \neg p \wedge \neg q$ Mệnh đề được chứng minh.

1.2.3. Dạng chuẩn tắc

Các công thức (mệnh đề) tương đương được xem như các biểu diễn khác nhau của cùng một mệnh đề. Để dễ dàng viết các chương trình máy tính thao tác trên các công thức, chúng ta cần

chuẩn hóa các công thức, đưa chúng về dạng biểu diễn chuẩn được gọi là ***dạng chuẩn hội***. Một công thức được gọi là ở dạng chuẩn hội nếu nó là hội của các mệnh đề tuyển.

Phương pháp để biến đổi một công thức bất kỳ về dạng chuẩn hội bằng cách áp dụng các thủ tục sau:

- Bỏ các phép kéo theo ($\rightarrow$) bằng cách thay ($p\rightarrow q$) bởi ($\neg p\rightarrow q$).
- Chuyển các phép phủ định ($\neg$) vào sát các ký hiệu mệnh đề bằng cách áp dụng luật De Morgan và thay $\neg(\neg p)$ bởi p.
- Áp dụng luật phân phối thay các công thức có dạng ($p\vee(q\wedge r)$) bởi $(p\vee q)\wedge(p\vee r)$.

Ví dụ: Ta chuẩn hóa công thức $(p\rightarrow q)\vee\neg(r\vee\neg s)$:

$$(p\rightarrow q)\vee\neg(r\vee\neg s) \equiv (\neg p\vee q) \vee(\neg r\wedge s)$$
$$\equiv ((\neg p\vee q)\vee\neg r) \wedge((\neg p\vee q)\vee s)$$
$$\equiv (\neg p\vee q\vee\neg r)\wedge(\neg p\vee q\vee s)$$

Như vậy công thức $(p\rightarrow q)\vee\neg(r\vee\neg s)$ được đưa về dạng chuẩn hội $(\neg p\vee q\vee\neg r)\wedge(\neg p\vee q\vee s)$

1.3. VỊ TỪ VÀ LƯỢNG TỪ

Trong toán học hay trong các chương trình máy tính chúng ta rất hay gặp những khẳng định chưa phải là một mệnh đề. Những khẳng định đó đều có liên quan đến các biến. Chẳng hạn khẳng định:

P(x) = "x > 3" không phải là một mệnh đề nhưng tại những giá trị cụ thể của x = x_0 nào đó thì P(x_0) lại là một mệnh đề. Hoặc trong những đoạn chương trình gặp câu lệnh:

```
if ( x > 3 ) then x:= x +1;
```

thì chương trình sẽ đặt giá trị cụ thể của biến x vào P(x), nếu mệnh đề P(x) cho giá trị đúng x sẽ được tăng lên 1 bởi câu lệnh x:=x+1, P(x) có giá trị sai giá trị của x được giữ nguyên sau khi thực hiện câu lệnh if.

Chúng ta có thể phân tích mỗi khẳng định thành hai phần chủ ngữ và vị ngữ (hay vị từ), trong câu "x lớn hơn 3" ta có thể coi x là chủ ngữ, "lớn hơn 3" là vị ngữ, hàm P(x) được gọi là hàm mệnh đề. Một hàm mệnh đề có thể có một hoặc nhiều biến, giá trị chân lý của hàm mệnh đề tại những giá trị cụ thể của biến được xác định như những mệnh đề thông thường.

Ví dụ: Cho Q(x, y, z) là hàm mệnh đề xác định câu $x^2 = y^2 + z^2$ hãy xác định giá trị chân lý của các mệnh đề Q (3, 2, 1), Q (5, 4, 3).

Giải:

Đặt giá trị cụ thể của x , y , z vào Q(x,y,z) ta có:

Q(3,2,1) là mệnh đề "$3^2 = 2^2 + 1^2$" là sai do đó Q(3,2,1) là mệnh đề sai. Trong đó, Q (5, 4, 3) là mệnh đề "$5^2 = 4^2 + 3^2$" đúng, do đó Q(5,4,3) là mệnh đề đúng.

Tổng quát, giả sử M là một tập hợp các phần tử nào đó. M thường được gọi là trường hay miền xác định của các phần tử thuộc M. Khi đó, biểu thức P(x) gọi là vị từ xác định trên trường M nếu khi thay x bởi một phần tử bất kỳ của trường M thì P(x) sẽ trở thành một mệnh đề trên trường M.

Khi tất cả các biến của hàm mệnh đề đều được gán những giá trị cụ thể, thì mệnh đề tạo ra sẽ xác định giá trị chân lý. Tuy nhiên, có một phương pháp quan trọng khác để biến một hàm mệnh đề thành một mệnh đề mà không cần phải kiểm chứng mọi giá trị chân lý của hàm mệnh đề tương ứng với các giá trị của biến thuộc trường đang xét. Phương pháp đó gọi là sự lượng hoá hay lượng từ. Chúng ta xét hai lượng từ quan trọng là lượng từ với mọi (ký hiệu:∀), lượng từ tồn tại (ký hiệu:∃).

Định nghĩa 1. Lượng từ với mọi của P(x) ký hiệu là ∀x P(x) là một mệnh đề "P(x) đúng với mọi phần tử x thuộc trường đang xét".

Ví dụ: Cho hàm mệnh đề $P(x) = X^2 + X + 41$ là nguyên tố. Xác định giá trị chân lý của mệnh đề ∀ P(x) với x thuộc không gian bao gồm các số tự nhiên [0..39].

Giải: vì P(x) đúng với mọi giá trị của x ∈ [0..39] ⇒ ∀ P(x) là đúng.

Ví dụ: Cho P(x) là hàm mệnh đề "x + 1 > x". Xác định giá trị chân lý của mệnh đề ∀ x P(x), trong không gian các số thực.

Giải: vì P(x) đúng với mọi số thực x nên ∀x P(x) là đúng.

Định nghĩa 2. Lượng từ tồn tại của hàm mệnh đề P(x) (được ký hiệu là:∃ x P(x)) là một mệnh đề "Tồn tại một phần tử x trong không gian sao cho P(x) là đúng ".

Ví dụ: Cho P(x) là hàm mệnh đề "x > 3". Hãy tìm giá trị chân lý của mệnh đề ∃ x P(x) trong không gian các số thực.

Giải: vì P(4) là "4 > 3" đúng nên ∃ x P(x) là đúng.

Ví dụ: Cho Q(x) là "x + 1 > x". Hãy tìm giá trị chân lý của mệnh đề ∃ x Q(x) trong không gian các số thực.

Giải: vì Q(x) sai với mọi x ∈ R nên mệnh đề ∃ x Q(x) là sai.

Bảng 1.5: Giá trị chân lý của lượng từ ∀, ∃

∀x P(x)	P(x) đúng với mọi x	Có một giá trị của x để P(x) sai
∃x P(x)	Có một giá trị của x để P(x) đúng	P(x) sai với mọi x

Dịch những câu thông thường thành biểu thức logic: Dịch một câu được phát biểu bằng ngôn ngữ tự nhiên (câu hỏi thông thường) thành một biểu thức logic có vai trò hết sức quan trọng trong xây dựng các ngôn ngữ lập trình, chương trình dịch và xử lý ngôn ngữ tự nhiên. Quá trình dịch một câu từ ngôn ngữ tự nhiên thành một biểu thức sẽ làm mất đi tính tự nhiên của ngôn ngữ

vì đa số các ngôn ngữ đều không rõ ràng, nhưng một biểu thức logic lại rất rõ ràng chặt chẽ từ cú pháp thể hiện đến ngữ nghĩa của câu. Điều này dẫn đến phải có một tập hợp các giả thiết hợp lý dựa trên một hàm xác định ngữ nghĩa cuả câu đó. Một khi câu đã được chuyển dịch thành biểu thức logic, chúng ta có thể xác định được giá trị chân lý của biểu thức logic, thao tác trên biểu thức logic, biến đổi tương đương trên biểu thức logic.

Chúng ta sẽ minh hoạ việc dịch một câu thông thường thành biểu thức logic thông qua những sau.

Ví dụ dịch câu "Bạn không được lái xe máy nếu bạn cao dưới 1.5 mét trừ phi bạn trên 18 tuổi" thành biểu thức logic.

Giải:

Ta gọi p là câu : Bạn được lái xe máy.

q là câu : Bạn cao dưới 1.5m.

r là câu : Bạn trên 18 tuổi.

Khi đó: Câu hỏi trên được dịch là: $(q \wedge \neg r) \rightarrow \neg p$

Ví dụ: Dịch câu "Tất cả các sinh viên học tin học đều học môn toán học rời rạc"

Giải: Gọi P(x) là câu "x cần học môn toán học rời rạc" và x được xác định trong không gian của các sinh viên học tin học. Khi đó chúng ta có thể phát biểu: $\forall x\, P(x)$

Ví dụ: Dịch câu "Có một sinh viên ở lớp này ít nhất đã ở tất cả các phòng của ít nhất một nhà trong ký túc xá".

Giải: Gọi tập sinh viên trong lớp là không gian xác định sinh viên x, tập các nhà trong ký túc xá là không gian xác định căn nhà y, tập các phòng là không gian xác định phòng z. Ta gọi P(z,y) là "z thuộc y", Q(x,z) là "x đã ở z". Khi đó ta có thể phát biểu:

$$\exists x\, \exists y\, \forall z\, (P(z,y) \rightarrow Q(x,z));$$

1.4. MỘT SỐ ỨNG DỤNG TRÊN MÁY TÍNH

Các phép toán bít: Các hệ thống máy tính thường dùng các bit (binary digit) để biểu diễn thông tin. Một bít có hai giá trị chân lý hoặc 0 hoặc 1. Vì giá trị chân lý của một biểu thức logic cũng có hai giá trị hoặc đúng (T) hoặc sai (F). Nếu ta coi giá trị đúng có giá trị 1 và giá trị sai là 0 thì các phép toán với các bít trong máy tính được tương ứng với các liên từ logic.

Một xâu bít (hoặc xâu nhị phân) là dãy không hoặc nhiều bít. Chiều dài của xâu là số các bít trong xâu đó.

Ví dụ:

Xâu nhị 101010011 có độ dài là 9.

Một số nguyên được biểu diễn như một xâu nhị phân có độ dài 16 bít.

Các phép toán với bít được xây dựng trên các xâu bít có cùng độ dài, bao gồm: AND bít (phép và cấp bít), OR (phép hoặc cấp bít), XOR (phép tuyển loại trừ cấp bít). Ví dụ: cho hai xâu bít 01101 10110 và 11000 11101 hãy tìm xâu AND bít, OR bít, XOR bít.

Phép AND

01101 10110
11000 11101
___
01000 10100

Phép OR

01101 10110
11000 11101
___
11101 11111

Phép XOR

01101 10110
11000 11101
___
10101 01011

Thuật toán các phép tính số nguyên: Các thuật toán thực hiện các phép tính với các số nguyên khi dùng khai triển nhị phân là hết sức quan trọng trong bộ xử lý số học của máy tính. Như chúng ta đã biết, thực chất các số nguyên được biểu diễn trong máy tính là các xâu bít nhị phân, do vậy chúng ta có thể sử dụng biểu diễn nhị phân của các số để thực hiện các phép tính.

Giả sử khai triển nhị phân của các số nguyên a và b tương ứng là:

$a = (a_{n-1}a_{n-2} . . .a_1a_0)_2$, $b = (b_{n-1}b_{n-2} . . .b_1b_0)_2$. Khai triển của a và b có đúng n bít (chấp nhận những bít 0 ở đầu để làm đặc n bít).

Xét bài toán cộng hai số nguyên viết ở dạng nhị phân. Thủ tục thực hiện việc cộng cũng giống như làm trên giấy thông thường. Phương pháp này tiến hành bằng cách cộng các bít nhị phân tương ứng có nhớ để tính tổng hai số nguyên. Sau đây là mô tả chi tiết cho quá trình cộng hai xâu bít nhị phân.

Để cộng a với b, trước hết ta cộng hai bít phải nhất, nghĩa là:

$a_0 + b_0 = c_0*2 + s_0$; trong đó s_0 là bít phải nhất của số nguyên tổng a + b, c_0 là số cần để nhớ nó có thể bằng 0 hoặc 1. Sau đó ta cộng hai bít tiếp theo và số nhớ:

$a_1 + b_1 + c_0 = c_1*2 + s_1$; s_1 là bít tiếp theo của số a + b, c_1 là số nhớ. Tiếp tục quá trình này bằng cách cộng các bít tương ứng trong khai triển nhị phân và số nhớ, ở giai đoạn cuối cùng: a_{n-1}

$+ b_{n-1} + c_{n-2} = c_{n-1} * 2 + s_{n-1}$. Bít cuối cùng của tổng là c_{n-1}. Khi đó khai triển nhị phân của tổng a + b là $(s_n a_{n-1} \ldots s_1 s_0)_2$.

Ví dụ: cộng $a = (1110)_2$, $b = (1011)_2$

Giải:

Trước hết lấy:

$$a_0 + b_0 = 0 + 1 = 0 * 2 + 1 \Rightarrow c_0 = 0,\ s_0 = 1$$

Tiếp tục:

$$a_1 + b_1 + c_0 = 1 + 1 + 0 = 1 * 2 + 0 \Rightarrow c_1 = 1,\ s_1 = 0$$

$$a_2 + b_2 + c_1 = 1 + 0 + 1 = 1 * 2 + 0 \Rightarrow c_2 = 1,\ s_2 = 0$$

$$a_3 + b_3 + c_2 = 1 + 1 + 1 = 1 * 2 + 1 \Rightarrow c_3 = 1,\ s_3 = 1$$

Cuối cùng:

$$s_4 = c_3 = 1 \Rightarrow a + b = (11001)_2$$

Thuật toán cộng:

```
void Cong(a , b: positive integer)
{
    /*a = (a_{n-1}a_{n-2} . . .a_1a_0)_2 , b = (b_{n-1}b_{n-2} . . .b_1b_0)_2 */
    c=0;
    for (j=0 ; j≤ n-1; j++) {
        d= [( a_j + b_j + c)/ 2];
                s_j = a_j + b_j + c – 2d;
                c = d;
     }
    s_n = c;
    /*khai triển nhị phân của tổng là (s_na_{n-1} . . .s_1s_0)_2;
}
```

Thuật toán nhân: Để nhân hai số nguyên n bít a, b ta bắt đầu từ việc phân tích:

$$a = (a_{n-1}a_{n-2} \ldots a_1a_0),\ b = (b_{n-1}b_{n-2} \ldots b_1b_0)$$

$$\Rightarrow ab = a\sum_{j=0}^{n-1} b_j 2^j = \sum_{j=0}^{n-1} a(b_j 2^j)$$

Ta có thể tính a.b từ phương trình trên. Trước hết, ta nhận thấy $ab_j = a$ nếu $b_j=1$, $ab_j=0$ nếu $b_j=0$. Mỗi lần tính ta nhân với 2^j hay dịch chuyển sang trái j bít 0 bằng cách thêm j bít 0 vào bên

trái kết quả nhận được. Cuối cùng, cộng n số nguyên $ab_j 2^j$ (j=0..n-1) ta nhận được a.b. Ví dụ sau đây sẽ minh hoạ cho thuật toán nhân:

Ví dụ: Tìm tích của a = $(110)_2$, b= $(101)_2$

Giải: Ta nhận thấy:

$ab_0 2^0 = (110)_2 * 1 * 2^0 = (110)_2$

$ab_1 2^1 = (110)_2 * 0 * 2^1 = (0000)_2$

$ab_2 2^2 = (110)_2 * 1 * 2^2 = (11000)_2$

Sử dụng thuật toán tính tổng hai số nguyên a, b có biểu diễn n bít ta nhận được(ta có thể thêm số 0 vào đầu mỗi toán hạng):

$(0110)_2 + (0000)_2 = (0110)_2$;

$(00110)_2 + (11000)_2 = (11110)_2$ = ab.

Thuật toán nhân hai số nguyên n bít có thể được mô phỏng như sau:

```
void Nhan( a, b: Positive integer){
        /* khai triển nhị phân tương ứng của a = (an-1an-2. . .a1a0),
        b = (bn-1bn-2. . .b1b0) */
        for (j=0; j≤ n-1; j++) {
                if ( ( bj==1)
                        cj = a * 2j; /* a được dịch trái j bít 0 */
                else cj =0;
        }
        /*c0, c1.., cn-1 là những tích riêng của abj 2j(j=0..n-1 */
        p=0;
        for ( j=0 ; j≤ n-1; j++)
                        p= p + cj;
        /* p là giá trị của tích ab */
}
```

1.5. NHỮNG KIẾN THỨC CƠ BẢN VỀ LÝ THUYẾT TẬP HỢP

1.5.1. Khái niệm & định nghĩa

Các tập hợp dùng để nhóm các đối tượng lại với nhau. Thông thường, các đối tượng trong tập hợp có các tính chất tương tự nhau. Ví dụ, tất cả sinh viên mới nhập trường tạo nên một tập hợp, tất cả sinh viên thuộc khoa Công nghệ thông tin là một tập hợp, các số tự nhiên, các số thực..

. cũng tạo nên các tập hợp. Chú ý rằng, thuật ngữ đối tượng được dùng ở đây không chỉ rõ cụ thể một đối tượng nào, sự mô tả một tập hợp nào đó hoàn toàn mang tính trực giác về các đối tượng.

Định nghĩa 1. Tập các đối tượng trong một tập hợp được gọi là các phần tử của tập hợp. Các tập hợp thường được ký hiệu bởi những chữ cái in hoa đậm như A, B, X, Y..., các phần tử thuộc tập hợp hay được ký hiệu bởi các chữ cái in thường như a, b, c, u, v... Để chỉ a là phần tử của tập hợp A ta viết $a \in A$, trái lại nếu a không thuộc A ta viết $a \notin A$.

Tập hợp không chứa bất kỳ một phần tử nào được gọi là tập rỗng (kí hiệu là ϕ hoặc { })

Tập hợp A được gọi là bằng tập hợp B khi và chỉ khi chúng có cùng chung các phần tử và được kí hiệu là A=B. Ví dụ tập A={ 1, 3, 5 } sẽ bằng tập B = { 3, 5, 1 }.

Định nghĩa 2. Tập A được gọi là một tập con của tập hợp B và ký hiệu là $A \subseteq B$ khi và chỉ khi mỗi phần tử của A là một phần tử của B. Hay $A \subseteq B$ khi và chỉ khi lượng từ:

$$\forall x\,(x \in A \rightarrow x \in B) \text{ cho ta giá trị đúng.}$$

Từ định nghĩa trên chúng ta rút ra một số hệ quả sau:

- Tập rỗng ϕ là tập con của mọi tập hợp.
- Mọi tập hợp là tập con của chính nó.
- Nếu $A \subseteq B$ và $B \subseteq A$ thì A=B hay mệnh đề:

  $x\,(x \in A \rightarrow x \in B) \vee \forall x\,(x \in B \rightarrow x \in A)$ cho ta giá trị đúng.
- Nếu $A \subseteq B$ và $A \neq B$ thì ta nói A là tập con thực sự của B và ký hiệu là $A \subset B$.

Định nghĩa 3. Cho S là một tập hợp. Nếu S có chính xác n phần tử phân biệt trong S, với n là số nguyên không âm thì ta nói S là một tập hữu hạn và n được gọi là bản số của S. Bản số của S được ký hiệu là |S |.

Định nghĩa 4. Cho tập hợp S. Tập luỹ thừa của S ký hiệu là P(S) là tập tất cả các tập con của S.

Ví dụ S = { 0, 1, 2 } $\Rightarrow$ P(S) ={ ϕ, {0}, {1}, {2}, {0,1}, {0, 2}, {1, 2} {0, 1, 2}}.

Định nghĩa 5. Dãy sắp thứ tự $(a_1, a_2,.., a_n)$ là một tập hợp sắp thứ tự có a_1 là phần tử thứ nhất, a_2 là phần tử thứ 2, .., a_n là phần tử thứ n.

Chúng ta nói hai dãy sắp thứ tự là bằng nhau khi và chỉ khi các phần tử tương ứng của chúng là bằng nhau. Nói cách khác $(a_1, a_2,.., a_n)$ bằng $(b_1, b_2,.., b_n)$ khi và chỉ khi $a_i = b_i$ với mọi i =1, 2, ..n.

Định nghĩa 6. Cho A và B là hai tập hợp. Tích đề các của A và B được ký hiệu là $A \times B$, là tập hợp của tất cả các cặp (a,b) với $a \in A$, $b \in B$. Hay có thể biểu diễn bằng biểu thức:

$$A \times B = \{ (a, b) \mid a \in A \wedge b \in B \}$$

Định nghĩa 7. Tích đề các của các tập $A_1, A_2, . ., A_n$ được ký hiệu là $A_1 \times A_2 \times .. \times A_n$ là tập hợp của dãy sắp thứ tự $(a_1, a_2,.., a_n)$ trong đó $a_i \in A_i$ với i = 1, 2,..n. Nói cách khác:

$$A_1 \times A_2 \times .. \times A_n = \{ (a_1, a_2,.., a_n) \mid a_i \in A_i \text{ với } i = 1, 2,..n \}$$

1.5.2. Các phép toán trên tập hợp

Các tập hợp có thể được tổ hợp với nhau theo nhiều cách khác nhau thông qua các phép toán trên tập hợp. Các phép toán trên tập hợp bao gồm: Phép hợp (Union), phép giao (Intersection), phép trừ (Minus).

Định nghĩa 1. Cho A và B là hai tập hợp. Hợp của A và B được ký hiệu là $A \cup B$, là tập chứa tất cả các phần tử hoặc thuộc tập hợp A hoặc thuộc tập hợp B. Nói cách khác:

$$A \cup B = \{ x \mid x \in A \vee x \in B \}$$

Định nghĩa 2. Cho A và B là hai tập hợp. Giao của A và B được ký hiệu là $A \cap B$, là tập chứa tất cả các phần tử thuộc A và thuộc B. Nói cách khác:

$$A \cup B = \{ x \mid x \in A \wedge x \in B \}$$

Định nghĩa 3. Hai tập hợp A và B được gọi là rời nhau nếu giao của chúng là tập rỗng ($A \cap B = \phi$).

Định nghĩa 4. Cho A và B là hai tập hợp. Hiệu của A và B là tập hợp được ký hiệu là A-B, có các phần tử thuộc tập hợp A nhưng không thuộc tập hợp B. Hiệu của A và B còn được gọi là phần bù của B đối với A. Nói cách khác:

$$A - B = \{ x \mid x \in A \wedge x \notin B \}$$

Định nghĩa 5. Cho tập hợp A. Ta gọi $\overline{A}$ là phần bù của A là một tập hợp bao gồm những phần tử không thuộc A. Hay:

$$\overline{A} = \{x \mid x \notin A\}$$

Định nghĩa 6. Cho các tập hợp $A_1, A_2, . ., A_n$. Hợp của các tập hợp là tập hợp chứa tất cả các phần tử thuộc ít nhất một trong số các tập hợp A_i (i=1, 2, . ., n). Ký hiệu:

$$\bigcup_{i=1}^{n} A_i = A_1 \cup A_2 \cup \cdots \cup A_n$$

Định nghĩa 7: Cho các tập hợp $A_1, A_2, . ., A_n$. Giao của các tập hợp là tập hợp chứa các phần tử thuộc tất cả n tập hợp A_i (i=1, 2, . ., n).

$$\bigcup_{i=1}^{n} A_i = A_1 \cap A_2 \cap .. A_n$$

1.5.3. Các hằng đẳng thức trên tập hợp

Mỗi tập con của tập hợp tương ứng với một tính chất xác định trên tập hợp đã cho được gọi là mệnh đề. Với tương ứng này, các phép toán trên tập hợp được chuyển sang các phép toán của logic mệnh đề:

- Phủ định của A, ký hiệu $\overline{A}$ (hay NOT A) tương ứng với phần bù $\overline{A}$
- Tuyển của A và B, ký hiệu $A \vee B$ (hay A or B) tương ứng với $A \cup B$
- Hội của A và B, ký hiệu $A \wedge B$ (hay A and B) tương ứng với $A \cap B$

Các mệnh đề cùng với các phép toán trên nó lập thành một đại số mệnh đề (hay đại số logic). Như thế, đại số tập hợp và đại số logic là hai đại số đẳng cấu với nhau (những mệnh đề phát biểu trên đại số logic tương đương với mệnh đề phát biểu trên đại số tập hợp). Với những trường hợp cụ thể, tuỳ theo tình huống, một bài toán có thể được phát biểu bằng ngôn ngữ của đại số logic hay ngôn ngữ của đại số tập hợp. Bảng 1.5 thể hiện một số hằng đẳng thức của đại số tập hợp.

Ta gọi U là tập hợp vũ trụ hay tập hợp của tất cả các tập hợp.

Bảng 1.5: Một số hằng đẳng thức trên tập hợp

HẰNG ĐẲNG THỨC	TÊN GỌI
$A \cup \phi = A$ $A \cap U = A$ (U là tập vũ trụ)	Luật đồng nhất
$A \cup U = U$ $A \cap \phi = A$	Luật nuốt
$A \cap A = A$ $A \cup A = A$	Luật luỹ đẳng
$\overline{\overline{A}} = A$	Luật bù
$A \cap B = B \cap A$ $A \cup B = B \cup A$	Luật giao hoán
$A \cup (B \cup C) = (A \cup B) \cup C$ $A \cap (B \cap C) = (A \cap B) \cap C$	Luật kết hợp
$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cup (A \cap C)$ $A \cap (B \cup C) = (A \cup B) \cap (A \cup C)$	Luật phân phối
$\overline{A \cup B} = \overline{A} \cap \overline{B}$ $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B}$	Luật De Morgan

1.6. BIỂU DIỄN TẬP HỢP TRÊN MÁY TÍNH

Có nhiều cách khác nhau để biểu diễn tập hợp trên máy tính, phương pháp phổ biến là lưu trữ các phần tử của tập hợp không sắp thứ tự. Với việc lưu trữ bằng phương pháp này, ngoài những lãng phí bộ nhớ không cần thiết, thì quá trình tính hợp, giao, hiệu các tập hợp gặp nhiều khó khăn và mất nhiều thời gian vì mỗi phép tính đòi hỏi nhiều thao tác tìm kiếm trên các phần tử. Một phương pháp lưu trữ các phần tử bằng cách biểu diễn có thứ tự của các phần tử của một tập vũ trụ tỏ ra hiệu quả hơn rất nhiều trong quá trình tính toán.

Giả sử tập vũ trụ U là hữu hạn gồm n phần tử(hữu hạn được hiểu theo nghĩa các phần tử của U lưu trữ được trong bộ nhớ máy tính). Giả sử ta muốn biểu diễn tập hợp $A \subseteq U$. Trước hết ta chọn một thứ tự tuỳ ý nào đó đối với các phần tử của tập vũ trụ U, giả sử ta được bộ có thứ tự $a_1, a_2, \ldots, a_n$. Sau đó xây dựng một xâu bít nhị phân có độ dài n, sao cho nếu bít thứ i có giá trị 1 thì phần tử $a_i \in A$, nếu $a_i = 0$ thì $a_i \notin A$ (i=1,2..,n). Ví dụ sau sẽ minh họa kỹ thuật biểu diễn tập hợp bằng xâu bít nhị phân.

Ví dụ: Giả sử U = { 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 }. Hãy biểu diễn tập hợp $A \subseteq U$ là

1. Tập các số nguyên lẻ $A \subseteq U$.
2. Tập các số nguyên chẵn $B \subseteq U$.
3. Tập các số nguyên nhỏ hơn 5 $C \subseteq U$.
4. Tìm $A \cup B$
5. Tìm $A \cap C$ . . .

Giải: Trước hết ta coi thứ tự các phần tử được sắp xếp theo thứ tự tăng dần tức $a_i = i$ (i=1,2,..,10). Khi đó:

1- Xâu bít biểu diễn các số lẻ trong U ({1, 3, 5, 7, 9 }) là xâu có độ dài n = 10 trong đó các bít ở vị trí thứ 1, 3, 5, 7, 9 có giá trị là 1, các bít còn lại có giá trị là 0. Từ đó ta có xâu bít biểu diễn tập hợp A là: 1 0 1 0 1 0 1 0 1 0.

2- Xâu bít biểu diễn các số chẵn trong U ({2, 4, 6, 8, 10 }) là xâu có độ dài n = 10 trong đó các bít ở vị trí thứ 2, 4, 6, 8, 10 có giá trị là 1, các bít còn lại có giá trị là 0. Từ đó ta có xâu bít biểu diễn tập hợp B là: 0 1 0 1 0 1 0 1 0 1.

3- Xâu bít biểu diễn các số nhỏ hơn 5 trong U ({1, 2, 3, 4 }) là xâu có độ dài n = 10 trong đó các bít ở vị trí thứ 1, 2, 3, 4 có giá trị là 1, các bít còn lại có giá trị là 0. Từ đó ta có xâu bít biểu diễn tập hợp C là: 1 1 1 1 0 0 0 0 0 0.

4- Xâu bít biểu diễn tập hợp $A \cup B$ là: (1 0 1 0 1 0 1 0 1 0 $\vee$ 0 1 0 1 0 1 0 1 0 1) là xâu 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1. Như vậy, $A \cup B = U$.

5- Tương tự như vậy với $A \cap C \Leftrightarrow$ (1 0 1 0 1 0 1 0 1 0 $\wedge$ 1 1 1 1 0 0 0 0 0 0) là xâu: 1 0 1 0 0 0 0 0 0 0. Như vậy $A \cap C = \{ 1, 3 \}$

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

Cần hiểu và nắm vững được những nội dung sau:

- ✓ Các phép toán hội, tuyển, tuyển loại, suy ra, kéo theo của logic mệnh đề.
- ✓ Các phương pháp chứng minh định lý dùng bảng chân lý và các tương đương locgic.
- ✓ Phương pháp biểu diễn các câu hỏi thông thường bằng logic vị từ.
- ✓ Định nghĩa và các phép toán trên tập hợp.
- ✓ Phương pháp biểu diễn tập hợp trên máy tính

BÀI TẬP CHƯƠNG 1

Bài 1. Lập bảng giá trị chân lý cho các mệnh đề phức hợp sau:

a) $(p \rightarrow q) \leftrightarrow (\neg q \rightarrow \neg p)$ b) $(p \rightarrow q) \rightarrow (q \rightarrow p)$

c) $(p \leftrightarrow q) \vee (p \oplus \neg q)$ d) $(p \oplus q) \rightarrow (p \oplus \neg q)$

e) $(p \leftrightarrow q) \vee (p \oplus \neg q)$ f) $(\neg p \leftrightarrow \neg q) \leftrightarrow (p \leftrightarrow q)$

g) $(p \vee q) \wedge \neg r$ h) $(p \wedge q) \vee \neg r$

i) $(p \leftrightarrow q) \vee (\neg q \leftrightarrow r)$ j) $(\neg p \leftrightarrow \neg q) \leftrightarrow (q \leftrightarrow r)$

Bài 2. Dùng bảng chân lý chứng minh luật giao hoán:

$p \vee q \Leftrightarrow q \vee p$

$p \wedge q \Leftrightarrow q \wedge p$

Bài 3. Dùng bảng chân lý chứng minh luật kết hợp:

$(p \vee q) \vee r \Leftrightarrow p \vee (q \vee r)$

$(p \wedge q) \wedge r \Leftrightarrow p \wedge (q \wedge r)$

Bài 4. Dùng bảng chân lý chứng minh luật phân phối:

$p \wedge (q \vee r) \Leftrightarrow (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$

Bài 5. Chứng minh các công thức sau đây là đồng nhất đúng bằng cách lập bảng giá trị chân lý:

a) $(X \rightarrow (Y \rightarrow Z)) \rightarrow ((X \rightarrow Y) \rightarrow (X \rightarrow Z))$;

b) $(X \rightarrow Y) \rightarrow ((X \rightarrow Z) \rightarrow (X \rightarrow (Y \wedge Z)))$;

c) $(X \rightarrow Z) \rightarrow ((Y \rightarrow Z) \rightarrow ((X \vee Y) \rightarrow Z))$.

Bài 6. Chứng minh các công thức sau đây là tương đương logic:

$a)\quad X \vee \quad (Y_1 \wedge Y_2 \wedge ... \wedge Y_n \Leftrightarrow (X \vee Y_1) \wedge (X \vee Y_2) \wedge ... \wedge (X \vee Y_n)$

$b)\quad X \wedge \quad (Y_1 \vee Y_2 \vee ... \vee Y_n \Leftrightarrow (X \wedge Y_1) \vee (X \wedge Y_2) \vee ... \vee (X \wedge Y_n)$

$c)\quad \overline{(X_1 \vee X_2 \vee \cdots \vee X_n} \Leftrightarrow \quad \overline{X_1} \wedge \overline{X_1} \wedge \cdots \wedge \overline{X_n}$

$d)\quad \overline{X_1 \wedge X_2 \wedge \cdots \wedge X_n} \Leftrightarrow \quad \overline{X_1} \vee \overline{X_2} \vee \cdots \vee \overline{X_n}$

Bài 7. Cho A, B, C là các tập hợp. Chứng minh rằng:

$$(A - B) - C = (A - C) - (B - C)$$

Bài 8. Cho A, B, C là các tập hợp. Chứng minh rằng:

$$(B - A) \cup (C - A) = (B \cup C) - A$$

Bài 9. Chứng minh rằng nếu A, B là các tập hợp thì:

$$(A \cap B) \cup (A \cap \overline{B}) = A$$

Bài 10. Cho A, B, C là các tập hợp. Chứng minh rằng:

$a)\quad \overline{A \cap B \cap C} = \overline{A} \cup \overline{B} \cup \overline{C}$

$b)\quad (A \cap B \cap C) \subseteq (A \cap B)$

$c)\quad (A - B) - C \subseteq (A - C)$

$d)\quad (A - C) \cap (C - B) = \Phi$

$e)\quad (B - A) \cup (C - A) = (B \cup C) - A$

$f)\quad A - B = A \cap \overline{B}$

$g)\quad (A \cap B) \cup (A \cap \overline{B} = A$

CHƯƠNG II: BÀI TOÁN ĐẾM VÀ BÀI TOÁN TỒN TẠI

Đếm các đối tượng có những tính chất nào đó là một bài toán quan trọng của lý thuyết tổ hợp. Giải quyết tốt bài toán đếm giúp ta giải nhiều bài toán khác nhau trong đánh giá độ phức tạp tính toán của các thuật toán và tìm xác suất rời rạc các biến cố. Phương pháp chung để giải bài toán đếm được dựa trên các nguyên lý đếm cơ bản (nguyên lý cộng, nguyên lý nhân). Một số bài toán đếm phức tạp hơn được giải bằng cách qui về các bài toán con để sử dụng được các nguyên lý đếm cơ bản hoặc tìm ra hệ thức truy hồi tổng quát.

Nội dung chính được đề cập trong chương này bao gồm:

- ✓ Các nguyên lý đếm cơ bản
- ✓ Nguyên lý bù trừ
- ✓ Hoán vị và tổ hợp
- ✓ Hệ thức truy hồi
- ✓ Qui về các bài toán con
- ✓ Giới thiệu bài toán tồn tại
- ✓ Phương pháp phản chứng giải quyết bài toán tồn tại.
- ✓ Nguyên lý Dirichlet giải quyết bài toán tồn tại.

Bạn đọc có thể tìm hiểu nhiều kỹ thuật đếm cao cấp hơn trong tài liệu [1], [2] trong phần tham khảo của tài liệu này.

2.1. NHỮNG NGUYÊN LÝ ĐẾM CƠ BẢN

2.1.1. Nguyên lý cộng

Giả sử có hai công việc. Việc thứ nhất có thể tiến hành bằng n_1 cách, việc thứ hai có thể tiến hành bằng n_2 cách và nếu hai việc này không thể tiến hành đồng thời. Khi đó sẽ có $n_1 + n_2$ cách để giải giải quyết một trong hai việc trên.

Chúng ta có thể mở rộng qui tắc cộng cho trường hợp nhiều hơn hai công việc. Giả sử các việc $T_1, T_2,.., T_m$ có thể làm tương ứng bằng $n_1, n_2,.., n_m$ cách và giả sử không có hai việc T_i, T_j nào làm việc đồng thời ($i,j = 1, 2,.., m$; $i \neq j$). Khi đó, có $n_1 + n_2 +.. +n_m$ cách thực hiện một trong các công việc $T_1, T_2,.., T_m$.

Qui tắc cộng được phát biểu dưới dạng của ngôn ngữ tập hợp như sau:

- Nếu A và B là hai tập rời nhau ($A \cap B = \phi$) thì: $N(A \cup B) = N(A) + N(B)$.

- Nếu $A_1, A_2,.., A_n$ là những tập hợp rời nhau thì:

$$N(A_1 \cup A_2 \cup .. \cup A_n) = N(A_1) + N(A_2) +..+ N(A_n).$$

Ví dụ 1. Giả sử cần chọn hoặc một cán bộ hoặc một sinh viên tham gia một hội đồng của một trường đại học. Hỏi có bao nhiêu cách chọn vị đại biểu này nếu như có 37 cán bộ và 63 sinh viên.

Giải: Gọi việc thứ nhất là chọn một cán bộ từ tập cán bộ ta có 37 cách. Gọi việc thứ hai là chọn một sinh viên từ tập sinh viên ta có 63 cách. Vì tập cán bộ và tập sinh viên là rời nhau, theo nguyên lý cộng ta có tổng số cách chọn vị đại biểu này là 37 + 63 = 100 cách chọn.

Ví dụ 2. Một đoàn vận động viên gồm môn bắn súng và bơi được cử đi thi đấu ở nước ngoài. Số vận động viên nam là 10 người. Số vận động viên thi bắn súng kể cả nam và nữ là 14 người. Số nữ vận động viên thi bơi bằng số vận động viên nam thi bắn súng. Hỏi đoàn có bao nhiêu người.

Giải: Chia đoàn thành hai tập, tập các vận động viên nam và tập các vận động viên nữ. Ta nhận thấy tập nữ lại được chia thành hai: thi bắn súng và thi bơi. Thay số nữ thi bơi bằng số nam thi bắn súng, ta được số nữ bằng tổng số vận động viên thi bắn súng. Từ đó theo nguyên lý cộng toàn đoàn có 14 + 10 = 24 người.

Ví dụ 3. giá trị của biến k sẽ bằng bao nhiêu sau khi thực hiện đoạn chương trình sau:

```
k:= 0
for i1:= 1 to n1
        k:=k+1
for i2:= 1 to n2
        k:=k+1
..........
..........
for im:= 1 to nm
        k:=k+1
```

Giải: Coi mỗi vòng for là một công việc, do đó ta có m công việc $T_1, T_2,.., T_m$. Trong đó T_i thực hiện bởi n_i cách (i= 1, 2,.., m). Vì các vòng for không lồng nhau hay các công việc không thực hiện đồng thời nên theo nguyên lý cộng tổng tất cả các cách để hoàn thành $T_1, T_2,.., T_m$ là $k= n_1 + n_2 +.. + n_m$.

2.1.2. Nguyên lý nhân

Giả sử một nhiệm vụ nào đó được tách ra hai công việc. Việc thứ nhất được thực hiện bằng n_1 cách, việc thứ hai được thực hiện bằng n_2 cách sau khi việc thứ nhất đã được làm, khi đó sẽ có $n_1.n_2$ cách thực hiện nhiệm vụ này.

Nguyên lý nhân có thể được phát biểu tổng quát bằng ngôn ngữ tập hợp như sau:

Nếu $A_1, A_2,.., A_m$ là những tập hợp hữu hạn, khi đó số phần tử của tích đề các các tập này bằng tích số các phần tử của mỗi tập thành phần. Hay đẳng thức:

$$N(A_1\times A_2\times .. A_m) = N(A_1)\, N(A_2) ...\, N(A_m).$$

Nếu $A_1 = A_2 = .. A_m$ thì $N(A^k) = N(A)^k$

Ví dụ 1. Giá trị của k sẽ bằng bao nhiêu sau khi ta thực hiện đoạn chương trình sau:

```
k:=0
for i1 = 1 to n1
  for i2 = 1 to n2
     .........
  for in =1 to nm
             k:=k +1
```

Giải: Giá trị khởi tạo k=0. Mỗi vòng lặp kồng nhau đi qua giá trị của k được tăng lên 1 đơn vị. Gọi T_i là việc thi hành vòng lặp thứ i. Khi đó, số lần vòng lặp là số cách thực hiện công việc. Số cách thực hiện công việc T_j là n_j (j=1,2,.., n). Theo qui tắc nhân ta vòng lặp kép được duyệt qua $n_1 + n_2 + .. + n_m$ lần và chính là giá trị của k.

Ví dụ 2. Người ta có thể ghi nhãn cho những chiếc ghế của một giảng đường bằng một chữ cái và sau đó là một số nguyên nhỏ hơn 100. Bằng cách như vậy hỏi có nhiều nhất bao nhiêu chiếc ghế có thể ghi nhãn khác nhau.

Giải: Có nhiều nhất là 26 x 100 = 2600 ghế được ghi nhãn. Vì kí tự gán nhãn đầu tiên là một chữ cái vậy có 26 cách chọn các chữ cái khác nhau để ghi kí tự đầu tiên, tiếp theo sau là một số nguyên dương nhỏ hơn 100 do vậy có 100 cách chọn các số nguyên để gán tiếp sau của một nhãn. Theo qui tắc nhân ta nhận được 26 x 100 = 2600 nhãn khác nhau.

Ví dụ 3. Có bao nhiêu xâu nhị phân có độ dài 7.

Giải: một xâu nhị phân có độ dài 7 gồm 7 bít, mỗi bít có hai cách chọn (hoặc giá trị 0 hoặc giá trị 1), theo qui tắc nhân ta có $2.2.2.2.2.2.2 = 2^7 = 128$ xâu bít nhị phân độ dài 7.

Ví dụ 4. Có bao nhiêu hàm đơn ánh xác định từ một tập A có m phần tử nhận giá trị trên tập B có n phần tử.

Giải: Trước tiên ta nhận thấy, nếu m >n thì tồn tại ít nhất hai phần tử khác nhau của A cùng nhận một giá trị trên B, như vậy với m>n thì số các hàm đơn ánh từ $A\rightarrow B$ là 0. Nếu m<=n, khi đó phần tử đầu tiên của A có n cách chọn, phần tử thứ hai có n-1 cách chọn,.., phần tử thứ k có n-k+1 cách chọn. Theo qui tắc nhân ta có n(n-1) (n-2)...(n-m+1) hàm đơn ánh từ tập A sang tập B.

Ví dụ 5. Dạng của số điện thoại ở Bắc Mỹ được qui định như sau: số điện thoại gồm 10 chữ số được tách ra thành một nhóm mã vùng gồm 3 chữ số, nhóm mã chi nhánh gồm 3 chữ số và nhóm mã máy gồm 4 chữ số. Vì những nguyên nhân kỹ thuật nên có một số hạn chế đối với một

số con số. Ta giả sử, X biểu thị một số có thể nhận các giá trị từ 0..9, N là số có thể nhận các chữ số từ 2..9, Y là các số có thể nhận các chữ số 0 hoặc 1.

Hỏi theo hai dự án đánh số NYX NNX XXXX và NXX NXX XXXX có bao nhiêu số điện thoại được đánh số khác nhau ở Bắc Mỹ.

Giải: đánh số theo dự án NYX NNX XXXX được nhiều nhất là:

$$8 \times 2 \times 10 \times 8 \times 8 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 = 2 \times 8^3 \times 10^6 = 1\,024.\,10^6$$

đánh số theo dự án NXX NXX XXXX được nhiều nhất là:

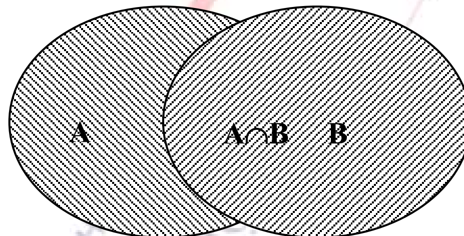
$$8 \times 10 \times 10 \times 8 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 = 8^2 \times 10^8 = 64.\,10^8$$

Ví dụ 6. Dùng qui tắc nhân hãy chỉ ra rằng số tập con của một tập S hữu hạn là $2^{N(S)}$.

Giải: Ta liệt kê các phần tử của tập S là $s_1, s_2,.., s_{N(S)}$. Xây dựng một xâu bít nhị phân dài N(S) bít, trong đó nếu bít thứ i có giá trị 0 thì phần tử $s_i \notin S$, nếu bít thứ i có giá trị 1 thì phần tử $s_i \in S$ (i=1, 2,.., N(S)). Như vậy, theo nguyên lý nhân, số tập con của tập hợp S chính là số xâu bít nhị phân có độ dài N(S). Theo ví dụ 3, chúng ta có $2^{N(S)}$ xâu bít nhị phân độ dài N(S).

2.2. NGUYÊN LÝ BÙ TRỪ

Trong một số bài toán đếm phức tạp hơn. Nếu không có giả thiết gì về sự rời nhau giữa hai tập A và B thì $N(A \cup B) = N(A) + N(B) - N(A \cap B)$.

Ví dụ 1. lớp toán học rời rạc có 25 sinh viên giỏi tin học, 13 sinh viên giỏi toán và 8 sinh viên giỏi cả toán và tin học. Hỏi lớp có bao nhiêu sinh viên nếu mỗi sinh viên hoặc giỏi toán hoặc học giỏi tin học hoặc giỏi cả hai môn?

Giải: Gọi A tập là tập các sinh viên giỏi Tin học, B là tập các sinh viên giỏi toán. Khi đó $A \cap B$ là tập sinh viên giỏi cả toán học và tin học. Vì mỗi sinh viên trong lớp hoặc giỏi toán, hoặc giỏi tin học hoặc giỏi cả hai nên ta có tổng số sinh viên trong lớp là $N(A \cup B)$. Do vậy ta có:

$$N(A \cup B) = N(A) + N(B) - N(A \cap B) = 25 + 13 - 8 = 30.$$

Ví dụ 2. Có bao nhiêu số nguyên không lớn hơn 1000 chia hết cho 7 hoặc 11.

Giải: Gọi A là tập các số nguyên không lớn hơn 1000 chia hết cho 7, B là tập các số nguyên không lớn hơn 1000 chia hết cho 11. Khi đó tập số nguyên không lớn hơn 1000 hoặc chia hết cho 7 hoặc chia hết cho 11 là $N(A \cup B)$. Theo công thức 1 ta có:

$N(A\cup B) = N(A) + N(B) - N(A\cap B) = \lfloor 1000/7\rfloor + \lfloor 1000/11\rfloor - \lfloor 1000/7.11\rfloor$

$= 142 + 90 - 12 = 220.$

Trước khi đưa ra công thức tổng quát cho n tập hợp hữu hạn. Chúng ta đưa ra công thức tính số phần tử của hợp 3 tập A, B, C.

Ta nhận thấy N(A) + N(B) + N(C) đếm một lần những phần tử chỉ thuộc một trong ba tập hợp. Như vậy, số phần tử của $A\cap B$, $A\cap C$, $B\cap C$ được đếm hai lần và bằng $N(A\cap B)$, $N(A\cap C)$, $N(B\cap C)$, được đếm ba lần là những phần tử thuộc $A\cap B\cap C$. Như vậy, biểu thức:

$N(A\cup B\cup C) - N(A\cap B) - N(A\cap C) - N(B\cap C)$ chỉ đếm các phần tử chỉ thuộc một trong ba tập hợp và loại bỏ đi những phần tử được đếm hai lần. Như vậy, số phần tử được đếm ba lần chưa được đếm, nên ta phải cộng thêm với giao của cả ba tập hợp. Từ đó ta có công thức đối với 3 tập không rời nhau:

$$N(A\cup B\cup C) = N(A) + N(B) + N(C) - N(A\cap B) - N(A\cap C) - N(B\cap C) + N(A\cap B\cap C)$$

Định lý. Nguyên lý bù trừ. Giả sử $A_1, A_2,.., A_m$ là những tập hữu hạn. Khi đó:

$$N(A_1\cup A_2 \cup...\cup A_m) = N_1 - N_2 + .. + (-1)^{m-1}N_m, \quad (2)$$

trong đó N_k là tổng phần tử của tất cả các giao của k tập lấy từ m tập đã cho. (nói riêng $N_1=N(A_1) + N(A_2) +..+ N(A_m)$, $N_m = N(A_1 \cap A_2 \cap...\cap A_m)$). Nói cách khác:

$$N(A_1 \cup A_2 \cup ...A_n) = \sum_{1\le i\le n} N(A_i) - \sum_{1\le i,j<n} N(A_i \cap A_j) + \sum_{1\le i<j<k\le n} N(A_i \cap A_j \cap A_k - ... + (-1)^{n+1} N(A_1 \cap A_2 \cap .. \cap A_n)$$

Định lý được chứng minh bằng cách chỉ ra mỗi phần tử của hợp n tập hợp được đếm đúng một lần. Bạn đọc có thể tham khảo cách chứng minh trong tài liệu [1].

Ví dụ 3. Tìm công thức tính số phần tử của 4 tập hợp.

Giải: Từ nguyên lý bù trừ ta có:

$N(A_1\cup A_2\cup A_3\cup A_4) = N(A_1) + N(A_2) + N(A_3) + N(A_4) - N(A_1\cap A_2) - N(A_1\cap A_3) - N(A_1\cap A_4) - N(A_2\cap A_3) - N(A_2\cap A_4) - N(A_3\cap A_4) + N(A_1\cap A_2\cap A_3) + N(A_1\cap A_2\cap A_4) + N(A_1\cap A_3\cap A_4) + N(A_2\cap A_3\cap A_4) - N(A_1\cap A_2\cap A_3\cap A_4)$.

Ví dụ 4. Hỏi trong tập X = { 1, 2,.., 10000} có bao nhiêu số không chia hết cho bất cứ số nào trong các số 3, 4, 7.

Giải: Gọi A là tập các số nhỏ hơn 10000 chia hết cho 3, B là tập các số nhỏ hơn 10000 chia hết cho 4, C là tập các số nhỏ hơn 10000 chia hết cho 7. Theo nguyên lý bù trừ ta có:

$$N(A\cup B\cup C) = N(A)+N(B) + N(C) - N(A\cap B - N(A\cap C) - N(B\cap C) + N(A\cap B\cap C)$$

trong đó:

$N(A) + N(B) + N(C) = [10\,000/3] + [10\,000/4] + [10\,000/7]$

$= 3333 + 2500 + 1428 = 7261$

N(A∩B) = N(A) + N(B) – N(A∩B) = 3333 + 2500 – [10000/3x4] = 833

N(A∩C) = N(A) + N(C) – N(A∩C) = 3333 + 1428 – [10000/3x7] = 476

N(B∩C) = N(B) + N(C) – N(B∩C) = 2500 + 1428 – [10000/4x7] = 357

N(A∩B) + N(A∩C) + N(B∩C) = 833 + 476 + 357 = 1666

N(A∩B∩C) = [10000/3x4x7] = 119.

=>Số các số nhỏ hơn 10000 cần đếm là:

1000 - N(A∪B∪C) = 7261 – 1666 + 119 = 4286.

Ví dụ 5. Có bao nhiêu xâu nhị phân độ dài 10 bắt đầu bởi 00 hoặc kết thúc bởi 11.

Giải: Gọi A là số xâu nhị phân độ dài 10 bắt đầu bởi 00, B là số xâu nhị phân độ dài 10 kết thúc bởi 11. Dễ ràng nhận thấy, N(A) = N(B) = 256, N(A∩B) = 2^6 = 64. Theo nguyên lý bù trừ ta có:

N(A∪B) = N(A) + N(B) – N(A∩B)

= 256 + 256 – 64 = 448.

Ví dụ 6. Bài toán bỏ thư. Có n lá thư và n phong bì ghi sẵn địa chỉ. Bỏ ngẫu nhiên các lá thư vào các phong bì. Hỏi xác suất để xảy ra không một là thư nào bỏ đúng địa chỉ là bao nhiêu?

Giải: Có tất cả n! cách bỏ thư. Vấn đề đặt ra là đếm số cách bỏ thư sao cho không lá thư nào đúng địa chỉ. Gọi X là tập hợp tất cả các cách bỏ thư và A_k là tính chất lá thư k bỏ đúng địa chỉ. Khi đó theo nguyên lý bù trừ ta có:

$$\overline{N} = N - N_1 + N_2 - \ldots + (-1)^n N_n$$

Trong đó N là số cần tìm, N = n!, N_k là số tất cả các cách bỏ thư sao cho có k lá thư đúng địa chỉ. Nhận xét rằng, N_k là mọi cách lấy k lá thư từ n lá, với mỗi cách lấy k lá thư, có (n-k)! cách bỏ để k lá thư này đúng địa chỉ, từ đó ta nhận được.

$$N_k = C(n,k)(n-k)! = \frac{n!}{k!} \text{ và } \overline{N} = n!(1 - \frac{1}{1!} + \frac{1}{2!} - \cdots + \frac{(-1)^n}{n!}$$

Từ đó ta có xác xuất cần tìm là:

$$1 - \frac{1}{1!} + \frac{1}{2!} - \cdots + \frac{(-1)^n}{n!} = e^{-1}$$

Số được tính như trên được gọi là số mất thứ tự và được ký hiệu là D_n. Dưới đây là một vài giá trị của D_n, sự tăng nhanh của D_n một lần nữa cho ta thấy rõ sự bùng nổ tổ hợp.

N	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
D_n	1	2	9	44	265	1845	14833	133496	1334961	4890741

2.3. ĐẾM CÁC HOÁN VỊ TỔ HỢP

2.3.1. Chỉnh hợp lặp

Định nghĩa 1. Một chỉnh hợp lặp chập k của n phần tử là bộ có thứ tự gồm k thành phần lấy từ n phần tử của tập đã cho.

Như vậy, một chỉnh hợp lặp chập k của n phần tử có thể xem là phần tử của tích đề các A^k với A là tập đã cho. Theo nguyên lý nhân, số các tất cả các chỉnh hợp lặp chập k của n sẽ là n^k.

Ví dụ 1. Tính số hàm từ tập có k phần tử vào tập có n phần tử.

Giải: Biểu diễn mỗi hàm bằng một bộ k thành phần, trong đó thành phần thứ i là ảnh của phần tử thứ i (1<=i<=k). Mỗi thành phần được lấy ra từ một trong n giá trị. Từ đó suy ra số hàm là số bộ k thành phần lấy từ n thành phần bằng n^k.

Ví dụ 2. Từ bảng chữ cái tiếng Anh có thể tạo ra được bao nhiêu xâu có độ dài n.

Giải: Bảng chữ cái tiếng Anh gồm 26 kí tự [‘A’..’Z’], số các xâu có độ dài n được chọn từ 26 chữ cái chính là chỉnh hợp lặp n của 26 phần tử và bằng 26^n.

Ví dụ 3. Tính xác xuất lấy ra liên tiếp được 3 quả bóng đỏ ra khỏi bình kín chứa 5 quả đỏ, 7 quả xanh nếu sau mỗi lần lấy một quả bóng ra lại bỏ nó trở lại bình.

Giải: Số kết cục có lợi để ta lấy ra liên tiếp 3 quả bóng đỏ là 5^3 vì có 5 quả đỏ ta phải lấy 3 quả (chú ý vì có hoàn lại). Toàn bộ kết cục có thể để lấy ra ba quả bóng bất kỳ trong 12 quả bóng là 12^3. Như vậy, xác suất để có thể lấy ra 3 quả bóng đỏ liên tiếp là $5^3/12^3$.

2.3.2. Chỉnh hợp không lặp

Định nghĩa 2. Chỉnh hợp không lặp chập k của n phần tử là bộ có thứ tự gồm k thành phần lấy ra từ n phần tử đã cho. Các phần tử không được lặp lại.

Để xây dựng một chỉnh hợp không lặp, ta xây dựng từ thành phần đầu tiên. Thành phần này có n khả năng chọn. Mỗi thành phần tiếp theo những khả năng chọn giảm đi 1 (vì không được lấy lặp lại). Tới thành phần thứ k có n-k + 1 khả năng chọn. Theo nguyên lý nhân ta có số chỉnh hợp lặp k của tập hợp n phần tử ký hiệu là P(n, k) được tính theo công thức:

$$P(n,k) = n(n-1)..(n-k+1) = \frac{n!}{(n-k)!}$$

Ví dụ 1. Tìm số hàm đơn ánh có thể xây dựng được từ tập k phần tử sang tập n phần tử.

Giải: Số hàm đơn ánh từ tập k phần tử sang tập n phần tử chính là P(n,k).

Ví dụ 2. Giả sử có tám vận động viên chạy thi. Người về nhất sẽ được nhận huy chương vàng, người về nhì nhận huy chương bạc, người về ba nhận huy chương đồng. Hỏi có bao nhiêu cách trao huy chương nếu tất cả các kết cục đều có thể xảy ra.

Giải: Số cách trao huy chương chính là số chỉnh hợp chập 3 của tập hợp 8 phần tử. Vì thế có P(8,3) = 8.7.6 = 336 cách trao huy chương.

Ví dụ 3. Có bao nhiêu cách chọn 4 cầu thủ khác nhau trong đội bóng gồm 10 cầu thủ để tham gia các trận đấu đơn.

Giải: Có P(10,4) = 10.9.8.7 = 5040 cách chọn.

2.3.3. Hoán vị

Định nghĩa 3. Ta gọi các hoán vị của n phần tử là một cách xếp có thứ tự các phần tử đó. Số các hoán vị của tập n phần tử có thể coi là trường hợp riêng của chỉnh hợp không lặp với k = n.

Ta cũng có thể đồng nhất một hoán vị với một song ánh từ tập n phần tử lên chính nó. Như vậy, số hoán vị của tập gồm n phần tử là P(n, n) = n!.

Ví dụ 1. Có 6 người xếp thành hàng để chụp ảnh. Hỏi có thể bố trí chụp được bao nhiêu kiểu khác nhau.

Giải: Mỗi kiểu ảnh là một hoán vị của 6 người. Do đó có 6! = 720 kiểu ảnh khác nhau có thể chụp.

Ví dụ 2. Cần bố trí thực hiện n chương trình trên một máy tính. Hỏi có bao nhiêu cách bố trí khác nhau.

Giải: Số chương trình được đánh số từ 1, 2,.., n. Như vậy, số chương trình cần thực hiện trên một máy tính là số hoán vị của 1, 2,.., n.

Ví dụ 3. Một thương nhân đi bán hàng tại tám thành phố. Chị ta có thể bắt đầu hành trình của mình tại một thành phố nào đó nhưng phải qua 7 thành phố kia theo bất kỳ thứ tự nào mà chị ta muốn. Hỏi có bao nhiêu lộ trình khác nhau mà chị ta có thể đi.

Giải: Vì thành phố xuất phát đã được xác định. Do vậy thương nhân có thể chọn tuỳ ý 7 thành phố còn lại để hành trình. Như vậy, tất cả số hành trình của thương nhân có thể đi qua là 7! = 5040 cách.

2.3.4. Tổ hợp

Định nghĩa 4. Một tổ hợp chập k của n phần tử là một bộ không kể thứ tự gồm k thành phần khác nhau lấy từ n phần tử đã cho. Nói cách khác, ta có thể coi một tổ hợp chập k của n phần tử là một tập con k phần tử lấy trong n phần tử. Số tổ hợp chập k của n phần tử kí hiệu là C(n,k).

Ta có thể tính được trực tiếp số các tổ hợp chập k của tập n phần tử thông qua chỉnh hợp không lặp của k phần tử.

Xét tập hợp tất cả các chỉnh hợp không lặp chập k của n phần tử. Sắp xếp chúng thành những lớp sao cho hai chỉnh hợp thuộc cùng một lớp chỉ khác nhau về thứ tự. Rõ ràng mỗi lớp như vậy là một tổ hợp chập k của n phần tử(P(n,k)). Số chỉnh hợp trong mỗi lớp đều bằng nhau và bằng k! (số hoán vị k phần tử: P(k,k)). Số các lớp bằng số tổ hợp chập k của n (P(n,k)). Từ đó ta có:

$$P(n,k) = C(n,k).P(k,k) \Rightarrow C(n,k) = \frac{P(n,k)}{k!} = \frac{n!}{k!(n-k)!} \quad (1)$$

Ví dụ 1. Cho S = { a, b, c, d } tìm C(4,2).

Giải. Rõ ràng C(4,2) = 6 tương ứng với 6 tập con {a, b}, {a, c}, {a, d}, {b,c}, {b, d} {c,d}.

Ví dụ 2. Có n đội bóng thi đấu vòng tròn. Hỏi phải tổ chức bao nhiêu trận đấu.

Giải: Cứ hai đội bóng thì có một trận. Từ đó suy ra số trận đấu sẽ bằng số cách chọn 2 trong n đội, nghĩa là bằng C(n, 2) = n! / 2!(n-2)! = n(n-1)/2 trận đấu.

Ví dụ 3. Chứng minh

a. C(n,k) = C(n, n-k) (2)

b. C(n, 0) = C(n,n)= 1 (3)

c. C(n,k) = C(n-1,k-1) + C(n-1,k) (4)

Giải:

a. C(n,n-k) = n!/(n-k)! (n-n+k)! = n!/k!(n-k)! = C(n,k).

Hoặc C(n, k) = n!/k!(n-k)! = n!/ (n-k)! (n-(n-k))! = C(n, n-k);

b. Chú ý 0!=1 => b hiển nhiên đúng

c. C(n,k) = C(n-1,k-1) + C(n-1,k)

$$C(n-1,k-1)+C(n-1,k)=\frac{(n-1)!}{(k-1)!(n-1-k+1)!}+\frac{(n-1)!}{k!(n-k-1)!}$$

$$=\frac{(n-1)!}{(k-1)!(n-k-1)!}\left(\frac{1}{n-k}+\frac{1}{k}\right)=\frac{(n-1)!.n}{(k-1)!k(n-k-1)!(n-k)}$$

$$=\frac{n!}{k!(n-k)!}=C(n.k)$$

Từ những tính chất trên, ta có thể tính tất cả các hệ số tổ hợp chỉ bằng phép cộng. Các hệ số này được tính và viết lần lượt theo dòng, trên mỗi dòng ta tính và thực hiện theo cột. Bảng có dạng tam giác chính là tam giác Pascal.

Các hệ số tổ hợp có liên quan chặt chẽ tới việc khai triển luỹ thừa của một nhị thức. Thực vậy, trong tích:

$(x+y)^n$ = (x+y)(x+y)...(x+y) hệ số của $x^k y^{k-n}$ sẽ là số cách chọn k phần tử (x+y) mà từ đó lấy ra x và đồng thời (n-k) nhân tử còn lại lấy ra y, nghĩa là:

$$(x+y)^n = C(n,0)x^n + C(n,1)x^{n-1}y + \ldots + C(n,n-1)xy^{n-1} + C(n,0)y^n = \sum_{k=0}^{n} C(n,k)x^{n-k}y^k \quad (5)$$

Công thức (5) còn được gọi là khai triển nhị thức Newton, các hệ số tổ hợp còn được gọi là hệ số nhị thức. Chẳng hạn luỹ thừa bậc 8 của nhị thức $(x+y)^8$ được khai triển như sau:

$$(x+y)^8 = x^8 + 8x^7y + 28x^6y^2 + 56x^5y^3 + 70x^4y^4 + 56x^3y^5 + 28x^2y^6 + 8xy^7 + y^8$$

Trong trường hợp y=1, tức khai triển $(x+1)^n$ ta có:

$$(x+1)^n = C(n,0)x^n + C(n,1)x^{n-1} + ... + C(n,n-1)x + C(n,n)$$

Hoặc đẳng thức sau sẽ được rút ra từ khai triển nhị thức Newton:

$$2^n = (1+1)^n = C(n,0) + C(n,1) + ... + C(n,n-1) + C(n,n)$$

Có thể nói rất nhiều đẳng thức về hệ số tổ hợp sẽ được suy ra. Như tính các tập lẻ, đạo hàm…

2.4. HỆ THỨC TRUY HỒI

2.4.1. Định nghĩa và ví dụ

Thông thường người ta thường quan tâm tới những bài toán đếm trong đó kết quả đếm phụ thuộc vào một tham số đầu vào (mà ta ký hiệu là n), chẳng hạn như các số mất thứ tự D_n. Việc biểu diễn kết quả này như một hàm của n bằng một số hữu hạn các phép toán không phải là đơn giản. Trong nhiều trường hợp, việc tìm ra một công thức trực tiếp giữa kết quả đếm và n là hết sức khó khăn và nhiều khi không giải quyết được, trong khi đó công thức liên hệ giữa kết quả đếm ứng với giá trị n với các kết quả bé hơn n lại đơn giản và dễ tìm. Thông qua công thức này và một vài giá trị ban đầu, ta có thể tính mọi giá trị còn lại khác. Công thức đó gọi là công thức truy hồi hay công thức đệ qui. Đặc biệt, công thức truy hồi rất thích hợp với lập trình trên máy tính. Nó cũng cho phép giảm đáng kể độ phức tạp cũng như gia tăng độ ổn định của quá trình tính toán.

Định nghĩa 1. Hệ thức truy hồi đối với dãy số $\{a_n\}$ là công thức biểu diễn a_n qua một hay nhiều số hạng đi trước của dãy, cụ thể là $a_1, a_2,.., a_{n-1}$ với mọi $n \ge n_0$ nguyên dương. Dãy số được gọi là lời giải hay nghiệm của hệ thức truy hồi nếu các số hạng của nó thoả mãn hệ thức truy hồi.

Ví dụ 1. Lãi kép. Giả sử một người gửi 10000 đô la vào tài khoản của mình tại một ngân hàng với lãi xuất kép 11% mỗi năm. Hỏi sau 30 năm anh ta có bao nhiêu tiền trong tài khoản của mình?

Giải: Gọi P_n là tổng số tiền có trong tài khoản sau n năm. Vì số tiền có trong tài khoản sau n năm bằng số tiền có được trong n-1 năm cộng với lãi xuất năm thứ n. Nên dãy $\{P_n\}$ thoả mãn hệ thức truy hồi:

$$P_n = P_{n-1} + 0.11_{Pn-1} = 1.11P_{n-1}$$

Chúng ta có thể dùng phương pháp lặp để tìm công thức trên cho P_n. Dễ nhận thấy rằng:

$P_0 = 10000$

$P_1 = 1.11P_0$

$P_2 = 1.11P_1 = (1.11)^2P_0$

....

$P_n = 1.11P_{n-1} = (1.11)^{n-1}P_0$

Ta có thể chứng minh tính đúng đắn của công thức truy hồi bằng qui nạp.

Thay P_0= 10000, và n = 30 ta được:

$P_{30} = (1.11)^{30}10000 = 228922,97$ $

Ví dụ 2. Họ nhà thỏ và số Fibonaci. Một cặp thỏ sinh đôi (một con đực và một con cái) được thả lên một hòn đảo. Giả sử rằng cặp thỏ sẽ chưa sinh sản được trước khi đầy hai tháng tuổi. Từ khi chúng đầy hai tháng tuổi, mỗi tháng chúng sinh thêm được một cặp thỏ. Tìm công thức truy hồi tính số cặp thỏ trên đảo sau n tháng với giả sử các cặp thỏ là trường thọ.

Số tháng	Số cặp sinh sản	Số cặp thỏ con	Tổng số cặp thỏ
1	0	1	1
2	0	1	1
3	1	1	2
4	1	2	3
5	2	3	5
6	3	5	8
……..	……..	……..	……..

Giải: Giả sử f_n là số cặp thỏ sau n tháng. Ta sẽ chỉ ra rằng $f_1, f_2,.., f_n$ (n=1, 2,.., n) là các số của dãy fibonaci.

Cuối tháng thứ nhất số cặp thỏ trên đảo là $f_1 = 1$. Vì tháng thứ hai cặp thỏ vẫn chưa đến tuổi sinh sản được nên trong tháng thứ hai $f_2 =1$. Vì mỗi cặp thỏ chỉ được sinh sản sau ít nhất hai tháng tuổi, nên ta tìm số cặp thỏ sau tháng thứ n bằng cách cộng số cặp thỏ sau tháng n-2 và tháng n-1 hay $f_n = f_{n-1} + f_{n-2}$. Do vậy, dãy { f_n} thoả mãn hệ thức truy hồi:

$$f_n = f_{n-1} + f_{n-2} \text{ với } n>=3 \text{ và } f_1 = 1, f_2 = 1.$$

Ví dụ 3: Tính số mất thứ tự D_n.

Giải: Đánh số thư và phong bì thư từ 1 đến n (thư i gửi đúng địa chỉ nếu bỏ vào phong bì i). Một cách bỏ thư được đồng nhất với hoán vị ($a_1, a_2,.., a_n$) của { 1, 2,.., n }. Một mất thứ tự được định nghĩa là là một hoán vị ($a_1, a_2,.., a_n$) sao cho $a_i \neq i$ với mọi i. Thành phần a_1 có thể chấp nhận mọi giá trị ngoài 1. Với mỗi giá trị k (k≠1) của a_1, xét hai trường hợp:

1. a_k =1, khi đó các thành phần còn lại được xác định như một mất thứ tự của n-2 phần tử, tức là số mất thứ tự loại này bằng D_{n-2}.
2. $a_k \neq 1$, khi đó các thành phần từ 2 đến n được xác định như một mất thứ tự của n-1 phần tử còn lại, tức là số mất thứ tự này thuộc loại D_{n-1}.

Từ đó ta nhận được công thức:

$$D_n = (n-1) (D_{n-1} + D_{n-2}), n>=3 \text{ với } D_1 = 0, D_2 =1.$$

Mọi giá trị còn lại được tính đơn giản nhờ luật kế thừa:

$D_3 = (3 - 1)(0 + 1) = 2$

$D_4 = (4 - 1)(1 + 2) = 9$

$D_5 = (5 - 1)(9 + 2) = 44$

$D_6 = (6 - 1)(9 + 44) = 265$

$D_7 = (7 - 1)(44 + 265) = 1854$

$D_8 = (8 - 1)(265 + 1854) = 14833$

....

Để công thức đúng với n = 2, ta coi $D_0 = 1$

Có thể nhận được số mất thứ tự thông qua công thức truy hồi trên vì:

$$D_n = (n-1)(D_{n-1} + D_{n-2}) \Rightarrow D_n - nD_{n-1} = -(D_{n-1} - (n-1)D_{n-2})$$

Đặt $V_n = D_n - nD_{n-1}$ ta có:

$D_n - nD_{n-1} = V_n = -V_{n-1} = \cdots = (-1)^{n-1}V_1 = (-1)^n$. Hay ta có thể viết:

$\frac{D_n}{n!} - \frac{D_{n-1}}{(n-1)!} = \frac{(-1)^n}{n!}$. Cộng các hệ thức trên với n = 1, 2,.., n ta được:

$\frac{D_n}{n!} = 1 - \frac{1}{1!} + \frac{1}{2!} - \cdots + \frac{(-1)^n}{n!}$. Từ đó thu lại được công thức cũ:

$$D_n = n!\left(1 - \frac{1}{1!} + \frac{1}{2!} - \cdots + \frac{(-1)^n}{n!}\right)$$

Ví dụ 3. Tính hệ số tổ hợp C(n,k).

Giải: Chọn phần tử cố định a trong n phần tử đang xét. Chia số cách chọn tập con k phần tử này thành hai lớp (lớp chứa a và lớp không chứa a). Nếu a được chọn thì ta cần bổ xung k-1 phần tử từ n-1 phần tử còn lại, từ đó lớp chứa a gồm C(n-1, k-1) cách. Nếu a không được chọn, thì ta phải chọn k phần tử từ n-1 phần tử còn lại, từ đó lớp không chứa a gồm C(n-1, k) cách. Theo nguyên lý cộng ta được công thức truy hồi:

C(n, k) = C(n-1, k-1) + C(n-1,k) với các giá trị biên được suy ra trực tiếp:

C(n,0) = C(n,n) = 1.

Phương pháp này được gọi là phương pháp khử. Không phải lúc nào cũng dễ dàng khử được công thức truy hồi để đưa về công thức trực tiếp. Tuy nhiên, trong một số trường hợp đặc biệt ta có thể đưa ra phương pháp tổng quát để giải công thức truy hồi.

2.4.2. Giải công thức truy hồi tuyến tính thuần nhất với hệ số hằng số

Định nghĩa 1. Một hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất bậc k với hệ số hằng số là hệ thức truy hồi có dạng:

$a_n = c_1 a_{n-1} + c_1 a_{n-2} + \cdots + c_k a_{n-k}$ *(1)*, trong đó $c_1, c_2, .., c_k$ là các số thực và $c_k \neq 0$

Ta cần tìm công thức trực tiếp cho số hạng a_n của dãy số $\{a_n\}$ thoả mãn công thức (1). Theo nguyên lý thứ hai của qui nạp toán học thì dãy số thoả mãn định nghĩa trên được xác định duy nhất nếu như nó thoả mãn k điều kiện đầu:

$a_0 = C_0$, $a_1 = C_1$,.., $a_{k-1} = C_{k-1}$, trong đó $C_1, C_2, .., C_{k-1}$ là các hằng số.

Ví dụ 1. Hệ thức truy hồi $P_n=(1.11)P_{n-1}$ là hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất bậc 1. Hệ thức truy hồi $f_n = f_{n-1} + f_{n-2}$ là hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất bậc 2. Hệ thức truy hồi $a_n = a_{n-5}$ là hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất bậc 5. Hệ thức truy hồi $B_n=nB_{n-1}$ không phải là hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất vì nó không có hệ số hằng số.

Phương pháp cơ bản để giải hệ thưc truy hồi tuyến tính thuần nhất là tìm nghiệm dưới dạng $a_n = r^n$, trong đó r là hằng số. Cũng cần chú ý rằng $a_n = r^n$ là nghiệm của hệ thức truy hồi $a_n = c_1a_{n-1} + c_2 a_{n-2} +..+ c_ka_{n-k}$ nếu và chỉ nếu:

$a_n = c_1r_{n-1} + c_2r_{n-2} +..+ c_kr_{n-k}$.

Chia cả hai vế cho rn-k ta nhận được:

$r^k - c_1r^{k-1} - c_2r^{k-2} -.. - c_{k-1}r - c_k = 0$ (2)

Vậy dãy $\{a_n\}$ với $a_n=r^n$ là nghiệm nếu và chỉ nếu r là nghiệm của (2). Phương trình 2 còn được gọi là phương trình đặc trưng của hệ thức truy hồi, nghiệm của nó là nghiệm đặc trưng của hệ thức truy hồi. Nghiệm của phương trình đặc trưng dùng để biểu diễn công thức tất cả các nghiệm của hệ thức truy hồi.

Chúng ta sẽ trình bày các kết quả với hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất bậc hai. Sau đó ta sẽ nêu ra những kết quả tương tự cho trường hợp tổng quát khi bậc lớn hơn hai.

Định lý 1. Cho c_1, c_2 là các hằng số thực. Giả sử $r^2 - c_1r + c_2 = 0$ có hai nghiệm phân biệt r_1, r_2. Khi đó dãy $\{a_n\}$ là nghiệm của hệ thức truy hồi $a_n = c_1a_{n-1} + c_2a_{n-2}$ khi và chỉ khi $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r^n_2$ với $n = 1, 2, ...,$ α_1, α_2 là các hằng số.

Chứng minh: Để chứng minh định lý này ta cần thực hiện hai việc. Đầu tiên ta cần chỉ ra rằng nếu r_1, r_2 là hai nghiệm của phương trình đặc trưng và α_1, α_2 là hai hằng số thì dãy $\{a_n\}$ với $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n$ là nghiệm của hệ thức truy hồi. Ngược lại, cần phải chứng minh rằng nếu $\{a_n\}$ là nghiệm thì $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n$ với α_1, α_2 là các hằng số nào đó.

($\Rightarrow$): Giả sử r1 và r2 là hai nghiệm phân biệt của $r^2 - c_1r + c_2=0$, khi đó $r_1^2 = c_1^2 r_1 + c_2$; $r_2^2 = c_1 r_2 + c_2$ đồng thời ta thực hiện dãy các phép biến đổi sau:

$$\begin{aligned} c_1a_{n-1}+c_2a_{n-2} &= c_1(\alpha_1 r_1^{n-1}+\alpha_2 r_2^{n-2})+c_2(\alpha_1 r_1^{n-2}+\alpha_2 r_2^{n-2}) \\ &= \alpha_1 r_1^{n-1}(c_1r_1+c_2)+\alpha_2 r_2^{n-2}(c_1r_2+c_2) \\ &= \alpha_1 r_1^{n-2}r_1^2+\alpha_2 r_2^{n-2}r_2^2 \\ &= \alpha_1 r_1^n+\alpha_2 r_2^n = a_n \end{aligned}$$

Điều này chứng tỏ dãy *{a_n}* với $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n$ là nghiệm của hệ thức truy hồi đã cho.

($\Leftarrow$):Để chứng minh ngược lại, ta giả sử dãy *{a_n}* là một nghiệm bất kỳ của hệ thức truy hồi. Ta chọn α_1, α_2 sao cho dãy *{a_n}* với $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n$ thoả mãn các điều kiện đầu $a_0 = C_0$, $a_1 = C_1$. Thực vậy,

$$\begin{aligned} a_0 &= C_0 = \alpha_1 + \alpha_2 \\ a_1 &= C_1 = \alpha_1 r_1 + \alpha_2 r_2 \end{aligned}$$

Từ phương trình đầu ta có $\alpha_2 = C_0 - \alpha_1$ thế vào phương trình thứ hai ta có:

$C_1 = \alpha_1 r_1 + (C_0 - \alpha_1) r_2 = \alpha_1 (r_1 - r_2) + C_0 - r_2$; Từ đây suy ra:

$$\alpha_1 = \frac{(C_1 - C_0 r_2)}{r_1 - r_2}; \alpha_2 = C_0 - \alpha_1 = C_0 - \frac{(C_1 - C_0 r_2)}{r_1 - r_2} = \frac{(C_0 r_1 - C_1)}{r_1 - r_2}.$$

Như vậy, khi chọn những giá trị trên cho α_1, α_2 dãy *{a_n}* với $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n$ thoả mãn các điều kiện đầu. Vì hệ thức truy hồi và các điều kiện đầu được xác định duy nhất nên $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n$. Định lý được chứng minh.

Ví dụ 1. Tìm nghiệm của hệ thức truy hồi $a_n = a_{n-1} + 2a_{n-2}$ với $a_0 = 2$, $a_1 = 7$.

Giải: Phương trình đặc trưng của hệ thức truy hồi có dạng $r^2 - r - 2 = 0$. Nghiệm của nó là r=2 và r = -1. Theo định lý 1, dãy {a_n } là nghiệm của hệ thức truy hồi nếu và chỉ nếu:

$a_n = \alpha_1 2^n + \alpha_2(-1)^n$ với α_1, α_2 là các hằng số nào đó. Từ các điều kiện đầu suy ra:

$a_0 = 2 = \alpha_1 + \alpha_2$

$a_1 = 7 = \alpha_1 2 + \alpha_2(-1)$

Giải ra ta được $\alpha_1=3$, $\alpha_2=-1$. Vậy nghiệm của biểu thức truy hồi với điều kiện đầu là dãy {a_n} với $a_n = 3.2^n - (-1)^n$.

Ví dụ 2. Tìm công thức hiển của các số fibonaci.

Giải: Các số fibonaci thoả mãn hệ thức $f_n = f_{n-1} + f_{n-2}$ và các điều kiện đầu $f_0 = 0$, $f_1=1$. Các nghiệm của phương trình đặc trưng là:

$r_1 = \left(\frac{1+\sqrt{5}}{2}\right)$; $r_2 = \left(\frac{1-\sqrt{5}}{2}\right)$ theo định lý 1 ta suy ra số fibonaci được cho bởi công thức sau:

$f_n = \alpha_1\left(\frac{1+\sqrt{5}}{2}\right)^n + \alpha_2\left(\frac{1-\sqrt{5}}{2}\right)^n$ với α_1, α_2 là hai hằng số. Các điều kiện đầu $f_0=0$, $f_1=1$ được dùng để xác định các hằng số α_1, α_2.

$$f_0 = \alpha_1 + \alpha_2 = 0$$
$$f_1 = \alpha_1\left(\frac{1+\sqrt{5}}{2}\right) + \alpha_2\left(\frac{1-\sqrt{5}}{2}\right) = 1$$

Từ hai phương trình này ta suy ra $\alpha_1 = \frac{1}{\sqrt{5}}; \alpha_2 = -\frac{1}{\sqrt{5}}$ do đó các số fibonaci được cho bằng công thức dạng hiển như sau:

$$f_n = \frac{1}{\sqrt{5}}\left(\frac{1+\sqrt{5}}{2}\right)^n - \frac{1}{\sqrt{5}}\left(\frac{1-\sqrt{5}}{2}\right)^n$$

Định lý 1 không dùng được trong trường hợp nghiệm của phương trình đặc trưng là nghiệm bội. Khi phương trình đặc trưng có nghiệm bội ta sử dụng định lý sau.

Định lý 2. Cho c_1, c_2 là các hằng số thực, $c_2 \neq 0$. Giả sử $r^2 - c_1 r - c_2 = 0$ chỉ có một nghiệm r_0. Dãy $\{a_n\}$ là nghiệm của hệ thức truy hồi $a_n = c_1 a_{n-1} + c_2 a_{n-2}$ khi và chỉ khi $a_n = \alpha_1 r_0^n + \alpha_2 n r_0^n$ với $n = 1, 2,..$ trong đó α_1, α_2 là những hằng số.

Chứng minh tương tự như định lý 1.

Ví dụ 3. Tìm nghiệm của công thức truy hồi $a_n = 6a_{n-1} - 9a_{n-2}$ với các điều kiện đầu $a_0=1$, $a_1 = 6$.

Giải: Phương trình đặc trưng $r^2 - 6r - 9 = 0$ có nghiệm kép r=3. Do đó nghiệm của hệ thức truy hồi có dạng:

$a_n = \alpha_1 3^n + \alpha_2 n 3^n$ với α1, α2 là các hằng số nào đó. Từ các điều kiện đầu ta suy ra:

$a_0 = 1 = \alpha_1$

$a_1 = 6 = \alpha_1 3 + \alpha_2 3 \Rightarrow \alpha_1 = 1, \alpha_2 = 1$ vậy nghiệm của hệ thức truy hồi và các điều kiện đầu đã cho là:

$a_n = 3^n + n3^n$

Bây giờ ta phát biểu kết quả tổng quát về nghiệm các hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất với các hệ số hằng số.

Định lý 3. Cho $c_1, c_2,.., c_k$ là các số thực. Giải sử phương trình đặc trưng:

$r^k - c_1r^{k-1}-..-c_k = 0$ có k nghiệm phân biệt $r_1, r_2,.., r_k$. Khi đó dãy $\{a_n\}$ là nghiệm của hệ thức truy hồi:

$a_n = c_1a_{n-1} + c_2a_{n-2} + \cdots + c_ka_{n-k}$ khi và chỉ khi $a_n = \alpha_1 r_1^n + \alpha_2 r_2^n + \cdots + \alpha_k r_k^n$ với $n=0,1,2,..$, trong đó $\alpha_1, \alpha_2,.., \alpha_k$ là các hằng số.

Ví dụ 4. Tìm nghiệm của hệ thức truy hồi $a_n = 6a_{n-1} - 11a_{n-2} + 6a_{n-3}$ với điều kiện đầu $a_0=2$, $a_1=5$, $a_2=15$.

Giải: Đa thức đặc trưng của hệ thức truy hồi là:

$r^3 - 6r^2 + 11r - 6$ có các nghiệm là $r_1=1$, $r_2 = 2$, $r_3 = 3$. Do vậy nghiệm của hệ thức truy hồi có dạng: $a_n = \alpha_1 1^n + \alpha_2 2^n + \alpha_3 3^n$.

Để tìm các hằng số $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ ta dựa vào những điều kiện ban đầu:

$$a_0 = 2 = \alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3$$

$$a_1 = 5 = \alpha_1 + \alpha_2 2 + \alpha_3 3$$

$$a_2 = 15 = \alpha_1 + \alpha_2 4 + \alpha_3 9$$

Giải: hệ phương trình này ta nhận được $\alpha_1 = 1$, $\alpha_2 =-1$, $\alpha_3=2$. Vì vậy nghiệm duy nhất của hệ thức truy hồi này và các điều đầu đã cho là dãy $\{a_n\}$ với:

$$a_n = 1 - 2^n + 2.3^n$$

2.5. QUI TẮC VỀ CÁC BÀI TOÁN ĐƠN GIẢN

Một trong những phương pháp giải quyết bài toán đếm phức tạp là qui bài toán đang xét về những bài toán nhỏ hơn. Sự phân chia này được thực hiện một cách liên tiếp cho tới khi nhận được lời giải của bài toán nhỏ một cách dễ dàng. Tuy nhiên điều này không phải lúc nào cũng thực hiện được vì nó đòi hỏi một sự phân tích sâu sắc cấu hình cần đếm.

Giả sử rằng có một thuật toán phân chia bài toán cỡ n thành a bài toán nhỏ, trong đó mỗi bài toán nhỏ có cỡ n/b(để đơn giản ta giả sử n chia hết cho b); trong thực tế các bài toán nhỏ thường có cỡ là số nguyên gần nhất với n/b. Giả sử tổng các phép toán thêm vào khi thực hiện phân chia bài toán cỡ n thành các bài toán cỡ nhỏ hơn là g(n). Khi đó nếu f(n) là số các phép toán cần thiết để giải bài toán đã cho thì f thoả mãn hệ thức truy hồi sau:

$f(n) = af\left(\frac{n}{b}\right) + g(n)$; hệ thức này có tên là hệ thức chia để trị.

Ví dụ 1. Xét thuật toán nhân hai số nguyên kích cỡ 2n bít. Kỹ thuật này gọi là thuật toán nhân nhanh có dùng kỹ thuật chia để trị.

Giải: Giả sử a và b là các số nguyên có biểu diễn nhị phân là 2n bít (có thể thêm các bít 0 vào đầu để chúng có thể dài bằng nhau).

$$a = (a_{2n-1}a_{2n-2}\cdots a_1a_0)_2 \text{ và } b = (b_{2n-1}b_{2n-2}\cdots b_1b_0)_2$$

Giả sử $a = 2^nA_1 + A_0$, $b = 2^nB_1 + B_0$

trong đó

$$A_1 = (a_{2n-1}a_{2n-2}\cdots a_{n-1}a_n)_2;\ A_0 = (a_{n-1}a_{n-2}\cdots a_1a_0)_2$$

$$B_1 = (b_{2n-1}b_{2n-2}\cdots b_{n-1}b_n)_2;\ bA_0 = (a_{n-1}a_{n-2}\cdots a_1a_0)_2$$

Thuật toán nhân nhanh được dựa trên đẳng thức:

$$ab = (2^{2n} + 2^n)A_1B_1 + 2^n(A_1 - A_0)(B_0 - B_1) + (2^n + 1)A_0B_0$$

Điều này chỉ ra rằng phép nhân hai số nguyên 2n bít có thể thực hiện bằng cách dùng 3 phép nhân các số nguyên n bít và các phép cộng, trừ dịch chuyển. Như vậy, nếu f(n) là tổng các phép toán nhị phân cần thiết để nhân hai số n bít thì:

$$f(2n) = 3f(n) + Cn$$

Ba phép nhân các số nhị phân n bít cần *3f(n)* phép toán nhị phân. Mỗi một phép toán cộng, trừ, dịch chuyển dùng một hằng số nhân với n lần chính là *Cn*.

Ví dụ 2. Bài toán xếp khách của Lucas. Có một bàn tròn, xung quanh có 2n ghế. Cần sắp chỗ cho n cặp vợ chồng sao cho các ông ngồi sen kẽ các bà và không có hai cặp vợ chồng nào ngồi cạnh nhau. Hỏi có tất cả bao nhiêu cách xếp?

Giải: Gọi số phải tìm là M_n. Xếp cho các bà trước(cứ xếp một ghế thì một ghế để trống dành cho các ông), số cách xếp cho các bà là 2n! cách. Gọi số cách xếp cho các ông ứng với một cách xếp các bà là U_n ta được số cách xếp là:

$M_n = 2n! \times U_n$.Vấn đề còn lại là tính số U_n.

Đánh số các bà (đã xếp) từ 1 đến n, đánh số các ông tương ứng với các bà (ông i là chồng bà i), sau đó đánh số các ghế trống theo nguyên tắc: ghế số i nằm giữa bà i và bà i+1 (các phép cộng được hiểu lấy modul n nghĩa là n +1 = 1). Mỗi cách xếp các ông được biểu diễn bằng một phép thế φ trên tập {1, 2,.., n } với qui ước φ(i) = j có nghĩa là ghế i được xếp cho ông j. Theo giả thiết φ phải thoả mãn:

$\varphi(i) \neq i$ và $\varphi(i) \neq i+1$ (*)

Như vậy, U_n là số tất cả các phép thế φ thoả mãn điều kiện (*). Trong toán học gọi U_n là số phân bố.

Xét tập hợp tất cả các phép thế φ của { 1, 2,.., n }. Trên tập này ta gọi P_i là tính chất φ(i) = i, Q_i là tính chất φ(i) = i+1. Đặt $P_{n+i} = Q_i$, theo nguyên lý bù trừ tương ứng với 2n tính chất P_i ta có:

$U_n = \overline{N} = n! - N_1 + N_2 + \ldots$ trong đó N_k là tổng số tất cả các phép thế thoả mãn k tính chất lấy từ 2n tính chất đang xét. Cần chú ý rằng, không thể xảy ra đồng thời thoả mãn P_i và Q_i. Do đó trong các phép lấy ra k tính chất từ 2n tính chất đang xét cần thêm vào điều kiện: P_i và Q_i hoặc P_{i+1} và Q_i không được đồng thời có mặt. Gọi số các cách này là g(2n, k) (nói riêng g(2n,k)=0 khi k>n). Với mỗi cách lấy ra k tính chất như vậy (k<=n) ta có (n-k)! phép thế thảo mãn chúng. Từ đó ta nhận được N_k = g(2n, k) (n-k)! và:

$$U_n = n! - g(2n,1)(n-1)! + g(2n-2)(n-2)! - \cdots + (-1)^n g(2n,n)$$

Bây giờ chúng ta phải tính các hệ số g(2n,k), k = 1, 2,.., n.

Xếp 2n tính chất đang xét trên công tròn theo thứ tự P_1, Q_1, P_2, Q_2,.., P_n, Q_n, ta thấy rằng g(2n,k) chính là số cách lấy k phần tử trong 2n phần tử xếp thành vòng tròn sao cho không có hai phần tử nào kề nhau cùng được lấy ra. Để tính g(2n,k) ta giải hai bài toán con sau:

Bài toán 1. Có bao nhiêu cách lấy ra k phần tử trong n phần tử xếp trên đường thẳng sao cho không có hai phần tử nào kề nhau cùng được lấy ra.

Giải: Khi lấy k phần tử, ta còn n-k phần tử. Giữa n-k phần tử còn lại có n-k+1 khoảng trống (kể cả hai đầu). Mỗi cách lấy ra k khoảng từ các khoảng này sẽ tương ứng với một cách chọn k phần tử thoả mãn yêu cầu đã nêu. Vậy số cách chọn cần tìm là C(n-k+1, k).

Bài toán 2. Giống như bài toán 1 nhưng n phần tử xếp trên vòng tròn.

Giải: Cố định phần tử a được chọn chia các cách lấy thành 2 lớp

1. Các cách mà a được chọn khi đó 2 phần tử kề a sẽ không được chọn và phải lấy k-1 phần tử từ n-3 phần tử còn lại. Các phần tử này xem như kết quả của bài toán 1. Theo bài toán 1, số cách thuộc lớp kiểu này là C(n-k-1, k-1).
2. Các cách mà a không được chọn, khi đó bỏ a đi và bài toán trở về bài toán 1 chọn k phần tử từ n-1 phần tử xếp trên đường thẳng. Theo bài toán 1 số cách xếp kiểu này là C(n-k,k).

Vậy theo nguyên lý cộng số cách cần tìm là:

$$C(n-k-1,k-1) + C(n-k,k) = \frac{n}{n-k} C(n-k,k)$$

Từ kết quả của hai bài toán trên ta nhận được:

$g(2n,k) = \dfrac{2n}{2n-k} C(2n-k,k)$ và số phân bố U_n được tính bằng:

$$U_n = n! - \frac{2n}{2n-1} C(2n-1,1)(n-1)! + \frac{2n}{2n-2} C(2n-2,2)(n-2)! - \cdots + (-1)^n \frac{2n}{n} C(2n,n)$$

Dưới đây là một số giá trị của U_n, một lần nữa chúng ta lại được quan sát hiện tượng bùng nổ tổ hợp.

n	2	3	4	5	6	7	8	9	10
U_n	0	1	2	13	80	579	4783	43387	439792

2.6. PHƯƠNG PHÁP LIỆT KÊ

Việc tìm một công thức cho kết quả đếm ngay cả trong trường hợp công thức truy hồi không phải dễ dàng và lúc nào cũng thực hiện được. Cho đến nay còn nhiều bài toán đếm chưa có lời giải dưới dạng một công thức. Đối với những bài toán như vậy, người ta chỉ còn cách chỉ ra một phương pháp liệt kê, theo đó có thể đi qua được tất cả các cấu hình cần đếm. Rõ ràng bản thân phương pháp liệt kê không chỉ ra được một kết quả cụ thể nào nhưng qua đó người ta có thể lập trình cho máy tính điện tử đếm hộ.

Để minh hoạ cho phương pháp liệt kê, ta xét một cấu hình tổ hợp nổi tiếng đó là các hình chữ nhật la tinh.

Giả sử S là tập gồm n phần tử. Không mất tính tổng quát ta giả sử S = {1, 2,.., n} Một hình chữ nhật la tinh trên S là một bảng gồm p dòng, q cột sao cho mỗi dòng của nó là một chỉnh hợp không lặp chập q của S và mỗi cột của nó là một chỉnh hợp không lặp chập p của S.

Theo định nghĩa ta có $p \le n$, $q \le n$. Đặc biệt trong trường hợp q = n, mỗi dòng của hình chữ nhật la tinh là một hoán vị của S, sao cho không có cột nào chứa hai phần tử lặp lại. Hình chữ nhật la tinh dạng này được gọi là chuẩn nếu dòng đầu của nó là hoán vị 1, 2,.., n.

Thí dụ:

1	2	3	4	5	6	7
2	3	4	5	6	7	1
3	4	5	6	7	1	2

là một hình la tinh chuẩn trên tập S = {1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 }

Gọi L(p,n) là số hình chữ nhật la tinh p x n, còn K(p,n) là số hình chữ nhật la tinh chuẩn p x n ta có:

L(p,n) = n! K(p,n)

Dễ dàng nhận thấy rằng, số mất D_n là số hình la tinh chuẩn 2 x n, số phân bố U_n là số hình chữ nhật la tinh chuẩn 3 x n với hai dòng đầu là:

1	2	...	n-1	n
2	3	...	n	1

Riodan J(1946) đã chứng minh công thức:

$K(3,n) = \sum_{k=0}^{m} C(n,k) D_{n-k} D_k U_{n-2k}$ trong đó m= [n/2], $U_0 = 1$.

Bài toán đếm với số dòng nhiều hơn đến nay vẫn chưa được giải quyết. Người ta mới chỉ đưa ra được một vài dạng tiệm cận của L(p,n).

Nếu p=q=n, thì hình chữ nhật la tinh được gọi là hình vuông la tinh. Một hình vuông la tinh cấp n được gọi là chuẩn nếu có dòng đầu và cột đầu là hoán vị 1, 2,..n. Thí dụ một hình vuông la tinh chuẩn cấp 7.

1	2	3	4	5	6	7
2	3	4	5	6	7	1
3	4	5	6	7	1	2
4	5	6	7	1	2	3
5	6	7	1	2	3	4
6	7	1	2	3	4	5
7	1	2	3	4	5	6

Gọi l_n là số các hình vuông như thế ta có $L(n,n) = n!(n-1)!l_n$

Việc tìm một công thức cho ln đến nay vẫn bỏ ngỏ. Tuy nhiên ta có thể nhờ máy tính liệt kê tất cả các hình vuông chuẩn cấp n. Dưới đây là một vài giá trị tính được:

N	1	2	3	4	5	6	7
l_n	1	1	1	4	56	9408	16942080

2.7. BÀI TOÁN TỒN TẠI

Chúng ta đã giải quyết bài toán đếm số các cấu hình tổ hợp thoả mãn một tính chất nào đó, chẳng hạn như đếm số tổ hợp, số chỉnh hợp, hoặc số hoán vị. Trong những bài toán đó sự tồn tại của các cấu hình là hiển nhiên và công việc chính là chúng ta cần đếm số các cấu hình tổ hợp thoả mãn tính chất đặt ra. Tuy nhiên, trong nhiều bài toán tổ hợp, việc chỉ ra sự tồn tại của một cấu hình thoả mãn các tính chất cho trước đã là một việc làm hết sức khó khăn. Dạng bài toán như vậy được gọi là bài toán tồn tại.

2.7.1. Giới thiệu bài toán

Một bài toán tồn tại tổ hợp được xem như giải xong nếu hoặc chỉ ra một cách xây dựng cấu hình, hoặc chứng minh rằng chúng không tồn tại. Mọi khả năng đều không dễ dàng. Dưới đây là một số bài toán tồn tại tổ hợp nổi tiếng.

Bài toán 1. Bài toán về 36 sĩ quan

Bài toán này được Euler đề nghị với nội dung như sau.

Có một lần người ta triệu tập từ 6 trung đoàn, mỗi trung đoàn 6 sĩ quan thuộc 6 cấp bậc khác nhau: thiếu uý, trung uý, thượng uý, đại uý, thiếu tá, trung tá về tham gia duyệt binh ở sư đoàn bộ. Hỏi rằng, có thể xếp 36 sĩ quan này thành một đội ngũ hình vuông sao cho trong mỗi hàng ngang cũng như mỗi hàng dọc đều có đại diện của cả sáu trung đoàn và của 6 cấp bậc.

Để đơn giản ta sẽ dùng các chữ cái in hoa A, B, C, D, E, F để chỉ phiên hiệu của các trung đoàn, các chữ cái in thường a, b, c, d, e, f để chỉ cấp bậc. Bài toán này có thể tổng quát hoá nếu thay 6 bởi n. Trong trường hợp n = 4 một lời giải của bài toán 16 sĩ quan là:

Ab	Dd	Ba	Cc
Bc	Ca	Ad	Db
Cd	Bb	Dc	Aa
Da	Ac	Cb	Bd

Một lời giải với n = 5 là:

Aa	Bb	Cc	Dd	Ee
Cd	De	Bd	Ab	Bc
Eb	Ac	Bd	Ce	Da
Be	Ca	Db	Ec	Ad
Dc	Ed	Ae	Ba	Cb

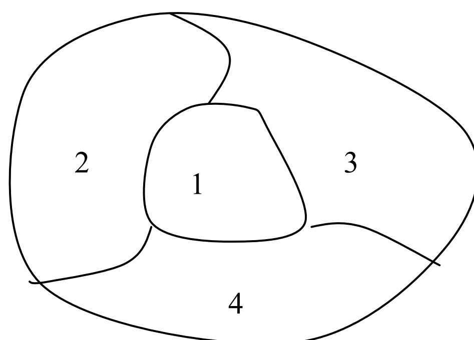
Do lời giải bài toán có thể biểu diễn bởi hai hình vuông với các chữ cái la tinh hoa và la tinh thường nên bài toán tổng quát đặt ra còn được biết với tên gọi *"hình vuông la tinh trực giao"*. Trong hai ví dụ trên ta có hình vuông la tinh trực giao cấp 4 và 5.

Euler đã mất rất nhiều công sức để tìm ra lời giải cho bài toán 36 sĩ quan thế nhưng ông đã không thành công. Vì vậy, ông giả thuyết là cách sắp xếp như vậy không tồn tại. Giả thuyết này đã được nhà toán học pháp Tarri chứng minh năm 1901 bằng cách duyệt tất cả mọi khả năng xếp. Euler căn cứ vào sự không tồn tại lời giải khi n=2 và n = 6 còn đề ra giả thuyết tổng quát hơn là không tồn tại hình vuông trực giao cấp 4n + 2. Giả thuyết này đã tồn tại hai thế kỷ, mãi đến năm 1960 ba nhà toán học Mỹ là Bore, Parker, Srikanda mới chỉ ra được một lời giải với n = 10 và sau đó chỉ ra phương pháp xây dựng hình vuông trực giao cho mọi n = 4k + 2 với k > 1.

Tưởng chừng bài toán chỉ mang ý nghĩa thử thách trí tuệ con người thuần tuý như một bài toán đố. Nhưng gần đây, người ta phát hiện những ứng dụng quan trọng của vấn đề trên vào qui hoạch, thực nghiệm và hình học xạ ảnh.

Bài toán 2. Bài toán 4 màu

Có nhiều bài toán mà nội dung của nó có thể giải thích được với bất kỳ ai, lời giải của nó ai cũng cố gắng thử tìm nhưng khó có thể tìm được. Ngoài định lý Fermat thì bài toán bốn màu cũng là một bài toán như vậy. Bài toán có thể được phát biểu như sau: Chứng minh rằng mọi bản đồ đều có thể tô bằng 4 màu sao cho không có hai nước láng giềng nào lại bị tô bởi cùng một màu. Trong đó, mỗi nước trên bản đồ được coi là một vùng liên thông, hai nước được gọi là láng giềng nếu chúng có chung đường biên giới là một đường liên tục.

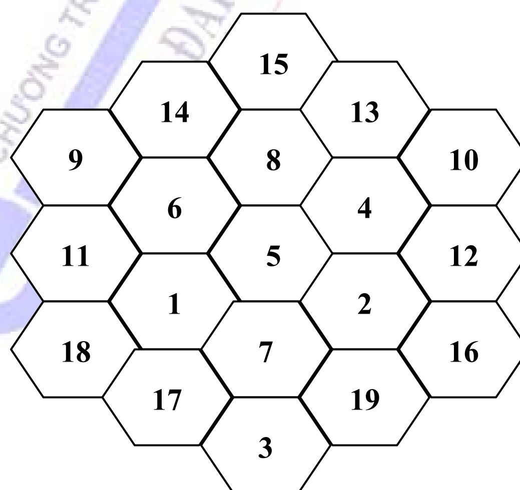
Hình 2.2. Bản đồ tô bởi ít nhất bốn màu

Con số bốn màu không phải là ngẫu nhiên. Người ta đã chứng minh được rằng mọi bản đồ đều được tô bởi số màu lớn hơn 4, còn với số màu ít hơn 4 thì không thể tô được, chẳng hạn bản đồ gồm 4 nước như trên hình 2.2 không thể tô được với số màu ít hơn 4.

Bài toán này xuất hiện vào những năm 1850 từ một lái buôn người Anh là Gazri khi tô bản đồ hành chính nước Anh đã cố gắng chứng minh rằng nó có thể tô bằng bốn màu. Sau đó, năm 1852, ông đã viết thư cho De Morgan để thông báo về giả thuyết này. Năm 1878, Keli trong một bài báo đăng ở tuyển tập các công trình nghiên cứu của Hội toán học Anh có hỏi rằng bài toán này đã được giải quyết hay chưa? Từ đó bài toán trở nên nổi tiếng, trong xuốt hơn một thế kỷ qua, nhiều nhà toán học đã cố gắng chứng minh giả thuyết này. Tuy vậy, mãi tới năm 1976 hai nhà toán học Mỹ là K. Appel và W. Haken mới chứng minh được nó nhờ máy tính điện tử.

Bài toán 3. Hình lục giác thần bí

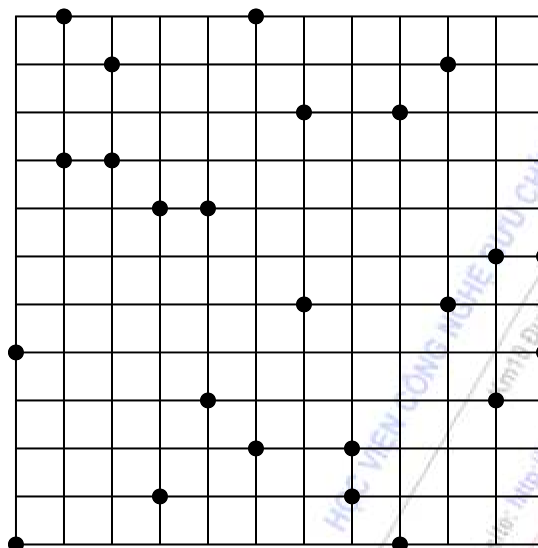
Năm 1890 Clifford Adams đề ra bài toán hình lục giác thần bí sau: trên 19 ô lục giác (như hình 2.3) hãy điền các số từ 1 đến 19 sao cho tổng theo 6 hướng của lục giác là bằng nhau (và đều bằng 38). Sau 47 năm trời kiên nhẫn cuối cùng Adams cũng đã tìm được lời giải. Sau đó vì sơ ý đánh mất bản thảo ông đã tốn thêm 5 năm để khôi phục lại. Năm 1962 Adams đã công bố lời giải đó. Nhưng thật không thể ngờ được đó là lời giải duy nhất.

Hình 2.3. Hình lục giác thần bí

Bài toán 4. Bài toán chọn 2n điểm trên lưới n × n điểm

Cho một lưới gồm n × n điểm. Hỏi có thể chọn trong số chúng 2n điểm sao cho không có ba điểm nào được chọn là thẳng hàng? Hiện nay người ta mới biết được lời giải của bài toán này khi $n \le 15$. Hình 3.3 cho một lời giải với n = 12.

Hình 2.4. Một lời giải với n = 12.

2.7.2. Phương pháp phản chứng

Một trong những cách giải bài toán tồn tại là dùng lập luận phản chứng: giả thiết điều chứng minh là sai, từ đó dẫn đến mâu thuẫn.

Ví dụ 1. Cho 7 đoạn thẳng có độ dài lớn hơn 10 và nhỏ hơn 100. Chứng minh rằng ta luôn luôn tìm được 3 đoạn để có thể ghép lại thành một tam giác.

Giải: Điều kiện cần và đủ để 3 đoạn là cạnh của một tam giác là tổng của hai cạnh phải lớn hơn một cạnh. Ta sắp các đoạn thẳng theo thứ tự tăng dần của độ dài $a_1, a_2, \ldots, a_7$ và chứng minh rằng dãy đã xếp luôn tìm được 3 đoạn mà tổng của hai đoạn đầu lớn hơn đoạn cuối. Để chứng minh, ta giả sử không tìm được ba đoạn nào mà tổng của hai đoạn nhỏ hơn một đoạn, nghĩa là các bất đẳng thức sau đồng thời xảy ra:

$a_1 + a_2 \le a_3$ $\Rightarrow a_3 \ge 20$ (vì $a_1, a_2 \ge 10$)

$a_2 + a_3 \le a_4$ $\Rightarrow a_4 \ge 30$ (vì $a_2 \ge 10$, $a_3 \ge 20$)

$a_3 + a_4 \le a_5$ $\Rightarrow a_5 \ge 50$ (vì $a_3 \ge 20$, $a_4 \ge 30$)

$a_4 + a_5 \le a_6$ $\Rightarrow a_6 \ge 80$ (vì $a_4 \ge 30$, $a_5 \ge 50$)

$a_5 + a_6 \le a_7$ $\Rightarrow a_7 \ge 130$ (vì $a_5 \ge 50$, $a_6 \ge 80$)

$\Rightarrow$ Mâu thuẫn (bài toán được giải quyết).

Ví dụ 2. Các đỉnh của một thập giác đều được đánh số bởi các số nguyên 0, 1,.., 9 một cách tuỳ ý. Chứng minh rằng luôn tìm được ba đỉnh liên tiếp có tổng các số là lớn hơn 13.

Giải: Gọi x_1, x_2,.., x_{10} là các số gán cho các đỉnh của thập giác đều. Giả sử ngược lại ta không tìm được 3 đỉnh liên tiếp nào thoả mãn khẳng định trên. Khi đó ta có:

$$k_1 = x_1 + x_2 + x_3 \le 13$$

$$k_2 = x_2 + x_3 + x_4 \le 13$$

$$k_3 = x_3 + x_4 + x_5 \le 13$$

$$k_4 = x4 + x5 + x6 \le 13$$

$$k_5 = x_5 + x_6 + x_7 \le 13$$

$$k_6 = x_6 + x_7 + x_8 \le 13$$

$$k_7 = x_7 + x_8 + x_9 \le 13$$

$$k_8 = x_8 + x_9 + x_{10} \le 13$$

$$k_9 = x_9 + x_{10} + x_1 \le 13$$

$$k_{10} = x_{10} + x_1 + x_2 \le 13$$

$\Rightarrow 130 \ge k_1 + k_2 + ... + k_{10}$ $= 3\,(x_1+ + x_2 + ... + x_{10})$

$= 3\,(0 + 1 + 2 + ... + 9)$

$= 135 \Rightarrow$ Mâu thuẫn vì một số bằng 135 không thể hơn 130. Khẳng định chứng minh.

2.7.3. Nguyên lý Dirichlet

Trong rất nhiều bài toán tổ hợp, để chứng minh sự tồn tại của một cấu hình với những tính chất cho trước, người ta sử dụng nguyên lý đơn giản sau gọi là nguyên lý Dirichlet.

Nguyên lý Dirichlet. Nếu đem xếp nhiều hơn n đối tượng vào n hộp thì luôn tìm được một cái hộp chứa không ít hơn 2 đối tượng.

Chứng minh. Việc chứng minh nguyên lý trên chỉ cần sử dụng một lập luận phản chứng đơn giản. Giả sử không tìm được một hộp nào chứa không ít hơn hai đối tượng. Điều đó nghĩa là mỗi hộp không chứa quá một đối tượng. Từ đó suy ra tổng các đối tượng không vượt quá n trái với giả thiết bài toán là có nhiều hơn n đối tượng được xếp vào chúng.

Ví dụ 1. Trong bất kỳ một nhóm có 367 người thế nào cũng có ít nhất hai người có cùng ngày sinh.

Giải: Vì một năm có nhiều nhất 366 ngày. Như vậy, theo nguyên lý Dirichlet thì có ít nhất một ngày có hai người cùng một ngày sinh.

Ví dụ 2. Trong bất kỳ 27 từ tiếng Anh nào cũng đều có ít nhất hai từ cùng bắt đầu bằng một chữ cái.

Giải: Vì bảng chữ cái tiếng Anh chỉ có 26 chữ cái. Nên theo nguyên lý Dirichlet tồn tại ít nhất 2 từ sẽ bắt đầu bởi cùng một chữ cái.

Ví dụ 3. Bài thi các môn học cho sinh viên được chấm theo thang điểm 100. Hỏi lớp phải có ít nhất bao nhiêu sinh viên để có ít nhất hai sinh viên được nhận cùng một điểm.

Giải: Cần có ít nhất 102 sinh viên vì thang điểm tính từ 0.. 100 gồm 101 số. Do vậy, theo nguyên lý Diriclet muốn có 2 sinh viên nhận cùng một điểm thì lớp phải có ít nhất là 101 +1 = 102 sinh viên.

Nguyên lý Dirichlet tổng quát. Nếu đem xếp n đối tượng vào k hộp thì luôn tìm được một hộp chứa ít nhất $\lceil n/k \rceil$ đối tượng.

Nguyên lý trên được nhà toán học người Đức Dirichlet đề xuất từ thế kỷ 19 và ông đã áp dụng để giải nhiều bài toán tổ hợp.

Ví dụ 4. Trong 100 người có ít nhất 9 người sinh nhật cùng một tháng.

Giải: Một năm có 12 tháng. Xếp tất cả những người sinh nhật vào cùng một nhóm. Theo nguyên lý Dirichlet ta có ít nhất $\lceil 100/12 \rceil = 9$ người cùng sinh nhật một tháng.

Ví dụ 5. Có năm loại học bổng khác nhau để phát cho sinh viên. Hỏi phải có ít nhất bao nhiêu sinh viên để chắc chắn có 5 người được nhận học bổng như nhau.

Giải. Số sinh viên ít nhất để có 5 sinh viên cùng được nhận một loại học bổng là số n thoả mãn $\lceil n/5 \rceil > 5$. Số nguyên bé nhất thoả mãn điều kiện trên là n = 25 + 1 = 26. Như vậy phải có ít nhất 26 sinh viên để có ít nhất 5 sinh viên cùng được nhận một loại học bổng.

Ví dụ 6. Trong một tháng có 30 ngày một đội bóng chày chơi ít nhất mỗi ngày một trận, nhưng cả tháng chơi không quá 45 trận. Hãy chỉ ra rằng phải tìm được một giai đoạn gồm một số ngày liên tục nào đó trong tháng sao cho trong giai đoạn đó đội chơi đúng 14 trận.

Giải: Giả sử a_j là số trận thi đấu cho tới ngày thứ j của đội. Khi đó:

$a_1, a_2,..., a_{30}$

là dãy tăng của các số nguyên dương và $1 \le a_j \le 45$. Suy ra dãy:

$a_1 + 14, a_2 + 14,..., a_{30} + 14$ cũng là dãy tăng các số nguyên dương và $15 \le a_j \le 59$

Như vậy, dãy 60 số nguyên dương

$a_1, a_2,.., a_{30}, a_1 + 14, a_2 + 14,..., a_{30} + 14$ trong đó tất cả các số đều nhỏ hơn hoặc bằng 59. Theo nguyên lý Dirichlet thì phải tồn tại ít nhất hai số trong số hai số nguyên này bằng nhau. Vì các số $a_1, a_2,..., a_{30}$ là đôi một khác nhau và $a_1 + 14, a_2 + 14,..., a_{30} + 14$ cũng đôi một khác nhau. Nên ta suy ra phải tồn tại chỉ số i và j sao cho $a_i=a_j + 14$. Điều đó có nghĩa là có đúng 14 trận đấu trong giai đoạn từ ngày j + 1 đến ngày thứ i.

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

Bạn đọc cần ghi nhớ một số kiến thức quan trọng sau:

- ✓ Những nguyên lý đếm cơ bản: nguyên lý cộng, nguyên lý nhân & nguyên lý bù trừ.
- ✓ Sử dụng những nguyên lý cơ bản trong đếm các hoán vị, tổ hợp.
- ✓ Hiểu phương pháp cách giải quyết bài toán đếm bằng hệ thức truy hồi.
- ✓ Nắm vững cách thức qui một bài toán đếm về những bài toán con.
- ✓ Cách giải phổ biến cho bài toán tồn tại là sử dụng phương pháp phản chứng hoặc sử dụng nguyên lý Dirichlet.

BÀI TẬP CHƯƠNG 2

Bài 1. Xâu thuận nghịch độc là một xâu khi viết theo thứ tự ngược lại cũng bằng chính nó. Hãy đếm số xâu nhị phân có độ dài n là thuận nghịch độc.

Bài 2. Cô dâu và chú rể mời bốn bạn đứng thành một hàng để chụp ảnh. Hỏi có bao nhiêu cách xếp hàng nếu:

a) Cô dâu đứng cạnh chú rể

b) Cô dâu không đứng cạnh chú rể

c) Cô dâu đứng ở phía bên phải chú rể

Bài 3. Có bao nhiêu xâu nhị phân độ dài 10 có năm số 0 liền nhau hoặc năm số 1 liến nhau.

Bài 4. Có bao nhiêu xâu nhị phân độ dài bằng 8 có 3 số 0 liền nhau hoặc 4 số 1 liền nhau.

Bài 5. Mỗi sinh viên lớp toán học rời rạc hoặc giỏi toán hoặc giỏi tin học hoặc giỏi cả hai môn này. Trong lớp có bao nhiêu sinh viên nếu 38 người giỏi tin (kể cả người giỏi cả hai môn), 23 người giỏi toán (kể cả người giỏi cả hai môn), và 7 người giỏi cả hai môn.

Bài 6. Chứng tỏ rằng, trong n+1 số nguyên dương không vượt quá 2n tồn tại ít nhất một số chia hết cho một số khác.

Bài 7. Chứng minh rằng, trong dãy gồm $n^2 + 1$ số thực phân biệt đều có một dãy con dài n+1 hoặc thực sự tăng, hoặc thực sự giảm.

Bài 8. Giả sử trong một nhóm 6 người mỗi cặp hai hoặc là bạn, hoặc là thù. Chứng tỏ rằng trong nhóm có ba người là bạn của nhau hoặc là kẻ thù của nhau.

Bài 9. Hãy chỉ ra rằng, trong 102 người có chiều cao khác nhau đứng thành một hàng có thể tìm được 11 người có chiều cao tăng dần hoặc giảm dần mà không cần thay đổi thứ tự của họ trong hàng.

Bài 10. Một đô vật tay tham gia thi đấu giành chức vô địch trong 75 giờ. Mỗi giờ anh ta thi đấu ít nhất một trận, nhưng toàn bộ anh ta không thi đấu quá 125 trận. Chứng tỏ rằng, có những giờ liên tiếp anh ta thi đấu 24 trận.

Bài 11. Một nhân viên bắt đầu làm việc tại công ty từ năm 1987 với mức lương khởi điểm là 50000 đô la. Hàng năm anh ta được nhận thêm 1000 đô la và 5% lương của năm trước.

a) Hãy thiết lập hệ thức truy hồi tính lương của nhân viên đó n năm sau năm 1987.

b) Lương vào năm 1995 của anh ta là bao nhiêu?

c) Hãy tìm công thức tường minh tính lương của nhân viên này n năm sau năm 1987.

Bài 12. Tìm hệ thức truy hồi cho số hoán vị của tập n phần tử. Dùng hệ thức truy hồi đó tính hoán vị của tập n phần tử.

Bài 13. Một máy bán tem tự động chỉ nhận các đồng xu một đôla và các loại tờ tiền 1 đôla và 5 đôla.

a) Hãy tìm hệ thức truy hồi tính số cách đặt n đô la vào trong máy bán hàng, trong đó thứ tự các đồng xu, các tờ tiền là quan trọng.

b) Tìm các điều kiện đầu.

c) Có bao nhiêu cách đặt 10 đô la vào máy để mua một bộ tem.

Bài 14. Giải các hệ thức truy hồi với các điều đầu sau:

a) $a_n = a_{n-1} + 6a_{n-2}$ với $n \geq 2$, $a_0 = 3$, $a_1 = 6$.

b) $a_n = 7a_{n-1} - 6a_{n-2}$ với $n \geq 2$, $a_0 = 2$, $a_1 = 1$.

c) $a_n = 6a_{n-1} - 8a_{n-2}$ với $n \geq 2$, $a_0 = 4$, $a_1 = 10$.

d) $a_n = 2a_{n-1} - a_{n-2}$ với $n \geq 2$, $a_0 = 4$, $a_1 = 1$.

e) $a_n = a_{n-2}$ với $n \geq 2$, $a_0 = 5$, $a_1 = -1$.

f) $a_n = -6a_{n-1} - 9a_{n-2}$ với $n \geq 2$, $a_0 = 3$, $a_1 = -3$.

g) $a_{n+2} = -4a_{n+1} + 5a_n$ với $n \geq 0$, $a_0 = 2$, $a_1 = 8$.

Bài 15. Tìm các nghiệm đặc trưng của hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất:

a) $a_n = 2a_{n-1} - 2a_{n-2}$

b) Tìm nghiệm thoả mãn hệ thức truy hồi trên và các điều kiện đầu $a_0 = 1$, $a_1 = 2$.

Bài 16. a) Tìm nghiệm đặc trưng của hệ thức truy hồi tuyến tính thuần nhất $a_n = a_{n-4}$

b) Tìm nghiệm thoả mãn hệ thức truy hồi trên và các điều kiện đầu $a_0=1$, $a_1=0$, $a_2=-1$, $a_3=1$.

Bài 17. Một báo cáo về thị trường máy tính cá nhân cho biết có 65000 người sẽ mua modem cho máy tính của họ trong năm tới, 1 250 000 người sẽ mua ít nhất một sản phẩm phần mềm. Nếu báo cáo này nói rằng 1.450.000 người sẽ mua hoặc là modem hoặc là ít nhất một sản phẩm phần mềm thì sẽ có bao nhiêu người sẽ mua cả modem và mua ít nhất một sản phẩm phần mềm.

Bài 18. Một trung tâm máy tính có 151 máy vi tính. Các máy của trung tâm được đặt tên bởi một số nguyên dương từ 1 đến 300 sao cho không có hai máy nào được đặt tên trùng nhau. Chứng minh rằng luôn tìm được hai máy có tên là các số nguyên liên tiếp.

Bài 19. Chứng minh rằng trong số 10 người bất kỳ bao giờ cũng tìm được hoặc hai người có tổng số tuổi chia hết cho 16, hoặc hai người mà hiệu số tuổi của họ chia hết cho 16.

Bài 20. Có 12 cầu thủ bóng rổ đeo áo với số từ 1 đến 12 đứng tập chung thành một vòng tròn giữa sân. Chứng minh rằng luôn tìm được 3 người liên tiếp có tổng các số trên áo là lớn hơn hoặc bằng 20.

CHƯƠNG III: BÀI TOÁN LIỆT KÊ

Đối với một bài toán, khi chưa tìm được giải thuật tốt để giải thì liệt kê là biện pháp cuối cùng để thực hiện với sự hỗ trợ của máy tính. Có thể nói, liệt kê là phương pháp phổ dụng nhất để giải quyết một bài toán trên máy tính. Trái lại, bài toán tồn tại chỉ cần chỉ ra được bài toán có nghiệm hay không có nghiệm và thường là những bài toán khó. Nhiều bài toán tồn tại đã được phát biểu trong nhiều thập kỉ nhưng vẫn chưa được giải quyết.Giải quyết được chúng sẽ thúc đẩy sự phát triển của nhiều ngành toán học. Nội dung chính của chương này tập chung giải quyết những vấn đề cơ bản sau:

- ✓ Giới thiệu bài toán liệt kê.
- ✓ Giải quyết bài toán liệt kê bằng phương pháp sinh.
- ✓ Giải quyết bài toán liệt kê bằng phương pháp quay lui dựa trên giải thuật đệ qui.

Bạn đọc có thể tìm thấy cách giải nhiều bài toán liệt kê và bài toán tồn tại hay trong các tài liệu [1] và [2] trong tài liệu tham khảo.

3.1. GIỚI THIỆU BÀI TOÁN

Bài toán đưa ra danh sách tất cả các cấu hình tổ hợp có thể có được gọi là bài toán liệt kê tổ hợp. Khác với bài toán đếm là tìm kiếm một công thức cho lời giải, bài toán liệt kê lại cần xác định một thuật toán để theo đó có thể xây dựng được lần lượt tất cả các cấu hình cần quan tâm. Một thuật toán liệt kê phải đảm bảo hai nguyên tắc:

- Không được lặp lại một cấu hình
- Không được bỏ xót một cấu hình

Ví dụ 1. Cho tập hợp các số a_1, a_2,.., a_n và số M. Hãy tìm tất cả các tập con k phần tử của dãy số $\{a_n\}$ sao cho tổng số các phần tử trong tập con đó đúng bằng M.

Giải: Như chúng ta đã biết, số các tập con k phần tử của tập gồm n phần tử là C(n,k). Như vậy chúng ta cần phải duyệt trong số C(n,k) tập k phần tử để lấy ra những tập có tổng các phần tử đúng bằng M. Vì không thể xác định được có bao nhiêu tập k phần tử từ tập n phần tử có tổng các phần tử đúng bằng M nên chúng ta chỉ còn cách liệt kê các cấu hình thoả mãn điều kiện đã cho.

Ví dụ 2. Một thương nhân đi bán hàng tại tám thành phố. Chị ta có thể bắt đầu hành trình của mình tại một thành phố nào đó nhưng phải qua 7 thành phố kia theo bất kỳ thứ tự nào mà chị ta muốn. Hãy chỉ ra lộ trình ngắn nhất mà chị ta có thể đi.

Giải: Vì thành phố xuất phát đã được xác định. Do vậy thương nhân có thể chọn tuỳ ý 7 thành phố còn lại để hành trình. Như vậy, tất cả số hành trình của thương nhân có thể đi qua là 7!

= 5040 cách. Tuy nhiên trong 5040 cách chúng ta phải duyệt toàn bộ để chỉ ra một hành trình là ngắn nhất.

Có thể nói phương pháp liệt kê là biện pháp cuối cùng nhưng cũng là biện pháp phổ dụng nhất để giải quyết các bài toán tổ hợp. Khó khăn chính của phương pháp này là sự bùng nổ tổ hợp. Để xây dựng chừng 1 tỷ cấu hình (con số này không phải là lớn đối với các bài toán tổ hợp như số mất thứ tự D_n, số phân bố U_n, số hình vuông la tinh ln), ta giả sử cần 1 giây để liệt kê một cấu hình thì chúng ta cũng cần 31 năm mới giải quyết xong. Tuy nhiên với sự phát triển nhanh chóng của máy tính, bằng phương pháp liệt kê, nhiều bài toán khó của lý thuyết tổ hợp đã được giải quyết và góp phần thúc đẩy sự phát triển của nhiều ngành toán học.

3.2. ĐỆ QUI

3.2.1. Định nghĩa bằng đệ qui

Trong thực tế, chúng ta gặp rất nhiều đối tượng mà khó có thể định nghĩa nó một cách tường minh, nhưng lại dễ dàng định nghĩa đối tượng qua chính nó. Kỹ thuật định nghĩa đối tượng qua chính nó được gọi là kỹ thuật đệ qui (recursion). Đệ qui được sử dụng rộng rãi trong khoa học máy tính và lý thuyết tính toán. Các giải thuật đệ qui đều được xây dựng thông qua hai bước: bước phân tích và bước thay thế ngược lại.

Ví dụ 1. Để tính tổng *S(n) = 1 + 2 +...+ n*, chúng ta có thể thực hiện thông qua hai bước như sau:

Bước phân tích:

- Để tính toán được *S(n)* trước tiên ta phải tính toán trước *S(n-1)* sau đó tính *S(n) = S(n-1) +n*.
- Để tính toán được *S(n-1)*, ta phải tính toán trước *S(n-2)* sau đó tính *S(n-1) = S(n-2) + n-1*.
- ....
- Để tính toán được *S(2)*, ta phải tính toán trước *S(1)* sau đó tính *S(2) = S(1) + 2*.
- Và cuối cùng *S(1)* chúng ta có ngay kết quả là *1*.

Bước thay thế ngược lại:

Xuất phát từ *S(1)* thay thế ngược lại chúng ta xác định *S(n)*:

- *S(1) = 1*
- *S(2) = S(1) + 2*
- *S(3) = S(2) + 3*
- ....
- *S(n) = S(n - 1) + n*

Ví dụ 2. Định nghĩa hàm bằng đệ qui:

Hàm f(n) = n!

Dễ thấy f(0) = 1.

Vì (n+1) ! = 1. 2.3... n(n+1) = n! (n+1), nên ta có:

f(n+1) = (n+1). f(n) với mọi n nguyên dương.

Ví dụ 3. Tập hợp định nghĩa bằng đệ qui:

Định nghĩa đệ qui tập các xâu: Giả sử Σ* là tập các xâu trên bộ chữ cái Σ. Khi đó Σ* được định nghĩa bằng đệ qui như sau:

- $\lambda \in \Sigma^*$, trong đó λ là xâu rỗng
- $wx \in \Sigma^*$ nếu $w \in \Sigma^*$ và $x \in \Sigma^*$

3.2.2. Giải thuật đệ qui

Một thuật toán được gọi là đệ qui nếu nó giải bài toán bằng cách rút gọn bài toán ban đầu thành bài toán tương tự như vậy sau một số hữu hạn lần thực hiện. Trong mỗi lần thực hiện, dữ liệu đầu vào tiệm cận tới tập dữ liệu dừng.

Ví dụ: để giải quyết bài toán tìm ước số chung lớn nhất của hai số nguyên dương *a* và *b* với *b> a*, ta có thể rút gọn về bài toán tìm ước số chung lớn nhất của *(b mod a)* và *a* vì *USCLN(b mod a, a) = USCLN(a,b)*. Dãy các rút gọn liên tiếp có thể đạt được cho tới khi đạt điều kiện dừng *USCLN(0, a) = USCLN(a, b) = a*. Dưới đây là ví dụ về một số thuật toán đệ qui thông dụng.

Thuật toán 1: Tính a^n bằng giải thuật đệ qui, với mọi số thực a và số tự nhiên n.

```
double power( float a, int n ){
    if ( n ==0)
            return(1);
    return(a *power(a,n-1));
}
```

Thuật toán 2: Thuật toán đệ qui tính ước số chung lớn nhất của hai số nguyên dương a và b.

```
int USCLN( int a, int b){
    if (a == 0)
            return(b);
    return(USCLN( b % a, a));
}
```

Thuật toán 3: Thuật toán đệ qui tính n!

```
long factorial( int n){
```

```
        if (n ==1)
                return(1);
        return(n * factorial(n-1));
    }
```

Thuật toán 4: Thuật toán đệ qui tính số fibonacci thứ n

```
    int fibonacci( int n) {
        if (n==0) return(0);
                else if (n ==1) return(1);
                return(fibonacci(n-1) + fibonacci(n-2));
    }
```

3.3. PHƯƠNG PHÁP SINH

Phương pháp sinh có thể áp dụng để giải các bài toán liệt kê tổ hợp đặt ra nếu như hai điều kiện sau được thực hiện:

i. Có thể xác định được một thứ tự trên tập các cấu hình tổ hợp cần liệt kê. Từ đó có thể xác định được cấu hình tổ hợp đầu tiên và cuối cùng trong thứ tự đã được xác định.

ii. Xây dựng được thuật toán từ cấu hình chưa phải là cuối cùng đang có để đưa ra cấu hình kế tiếp sau nó.

Ta gọi thuật toán trong điều kiện (ii) là thuật toán sinh kế tiếp. Rõ ràng thuật toán này chỉ thực hiện được khi có một cấu hình được xác định theo điều kiện (i). Giả sử một bài toán đều thoả mãn các điều kiện trên, khi đó phương pháp sinh kế tiếp có thể được mô tả bằng thủ tục như sau:

```
    void Generate(void){
        <Xây dựng cấu hình ban đầu>;
        stop =false
        while (not stop) {
                <Đưa ra cấu hình đang có>;
                Sinh_Kế_Tiếp;
        }
    }
```

Trong đó Sinh_Kế_Tiếp là thủ tục sinh cấu hình kế tiếp từ cấu hình ban đầu. Nếu cấu hình là cấu hình cuối cùng, thủ tục này cần gán giá trị True cho stop, ngược lại thủ tục này sẽ xây dựng cấu hình kế tiếp của cấu hình đang có trong thứ tự đã xác định.

Dưới đây là một số ví dụ điển hình mô tả thuật toán sinh kế tiếp.

Ví dụ 1. Liệt kê tất cả các dãy nhị phân độ dài n.

Giải: Viết dãy nhị phân dưới dạng $b_1b_2..b_n$, trong đó $b_i \in \{0, 1\}$. Xem mỗi dãy nhị phân $b=b_1b_2..b_n$ là biểu diễn nhị phân của một số nguyên p(b). Khi đó thứ tự hiển nhiên nhất có thể xác định trên tập các dãy nhị phân là thứ tự từ điển được xác định như sau:

Ta nói dãy nhị phân $b = b_1b_2..b_n$ đi trước dãy nhị phân $b' = b'_1b'_2..b'_n$ theo thứ tự từ điển và kí hiệu b<b'nếu p(b) <p(b').

Ví dụ với n=4, các xâu nhị phân độ dài 4 được liệt kê theo thứ tự từ điển là:

b	p(b)	b	p(b)
0000	0	1000	8
0001	1	1001	9
0010	2	1010	10
0011	3	1011	11
0100	4	1100	12
0101	5	1101	13
0110	6	1110	14
0111	7	1111	15

Như vậy, dãy đầu tiên là 0000 dãy cuối cùng là 1111. Nhận xét rằng, nếu xâu nhị phân chứa toàn bít 1 thì quá trình liệt kê kết thúc, trái lại dãy kế tiếp sẽ nhận được bằng cách cộng thêm 1 (theo modul 2 có nhớ) vào dãy hiện tại. Từ đó ta nhận được qui tắc sinh kế tiếp như sau:

- Tìm i đầu tiên từ phải xang trái (i=n, n-1,..,1) thoả mãn b_i =0.
- Gán lại b_i =1 và b_j=0 với tất cả j>i. Dãy thu được là dãy cần tìm.

Ví dụ ta có xâu nhị phân độ dài 10: 1100111011. Ta có i = 8, ta đặt b_8 =1, b_9,b_{10} =0 ta được xâu nhị phân kế tiếp: 1100111100.

Thuật toán sinh kế tiếp được mô tả trong thủ tục sau:

```
void Next_Bit_String( int *B, int n ){
    i = n;
    while (bi ==1 ) {
            bi = 0
i = i-1;
    }
    bi = 1;
}
```

Dưới đây là chương trình liệt kê các xâu nhị phân có độ dài n.

```
#include <stdio.h>
#include <alloc.h>
#include <stdlib.h>
#include <conio.h>
#define MAX 100
#define TRUE      1
#define FALSE     0
int  Stop, count;
void Init(int *B, int n){
    int i;
    for(i=1; i<=n ;i++)
            B[i]=0;
    count =0;
}
void Result(int *B, int n){
    int i;count++;
    printf("\n Xau nhi phan thu %d:",count);
    for(i=1; i<=n;i++)
            printf("%3d", B[i]);
}
void Next_Bits_String(int *B, int n){
    int i = n;
    while(i>0 && B[i]){
                    B[i]=0; i--;
     }
     if(i==0 )
            Stop=TRUE;
     else
            B[i]=1;
}
void Generate(int *B, int n){
```

```
    int i;
    Stop = FALSE;
    while (!Stop) {
            Result(B,n);
            Next_Bits_String(B,n);
    }
}
void main(void){
    int i, *B, n;clrscr();
    printf("\n Nhap n=");scanf("%d",&n);
    B =(int *) malloc(n*sizeof(int));
    Init(B,n);Generate(B,n);free(B);getch();
}
```

Ví dụ 2. Liệt kê tập con m phần tử của tập n phần tử. Cho X = { 1, 2,.., n }. Hãy liệt kê tất cả các tập con k phần tử của X (k≤ n).

Giải: Mỗi tập con của tập hợp X có thể biểu diễn bằng bộ có thứ tự gồm k thành phần a =($a_1a_2..a_k$) thoả mãn $1 \le a_1 \le a_2 \le .. \le a_k \le n$.

Trên tập các tập con k phần tử của X có thể xác định nhiều thứ tự khác nhau. Thứ tự dễ nhìn thấy nhất là thứ tự từ điển được định nghĩa như sau:

Ta nói tập con a = $a_1a_2... a_k$ đi trước tập con a' = $a_1'a_2'...a_k'$ trong thứ tự từ điển và ký hiệu là a<a', nếu tìm được chỉ số j ($1 \le j \le k$) sao cho:

$a_1 = a_1'$, $a_2 = a_2'$,..., $a_{j-1} = a'_{j-1}$, $a_j < a'_j$.

Chẳng hạn X = { 1, 2, 3, 4, 5 }, k = 3. Các tập con 3 phần tử của X được liệt kê theo thứ tự từ điển như sau:

1	2	3
1	2	4
1	2	5
1	3	4
1	3	5
1	4	5
2	3	4
2	3	5

2	4	5
3	4	5

Như vậy, tập con đầu tiên trong thứ tự từ điển là (1, 2,.., k) và tập con cuối cùng là (n-k+1, n-k+2,.., n). Giả sử a = (a_1, a_2,.., a_k) là tập con hiện tại và chưa phải là cuối cùng, khi đó có thể chứng minh được rằng tập con kế tiếp trong thứ tự từ điển có thể được xây dựng bằng cách thực hiện các qui tắc biến đổi sau đối với tập con đang có.

- Tìm từ bên phải dãy a_1, a_2,.., a_k phần tử $a_i \neq n - k + i$
- Thay a_i bởi a_i +1,
- Thay a_j bởi $a_i + j - i$, với j:= i+1, i + 2,..., k

Chẳng hạn với n = 6, k =4. Giả sử ta đang có tập con (1, 2, 5, 6), cần xây dựng tập con kế tiếp nó trong thứ tự từ điển. Duyệt từ bên phải ta nhận được i =2, thay a_2 bởi a_2 + 1 = 2 + 1 =3. Duyệt j từ i + 1 = 3 cho đến k, ta thay thế $a_3 = a_2 + 3 - 2 = 3 + 3 - 2 = 4$, a_4 = a2 + 4 - 2 = 3 + 4 – 2 = 5 ta nhận được tập con kế tiếp là (1, 3, 4, 5).

Với qui tắc sinh như trên, chúng ta có thể mô tả bằng thuật toán sau:

Thuật toán liệt kê tập con kế tiếp m phần tử của tập n phần tử:

```
void Next_Combination( int *A, int m){
        i = m;
        while ( a_i == m-n+i)
                i = i -1;
        a_i = a_i + 1;
        for ( j = i+1; j <=m; j++)
                a_j = a_i + j - i;
}
```

Văn bản chương trình liệt kê tập các tập con m phần tử của tập n phần tử được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
#define MAX 100
int n, k, count, C[MAX], Stop;
void Init(void){
    int i;
    printf("\n Nhap n="); scanf("%d", &n);
```

```
    printf("\n Nhap k="); scanf("%d", &k);
    for(i=1; i<=k; i++)
            C[i]=i;
}
void Result(void){
    int i;count++;
    printf("\n Tap con thu %d:", count);
    for(i=1; i<=k; i++)
            printf("%3d", C[i]);
}
void Next_Combination(void){
    int i,j;
    i = k;
    while(i>0 && C[i]==n-k+i)
            i--;
    if(i>0) {
            C[i]= C[i]+1;
            for(j=i+1; j<=k; j++)
                    C[j]=C[i]+j-i;
    }
    else Stop = TRUE;
}
void Combination(void){
    Stop=FALSE;
    while (!Stop){
            Result(); Next_Combination();
    }
}
void main(void){
    clrscr(); Init();Combination();getch();
}
```

Ví dụ 3. Liệt kê các hoán vị của tập n phần tử. Cho X = { 1, 2,.., n }. Hãy liệt kê các hoán vị từ n phần tử của X.

Giải: Mỗi hoán vị từ n phần tử của X có thể biểu diễn bởi bộ có thứ tự n thành phần:

$a = (a_1, a_2,.., a_n)$ thoả mãn $a_i \in X$, i = 1, 2,.., n, $a_p \neq a_q$, $p \neq q$.

Trên tập các hoán vị từ n phần tử của X có thể xác định nhiều thứ tự khác nhau. Tuy nhiên, thứ tự dễ thấy nhất là thứ tự từ điển được định nghĩa như sau:

Ta nói hoán vị $a = a_1a_2... a_n$ đi trước hoán vị $a' = a_1'a_2'...a_n'$ trong thứ tự từ điển và ký hiệu là a<a', nếu tìm được chỉ số k ($1 \leq k \leq n$) sao cho:

$a_1 = a_1', a_2 = a_2',..., a_{k-1} = a'_{k-1}, a_k < a'_k$.

Chẳng hạn X = { 1, 2, 3, 4}. Các hoán vị các phần tử của X được liệt kê theo thứ tự từ điển như sau:

1	2	3	4	3	1	2	4
1	2	4	3	3	1	4	2
1	3	2	4	3	2	1	4
1	3	4	2	3	2	4	1
1	4	2	3	3	4	1	2
1	4	3	2	3	4	2	1
2	1	3	4	4	1	2	3
2	1	4	3	4	1	3	2
2	3	1	4	4	2	1	3
2	3	4	1	4	2	3	1
2	4	1	3	4	3	1	2
2	4	3	1	4	3	2	1

Như vậy, hoán vị đầu tiên trong thứ tự từ điển là (1, 2, …, n) và hoán vị cuối cùng là (n, n-1,..., 1). Giả sử $a = a_1a_2... a_n$ là một hoán vị chưa phải là cuối cùng. Khi đó ta có thể chứng minh được rằng, hoán vị kế tiếp trong thứ tự từ điển có thể xây dựng bằng cách thực hiện các qui tắc biến đổi sau đối với hoán vị hiện tại:

- Tìm từ phải qua trái hoán vị có chỉ số j đầu tiên thoả mãn $a_j < a_{j+1}$(hay j là chỉ số lớn nhất để $a_j < a_{j+1}$);
- Tìm a_k là số nhỏ nhất còn lớn hơn a_j trong các số ở bên phải a_j;
- Đổi chỗ a_j với a_k
- Lật ngược đoạn từ a_{j+1} đến a_n.

Chẳng hạn ta đang có hoán vị (3, 6, 2, 5, 4, 1), cần xây dựng hoán vị kế tiếp theo thứ tự từ điển. Ta duyệt từ j = n-1 sang bên trái để tìm j đầu tiên thoả mãn $a_j < a_{j+1}$ ta nhận được j = 3

(a_3=2<a_4=5). Số nhỏ nhất còn lớn hơn a_3 trong các số bên phải a_3 là a_5 (a_5=4). Đổi chỗ a_3 cho a_5 ta thu được (3, 6, 4, 5, 2, 1), lật ngược đoạn từ a_4 đến a_6 ta nhận được (3,6,4,1,2,5).

Từ đó thuật toán sinh kế tiếp có thể được mô tả bằng thủ tục sau:

Thuật toán sinh hoán vị kế tiếp:

```
void Next_Permutation( int *A, int n){
    int j, k, r, s, temp;
    j = n;
    while (a_j > a_j+1 )
            j = j -1;
    k = n;
    while (a_j > a_k )
            k= k - 1;
    temp =a_j; a_j = a_k; a_k = temp;
    r = j + 1; s = n;
    while ( r < s) {
            temp = a_r; a_r = a_s; a_s = temp;
            r = r +1;       s = s - 1;
    }
}
```

Văn bản chương trình liệt kê các hoán vị của tập hợp gồm n phần tử như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <conio.h>
#define MAX      20
#define TRUE     1
#define    FALSE  0
int P[MAX], n, count, Stop;
void Init(void){
    int i;count =0;
    printf("\n Nhap n=");scanf("%d", &n);
    for(i=1; i<=n; i++)
            P[i]=i;
```

```
}
void Result(void){
    int i;count++;
    printf("\n Hoan vi %d:",count);
    for(i=1; i<=n;i++)
            printf("%3d",P[i]);
}
void Next_Permutaion(void){
    int j, k, r, s, temp;
    j = n-1;
    while(j>0 && P[j]>P[j+1])
            j--;
    if(j==0)
            Stop=TRUE;
    else {
            k=n;
            while(P[j]>P[k]) k--;
            temp = P[j]; P[j]=P[k]; P[k]=temp;
            r=j+1; s=n;
            while(r<s){
                    temp=P[r];P[r]=P[s]; P[s]=temp;
                    r++; s--;
            }
    }
}
void Permutation(void){
    Stop = FALSE;
    while (!Stop){
            Result();
            Next_Permutaion();
    }
}
```

```
void main(void){
    Init();clrscr(); Permutation();getch();
}
```

Ví dụ 4. Bài toán: Cho n là số nguyên dương. Một cách phân chia số n là biểu diễn n thành tổng các số tự nhiên không lớn hơn n. Chẳng hạn 8 = 2 + 3 + 2.

Giải. Hai cách chia được gọi là đồng nhất nếu chúng có cùng các số hạng và chỉ khác nhau về thứ tự sắp xếp. Bài toán được đặt ra là, cho số tự nhiên n, hãy duyệt mọi cách phân chia số n.

Chọn cách phân chia số $n = b_1 + b_2 + ... + b_k$ với $b_1 > b_2 > ... > b_k$, và duyệt theo trình tự từ điển ngược. Chẳng hạn với n = 7, chúng ta có thứ tự từ điển ngược của các cách phân chia như sau:

7						
6	1					
5	2					
5	1	1				
4	3					
4	2	1				
4	1	1	1			
3	3	1				
3	2	2				
3	2	1	1			
3	1	1	1	1		
2	2	2	1			
2	2	1	1	1		
2	1	1	1	1	1	
1	1	1	1	1	1	1

Như vậy, cách chia đầu tiên chính là n. Cách chia cuối cùng là dãy n số 1. Bây giờ chúng ta chỉ cần xây dựng thuật toán sinh kế tiếp cho mỗi cách phân chia chưa phải là cuối cùng.

Thuật toán sinh cách phân chia kế tiếp:

```
void Next_Division(void){
    int i, j, R, S, D;
    i = k;
    while(i>0 && C[i]==1)
            i--;
```

```
    if(i>0){
            C[i] = C[i]-1;
            D = k - i +1;
            R = D / C[i];
            S = D % C[i];
            k = i;
            if(R>0){
                    for(j=i+1; j<=i+R; j++)
                            C[j] = C[i];
                    k = k+R;
            }
            if(S>0){
                    k=k+1; C[k] = S;
            }
    }
    else Stop=TRUE;
}
```

Văn bản chương trình được thể hiện như sau:

```
#include    <stdio.h>
#include    <conio.h>
#include    <stdlib.h>
#define MAX 100
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int n, C[MAX], k, count, Stop;
void Init(void){
    printf("\n Nhap n="); scanf("%d", &n);
    k=1;count=0; C[k]=n;
}
void Result(void){
    int i; count++;
    printf("\n Cach chia %d:", count);
```

```
    for(i=1; i<=k; i++)
            printf("%3d", C[i]);
}
void Next_Division(void){
    int i, j, R, S, D;
    i = k;
    while(i>0 && C[i]==1)
            i--;
    if(i>0){
            C[i] = C[i]-1;
            D = k - i +1;
            R = D / C[i];
            S = D % C[i];
            k = i;
            if(R>0){
                    for(j=i+1; j<=i+R; j++)
                            C[j] = C[i];
                    k = k+R;
            }
            if(S>0){
                    k=k+1; C[k] = S;
            }
    }
    else Stop=TRUE;
}
void Division(void){
    Stop = FALSE;
    while (!Stop){
            Result();
            Next_Division();
    }
}
```

```
void main(void){
    clrscr(); Init(); Division(); getch();
}
```

3.4. THUẬT TOÁN QUAY LUI (BACK TRACK)

Phương pháp sinh kế tiếp có thể giải quyết được các bài toán liệt kê khi ta nhận biết được cấu hình đầu tiên & cấu hình cuối cùng của bài toán. Tuy nhiên, không phải cấu hình sinh kế tiếp nào cũng được sinh một cách đơn giản từ cấu hình hiện tại, ngay kể cả việc phát hiện cấu hình ban đầu cũng không phải dễ tìm vì nhiều khi chúng ta phải chứng minh sự tồn tại của cấu hình. Do vậy, thuật toán sinh kế tiếp chỉ giải quyết được những bài toán liệt kê đơn giản. Để giải quyết những bài toán tổ hợp phức tạp, người ta thường dùng thuật toán quay lui (Back Track) sẽ được trình bày dưới đây.

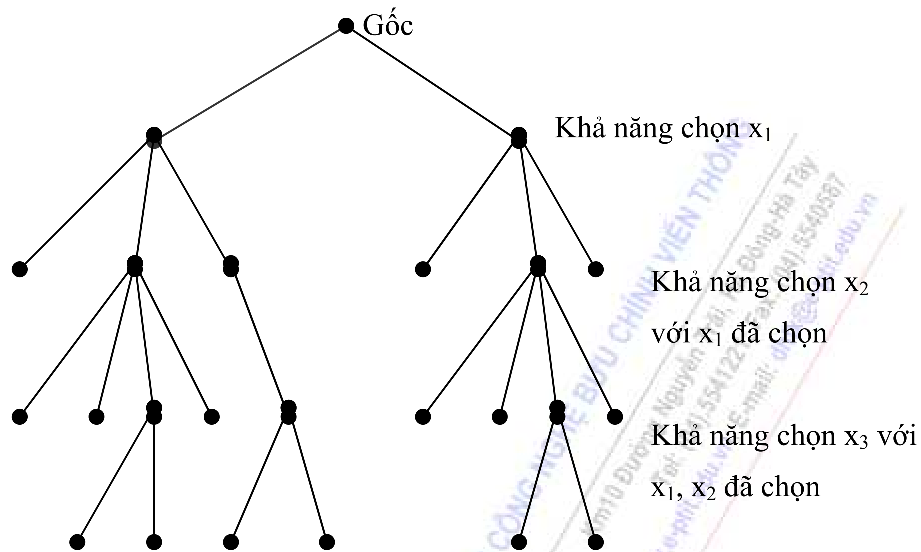
Nội dung chính của thuật toán này là xây dựng dần các thành phần của cấu hình bằng cách thử tất cả các khả năng. Giả sử cần phải tìm một cấu hình của bài toán $x = (x_1, x_2,.., x_n)$ mà i-1 thành phần $x_1, x_2,.., x_{i-1}$ đã được xác định, bây giờ ta xác định thành phần thứ i của cấu hình bằng cách duyệt tất cả các khả năng có thể có và đánh số các khả năng từ $1..n_i$. Với mỗi khả năng j, kiểm tra xem j có chấp nhận được hay không. Khi đó có thể xảy ra hai trường hợp:

- Nếu chấp nhận j thì xác định x_i theo j, nếu i=n thì ta được một cấu hình cần tìm, ngược lại xác định tiếp thành phần x_{i+1}.
- Nếu thử tất cả các khả năng mà không có khả năng nào được chấp nhận thì quay lại bước trước đó để xác định lại x_{i-1}.

Điểm quan trọng nhất của thuật toán là phải ghi nhớ lại mỗi bước đã đi qua, những khả năng nào đã được thử để tránh sự trùng lặp. Để nhớ lại những bước duyệt trước đó, chương trình cần phải được tổ chức theo cơ chế ngăn xếp (Last in first out). Vì vậy, thuật toán quay lui rất phù hợp với những phép gọi đệ qui. Thuật toán quay lui xác định thành phần thứ i có thể được mô tả bằng thủ tục Try(i) như sau:

```
void Try( int i ) {
  int        j;
  for ( j = 1; j < n_i; j ++) {
        if ( <Chấp nhận j >) {
            <Xác định xi theo j>
            if (i==n)
                    <Ghi nhận cấu hình>;
            else      Try(i+1);
            }
        }
}
```

Có thể mô tả quá trình tìm kiếm lời giải theo thuật toán quay lui bằng cây tìm kiếm lời giải sau:

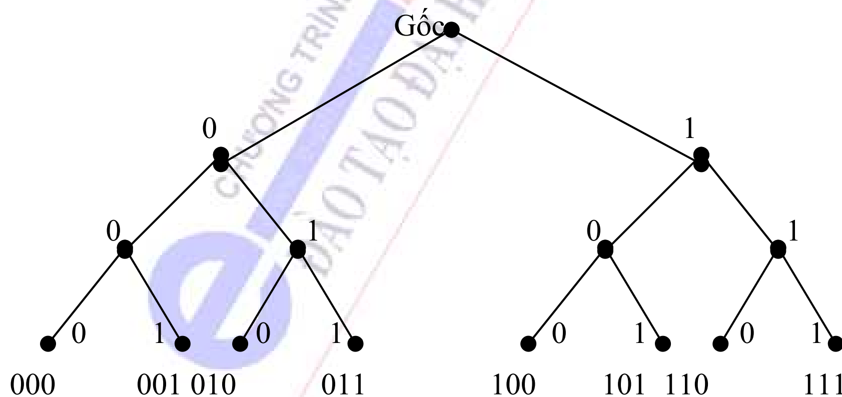

Hình 3.1. Cây liệt kê lời giải theo thuật toán quay lui.

Dưới đây là một số ví dụ điển hình sử dụng thuật toán quay lui.

Ví dụ 1. Liệt kê các xâu nhị phân độ dài n.

Biểu diễn các xâu nhị phân dưới dạng $b_1, b_2,..., b_n$, trong đó bi$\in$\{0, 1 \}. Thủ tục đệ qui Try(i) xác định b_i với các giá trị đề cử cho b_i là 0 và 1. Các giá trị này mặc nhiên được chấp nhận mà không cần phải thoả mãn điều kiện gì (do đó bài toán không cần đến biến trạng thái). Thủ tục Init khởi tạo giá trị n và biến đếm count. Thủ tục kết quả in ra dãy nhị phân tìm được. Chẳng hạn với n =3, cây tìm kiếm lời giải được thể hiện như hình 3.2.

Hình 3.2. Cây tìm kiếm lời giải liệt kê dãy nhị phân độ dài 3

Văn bản chương trình liệt kê các xâu nhị phân có độ dài n sử dụng thuật toán quay lui được thực hiện như sau:

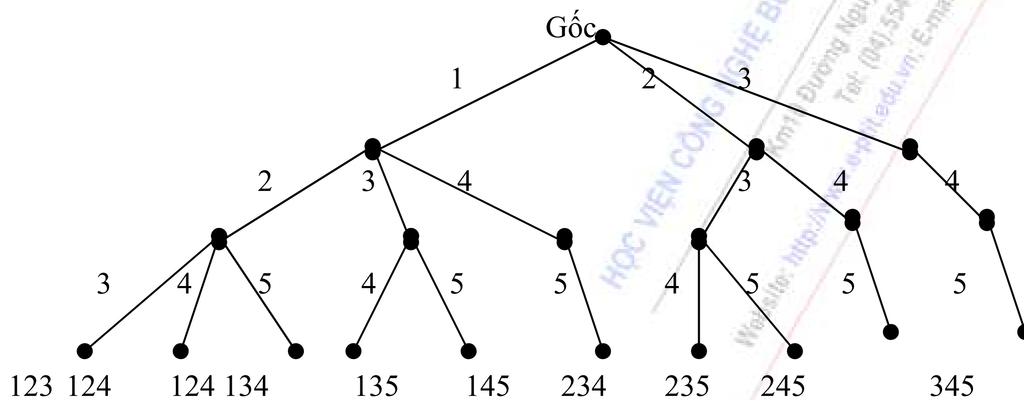
```
#include <stdio.h>
#include <alloc.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
void Result(int *B, int n){
    int i;
    printf("\n ");
    for(i=1;i<=n;i++)
            printf("%3d",B[i]);
}
void Init(int *B, int n){
    int i;
    for(i=1;i<=n;i++)
            B[i]=0;
}
void Try(int i, int *B, int n){
    int j;
    for(j=0; j<=1;j++){
            B[i]=j;
            if(i==n) {
                    Result(B,n);
            }
            else Try(i+1, B, n);
    }
}
void main(void){
    int *B,n;clrscr();
    printf("\n Nhap n=");scanf("%d",&n);
    B=(int *) malloc(n*sizeof(int));
    Init(B,n); Try(1,B,n);free(B);
```

```
        getch();
    }
```

Ví dụ 2. Liệt kê các tập con k phần tử của tập n phần tử.

Giải. Biểu diễn tập con k phần tử dưới dạng $c_1, c_2, .., c_k$, trong đó $1< c_1<c_2..\leq n$. Từ đó suy ra các giá trị đề cử cho c_i là từ $c_{i-1} + 1$ cho đến $n - k + i$. Cần thêm vào $c_0 = 0$. Các giá trị đề cử này mặc nhiên được chấp nhận mà không cần phải thêm điều kiện gì. Các thủ tục Init, Result được xây dựng như những ví dụ trên.

Cây tìm kiếm lời giải bài toán liệt kê tập con k phần tử của tập n phần tử với n=5, k=3 được thể hiện như trong hình 3.3.

Hình 3.3. Cây liệt kê tổ hợp chập 3 từ {1, 2, 3, 4, 5 }

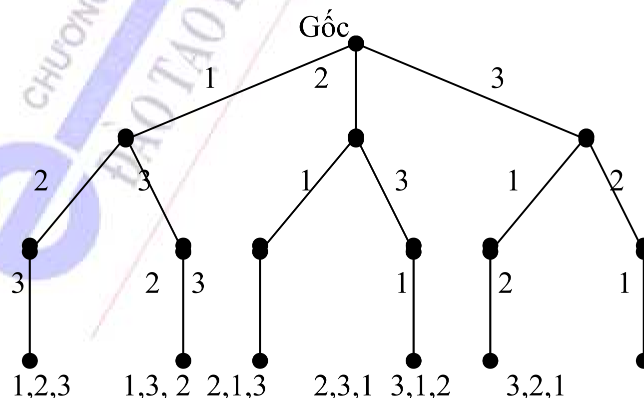
Chương trình liệt kê các tập con k phần tử trong tập n phần tử được thể hiện như sau:

```
#include <conio.h>
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#define MAX        100
int B[MAX], n, k, count=0;
void Init(void){
    printf("\n Nhap n="); scanf("%d", &n);
    printf("\n Nhap k="); scanf("%d", &k);
    B[0]=0;
}
void Result(void){
    int i;count++;
    printf("\n Tap thu %d:",count);
```

```
        for(i=1; i<=k; i++){
                printf("%3d", B[i]);
        }
        getch();
    }
    void Try(int i){
        int j;
        for(j=B[i-1]+1;j<=(n-k+i); j++){
                B[i]=j;
                if(i==k) Result();
                else Try(i+1);
        }
    }
    void main(void){
        clrscr();Init();Try(1);
    }
```

Ví dụ 3. Liệt kê các hoán vị của tập n phần tử.

Giải. Biểu diễn hoán vị dưới dạng $p_1, p_2,.., p_n$, trong đó p_i nhận giá trị từ 1 đến n và $p_i \neq p_j$ với $i \neq j$. Các giá trị từ 1 đến n lần lượt được đề cử cho p_i, trong đó giá trị j được chấp nhận nếu nó chưa được dùng. Vì vậy, cần phải ghi nhớ với mỗi giá trị j xem nó đã được dùng hay chưa. Điều này được thực hiện nhờ một dãy các biến logic b_j, trong đó b_j = true nếu j chưa được dùng. Các biến này phải được khởi đầu giá trị true trong thủ tục Init. Sau khi gán j cho p_i, cần ghi nhận false cho b_j và phải gán true khi thực hiện xong Result hay Try(i+1). Các thủ tục còn lại giống như ví dụ 1, 2. Hình 3.4 mô tả cây tìm kiếm lời giải bài toán liệt kê hoán vị của 1, 2,.., n với n = 3.

Hình 3.4. Cây tìm kiếm lời giải bài toán liệt kê hoán vị của {1,2,3}

Sau đây là chương trình giải quyết bài toán liệt kê các hoán vị của 1, 2,.., n.

```
#include    <stdio.h>
#include    <conio.h>
#include    <stdlib.h>
#define MAX 100
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int P[MAX],B[MAX], n, count=0;
void Init(void){
    int i;
    printf("\n Nhap n="); scanf("%d", &n);
    for(i=1; i<=n; i++)
            B[i]=TRUE;
}
void Result(void){
    int i; count++;
    printf("\n Hoan vi thu %d:",count);
    for (i=1; i<=n; i++)
            printf("%3d",P[i]);
    getch();
}
void Try(int i){
    int j;
    for(j=1; j<=n;j++){
            if(B[j]) {
                    P[i]=j;
                    B[j]=FALSE;
                    if(i==n) Result();
                    else Try(i+1);
                    B[j]=TRUE;
            }
    }
```

```
}
void main(void){
    Init(); Try(1);
}
```

Ví dụ 4. Bài toán Xếp Hậu. Liệt kê tất cả các cách xếp n quân hậu trên bàn cờ n x n sao cho chúng không ăn được nhau.

Giải. Bàn cờ có n hàng được đánh số từ 0 đến n-1, n cột được đánh số từ 0 đến n-1; Bàn cờ có n*2 -1 đường chéo xuôi được đánh số từ 0 đến 2*n -2, 2 *n -1 đường chéo ngược được đánh số từ 2*n -2. Ví dụ: với bàn cờ 8 x 8, chúng ta có 8 hàng được đánh số từ 0 đến 7, 8 cột được đánh số từ 0 đến 7, 15 đường chéo xuôi, 15 đường chéo ngược được đánh số từ 0..15.

Vì trên mỗi hàng chỉ xếp được đúng một quân hậu, nên chúng ta chỉ cần quan tâm đến quân hậu được xếp ở cột nào. Từ đó dẫn đến việc xác định bộ n thành phần $x_1, x_2,.., x_n$, trong đó $x_i = j$ được hiểu là quân hậu tại dòng i xếp vào cột thứ j. Giá trị của i được nhận từ 0 đến n-1; giá trị của j cũng được nhận từ 0 đến n-1, nhưng thoả mãn điều kiện ô (i,j) chưa bị quân hậu khác chiếu đến theo cột, đường chéo xuôi, đường chéo ngược.

Việc kiểm soát theo hàng ngang là không cần thiết vì trên mỗi hàng chỉ xếp đúng một quân hậu. Việc kiểm soát theo cột được ghi nhận nhờ dãy biến logic a_j với qui ước a_j=1 nếu cột j còn trống, cột a_j=0 nếu cột j không còn trống. Để ghi nhận đường chéo xuôi và đường chéo ngược có chiếu tới ô (i,j) hay không, ta sử dụng phương trình i + j = const và i - j = const, đường chéo thứ nhất được ghi nhận bởi dãy biến b_j, đường chéo thứ 2 được ghi nhận bởi dãy biến c_j với qui ước nếu đường chéo nào còn trống thì giá trị tương ứng của nó là 1 ngược lại là 0. Như vậy, cột j được chấp nhận khi cả 3 biến a_j, b_{i+j}, c_{i+j} đều có giá trị 1. Các biến này phải được khởi đầu giá trị 1 trước đó, gán lại giá trị 0 khi xếp xong quân hậu thứ i và trả lại giá trị 1 khi đưa ra kết quả.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <conio.h>
#include <dos.h>
#define N  8
#define     D       (2*N-1)
#define     SG      (N-1)
#define     TRUE    1
#define     FALSE   0
void hoanghau(int);
void inloigiai(int      loigiai[]);FILE *fp;
int A[N], B[D], C[D], loigiai[N];
```

```
int soloigiai =0;
void hoanghau(int i){
    int j;
    for (j=0; j<N;j++){
            if (A[j] && B[i-j+SG] && C[i+j] ) {
                    loigiai[i]=j;
                    A[j]=FALSE;
                    B[i-j+SG]=FALSE;
                    C[i+j]=FALSE;
                    if (i==N-1){
                            soloigiai++;
                            inloigiai(loigiai);
                            delay(500);
                    }
                    else
                            hoanghau(i+1);
                    A[j]=TRUE;
                    B[i-j+SG]=TRUE;
                    C[i+j]=TRUE;
            }
    }
}
void inloigiai(int *loigiai){
    int j;
            printf("\n Lời giải %3d:",soloigiai);
            fprintf(fp,"\n Lời giải %3d:",soloigiai);
            for (j=0;j<N;j++){
                    printf("%3d",loigiai[j]);
              fprintf(fp,"%3d",loigiai[j]);
            }
}
void main(void){
```

```
        int i;clrscr();fp=fopen("loigiai.txt","w");
        for (i=0;i<N;i++)
                A[i]=TRUE;
        for(i=0;i<D; i++){
                B[i]=TRUE;
                C[i]=TRUE;
        }
        hoanghau(0);fclose(fp);
    }
```

Dưới đây là số cách xếp hậu ứng với n.

n	4	7	8	9	10	11	12	13	14
H_n	2	40	92	352	724	2680	14200	73712	365596

Nghiệm đầu tiên mà chương trình tìm được ứng với n =8 là x =(1, 5, 8, 6, 3, 7, 2, 4) nó tương đương với cách xếp trên hình 5.

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

- ✓ Thế nào là bài toán liệt kê?
- ✓ Những điều kiện bắt buộc của một thuật toán liệt kê.
- ✓ Hiểu và nắm vững lớp các bài toán có thể giải được bằng phương pháp sinh.
- ✓ Hiểu và nắm vững những yếu tố cần thiết để thực hiện giải thuật quay lui.

BÀI TẬP CHƯƠNG 3

Bài 1. Liệt kê tất cả các tập con của tập 1, 2,..,n.

Bài 2. Liệt kê tất cả các xâu nhị phân độ dài n có tổng các bít 1 đúng bằng k≤n.

Bài 3. Liệt kê tất cả các xâu nhị phân độ dài 5 không chứa hai số 0 liên tiếp.

Bài 4. Liệt kê tất cả các phần tử của tập:

$$D = \{x = (x_1, x_2, \cdots, x_n\}: \sum_{j=1}^{n} a_j x_j = b, \quad x_j \in \{0,1\}, j = 1,2,\cdots,n$$

Trong đó $a_1, a_2, .., a_n$, b là các số nguyên dương.

Bài 5. Liệt kê tất cả các phần tử của tập:

$$D = \{x = (x_1, x_2, \cdots, x_n\} : \sum_{j=1}^{n} a_j x_j = b, \quad x_j \in Z_+, j = 1,2,\cdots,n$$

Trong đó $a_1, a_2, .., a_n$, b là các số nguyên dương.

Bài 6. Hình vuông thần bí ma phương bậc *n* là ma trận vuông cấp *n* với các phần tử là các số tự nhiên từ *1* đến n^2 thỏa mãn các tính chất: Tổng các phần tử trên mỗi dòng, mỗi cột và mỗi một trong hai đường chéo có cùng một giá trị. Hãy liệt kê tất cả các ma phương bậc 3, 4 không sai khác nhau bởi các phép biến hình đơn giản (quay, đối xứng).

Ví dụ dưới đây là một ma phương bậc 3 thỏa mãn tính chất tổng hàng, cột, đường chéo đều là 15.

$$\begin{vmatrix} 8 & 1 & 6 \\ 3 & 5 & 7 \\ 4 & 9 & 2 \end{vmatrix}$$

Bài 7. Tam giác thần bí. Cho một lưới ô vuông gồm n x n ô và số nguyên dương k. Tìm cách điền các số tự nhiên từ 1 đến 3n-3 vào các ô ở cột đầu tiên, dòng cuối cùng và đường chéo chính sao cho tổng các số điền trong cột đầu tiên, dòng cuối cùng và đường chéo chính của lưới đều bằng k. Ví dụ n = 5, k = 35 ta có cách điền sau:

11				
10	3			
9		2		
1			7	
4	5	6	8	12

Phát triển thuật toán dựa trên thuật toán quay lui để chỉ ra với giá trị của n, k cho trước bài toán có lời giải hay không. Nếu có câu trả lời chỉ cần đưa ra một lời giải.

Bài 8. Tìm tập con dài nhất có thứ tự tăng dần, giảm dần. Cho dãy số $a_1, a_2, ..., a_n$. Hãy tìm dãy con dài nhất được sắp xếp theo thứ tự tăng hoặc giảm dần. Dữ liệu vào cho bởi file tapcon.in, dòng đầu tiên ghi lại số tự nhiên n ($n \le 100$), dòng kế tiếp ghi lại n số, mỗi số được phân biệt với nhau bởi một hoặc vài ký tự rỗng. Kết quả ghi lại trong file tapcon.out. Ví dụ sau sẽ minh họa cho file tapcon.in và tapcon.out.

tapcon.in	tapcon.out
5	5
7 1 3 8 9 6 12	1 3 8 9 12

Bài 9. Duyệt các tập con thoả mãn điều kiện. Cho dãy số $a_1, a_2, ..., a_n$ và số M. Hãy tìm tất cả các dãy con dãy con trong dãy số $a_1, a_2, ..., a_n$ sao cho tổng các phần tử trong dãy con đúng bằng M. Dữ liệu vào cho bởi file tapcon.in, dòng đầu tiên ghi lại hai số tự nhiên N và số M (N≤100), dòng kế tiếp ghi lại N số mỗi số được phân biệt với nhau bởi một và dấu trống. Kết quả ghi lại trong file tapcon.out. Ví dụ sau sẽ minh họa cho file tapcon.in và tapcon.out

tapcon.in

7 50

5 10 15 20 25 30 35

tapcon.out

20 30

15 35

10 15 25

5 20 25

5 15 30

5 10 35

5 10 15 20

Bài 10. Cho lưới hình chữ nhật gồm (n×m) hình vuông đơn vị. Hãy liệt kê tất cả các đường đi từ điểm có tọa độ (0, 0) đến điểm có tọa độ (n×m). Biết rằng, điểm (0, 0) được coi là đỉnh dưới của hình vuông dưới nhất góc bên trái, mỗi bước đi chỉ được phép thực hiện hoặc lên trên hoặc xuống dưới theo cạnh của hình vuông đơn vị. Dữ liệu vào cho bởi file bai10.inp, kết quả ghi lại trong file bai10.out. Ví dụ sau sẽ minh họa cho file bai8.in và bai8.out.

Bai10.in

2 2

bai10.out

0 0 1 1

0 1 0 1

0 1 1 0

1 0 0 1

1 0 1 0

1 1 0 0

Bài 11. Tìm bộ giá trị rời rạc để hàm mục tiêu sin(x1+x2 +...+ xk) đạt giá trị lớn nhất. Dữ liệu vào cho bởi file bai11.inp, kết quả ghi lại trong file bai11.out.

Bài 12. Duyệt mọi phép toán trong tính toán giá trị biểu thức. Viết chương trình nhập từ bàn phím hai số nguyên M, N. Hãy tìm cách thay các dấu ? trong biểu thức sau bởi các phép toán +, -, *, %, / (chia nguyên) sao cho giá trị của biểu thức nhận được bằng đúng N:

((((M?M) ?M)?M)?M)?M)?M

Nếu không được hãy đưa ra thông báo là không thể được.

CHƯƠNG IV: BÀI TOÁN TỐI ƯU

Nội dung chính của chương này là giới thiệu các phương pháp giải quyết bài toán tối ưu đồng thời giải quyết một số bài toán có vai trò quan trọng của lý thuyết tổ hợp. Những nội dung được đề cập bao gồm:

- ✓ Giới thiệu bài toán và phát biểu bài toán tối ưu cho các mô hình thực tế.
- ✓ Phân tích phương pháp liệt kê giải quyết bài toán tối ưu.
- ✓ Phương pháp nhánh cận giải quyết bài toán tối ưu.
- ✓ Phương pháp rút gọn giải quyết bài toán tối ưu.

Bạn đọc có thể tìm thấy phương pháp giải chi tiết cho nhiều bài toán tối ưu quan trọng trong các tài liệu [1], [2].

4.1. GIỚI THIỆU BÀI TOÁN

Trong nhiều bài toán thực tế, các cấu hình tổ hợp còn được gán một giá trị bằng số đánh giá giá trị sử dụng của cấu hình đối với một mục đích sử dụng cụ thể náo đó. Khi đó xuất hiện bài toán: Hãy lựa chọn trong số tất cả các cấu hình tổ hợp chấp nhận được cấu hình có giá trị sử dụng tốt nhất. Các bài toán như vậy được gọi là bài toán tối ưu tổ hợp. Chúng ta có thể phát biểu bài toán tối ưu tổ hợp dưới dạng tổng quát như sau:

Tìm cực tiểu (hay cực đại) của phiếm hàm $f(x) = min(max)$ với điều kiện $x \in D$, trong đó D là tập hữu hạn các phần tử.

Hàm $f(x)$ được gọi là hàm mục tiêu của bài toán, mỗi phần tử $x \in D$ được gọi là một phương án còn tập D gọi là tập các phương án của bài toán. Thông thường tập D được mô tả như là tập các cấu hình tổ hợp thoả mãn một số tính chất nào đó cho trước nào đó.

Phương án $x^* \in D$ đem lại giá trị nhỏ nhất (lớn nhất) cho hàm mục tiêu được gọi là phương án tối ưu, khi đó giá trị $f^* = f(x^*)$ được gọi là giá trị tối ưu của bài toán.

Dưới đây chúng ta sẽ giới thiệu một số bài toán tối ưu tổ hợp kinh điển. Các bài toán này là những mô hình có nhiều ứng dụng thực tế và giữ vai trò quan trọng trong việc nghiên cứu và phát triển lý thuyết tối ưu hoá tổ hợp.

Bài toán Người du lịch: Một người du lịch muốn đi thăm quan n thành phố $T_1, T_2, \ldots, T_n$. Xuất phát từ một thành phố nào đó, người du lịch muốn đi qua tất cả các thành phố còn lại, mỗi thành phố đi qua đúng một lần, rồi quay trở lại thành phố xuất phát. Biết c_{ij} là chi phí đi từ thành phố T_i đến thành phố T_j $(i,j = 1, 2,.., n)$, hãy tìm hành trình với tổng chi phí là nhỏ nhất (một hành trình là một cách đi thoả mãn điều kiện).

Rõ ràng, ta có thể thiết lập được một tương ứng 1-1 giữa hành trình $T_{\pi(1)} \rightarrow T_{\pi(2)} \rightarrow ...T_{\pi(n)} \rightarrow T_{\pi(1)})$ với một hoán vị $\pi = (\pi(1), \pi(2),.., \pi(n))$ của n số tự nhiên *1,2,..., n*. Đặt:

$$f(\pi) = C_{\pi(1),\pi(2)} + C_{\pi(2),\pi(3)} + \cdots + C_{\pi(n-1),\pi(n)} + C_{\pi(n),\pi(1)},$$

kí hiệu Π là tập tất cả các hoán vị π =(π(1), π(2),..., π(n)) của n số tự nhiên *1, 2,.., n*. Khi đó bài toán người du lịch có thể phát biểu dưới dạng bài toán tối ưu tổ hợp sau:

$$min \{ f(\pi): \pi \in \Pi \}$$

Có thể thấy rằng tổng số hành trình của người du lịch là n!, trong đó chỉ có (n-1)! hành trình thực sự khác nhau (bởi vì có thể xuất phát từ một thành phố bất kỳ nên có thể cố định một thành phố nào đó làm điểm xuất phát).

Bài toán cái túi: Một nhà thám hiểm cần đem theo một cái túi có trọng lượng không quá *b*. Có n đồ vật có thể đem theo. Đồ vật thứ *j* có trọng lượng a_j và giá trị sử dụng c_j *(j =1, 2,.., n)*. Hỏi nhà thám hiểm cần đem theo những đồ vật nào để cho tổng giá trị sử dụng là lớn nhất ?

Một phương án của nhà thám hiểm có thể biểu diễn như một vector nhị phân độ dài *n*: $x = (x_1,x_2,.., x_n)$, trong đó $x_i = 1$ có nghĩa là đồ vật thứ *i* được đem theo, $x_i = 0$ có nghĩa trái lại. Với phương án đem theo *x*, giá trị sử dụng các đồ vật đem theo là:

$f(x) = \sum_{i=1}^{n} c_i x_i$, tổng trọng lượng đồ vật đem theo là $g(x) = \sum_{i=1}^{n} a_i x_i$, như vậy bài toán cái túi được phát biểu dưới dạng bài toán tối ưu tổ hợp sau:

Trong số các vetor nhị phân độ dài n thoả mãn điều kiện $g(x) \le b$, hãy tìm vector x^* để hàm mục tiêu $f(x)$ đạt giá trị nhỏ nhất. Nói cách khác:

$$min \{ f(x): g(x) \le b \}$$

Bài toán cho thuê máy: Một ông chủ có một cái máy để cho thuê. Đầu tháng ông ta nhận được yêu cầu thuê máy của *m* khách hàng. Mỗi khách hàng *i* sẽ cho biết tập N_i các ngày trong tháng cần sử dụng máy *(i = 1, 2,.., m)*. Ông chủ chỉ có quyền hoặc từ chối yêu cầu của khách hàng *i*, hoặc nếu nhận thì phải bố trí mãy phục vụ khách hàng *i* đúng những ngày mà khách hàng này yêu cầu. Hỏi rằng ông chủ phải tiếp nhận các yêu cầu của khách thế nào để cho tổng số ngày sử dụng máy là lớn nhất.

Ký hiệu, *I = { 1, 2,.., m }* là tập chỉ số khách hàng, *S* là tập hợp các tập con của *I*. Khi đó, tập hợp tất cả các phương án cho thuê máy là:

$D = \{J \subset S : N_k \cap N_p = \phi, \forall k \neq p \in J \}$. Với mỗi phương án J ∈ D $f(j) = \sum_{j \in J} | N_j |$ sẽ là tổng số ngày sử dụng máy theo phương án đó. Bài toán đặt ra có thể phát biểu dưới dạng bài toán tối ưu tổ hợp sau:

$$\max\{f(j) : j \in D\}.$$

Bài toán phân công: Có *n* công việc và *n* thợ. Biết c_{ij} là chi phí cần trả để thợ *i* hoàn thành công việc thứ *j (i, j = 1, 2,..., n)*. Cần phải thuê thợ sao cho các công việc đều hoàn thành và mỗi thợ chỉ thực hiện một công việc, mỗi công việc chỉ do một thợ thực hiện. Hãy tìm cách thuê *n* nhân công sao cho tổng chi phí thuê thợ là nhỏ nhất.

Rõ ràng, mỗi phương án bố trí thợ thực hiện các công việc tương ứng với một hoán vị $\pi = (\pi(1), \pi(2),..., \pi(n))$ của *n* số tự nhiên *{ 1, 2,.., n }*. Chi phí theo phương án trên là $f(\pi) = C_{\pi(1),1} + C_{\pi(2),2} + \cdots + C_{\pi(n),n}$.

Công việc	Thợ thực hiện
1	π(1)
2	π(2)
...	...
n	π(n)

Bài toán đặt ra được dẫn về bài toán tối ưu tổ hợp: $\min\{f(\pi) : \pi \in \Pi\}$.

Bài toán lập lịch: Mỗi một chi tiết trong số n chi tiết $D_1, D_2,.., D_n$ cần phải lần lượt được gia công trên m máy $M_1, M_2,.., M_m$. Thời gian gia công chi tiết D_i trên mãy M_j là t_{ij}. Hãy tìm lịch (trình tự gia công) các chi tiết trên các mãy sao cho việc hoàn thành gia công tất cả các chi tiết là sớm nhất có thể được. Biết rằng, các chi tiết được gia công một cách liên tục, nghĩa là quá trình gia công của mỗi một chi tiết phải được tiến hành một cách liên tục hết máy này sang máy khác không cho phép có khoảng thời gian dừng khi chuyển từ máy này sang máy khác.

Rõ ràng, mỗi một lịch gia công các chi tiết trên các máy sẽ tương ứng với một hoán vị $\pi = (\pi(1), \pi(2),.., \pi(n))$ của n số tự nhiên *1, 2,.., n*. Thời gian hoàn thành theo các lịch trên được xác định bởi hàm số:

$f(\pi) = \sum_{j=1}^{n-1} C_{\pi(j),\pi(j+1)} + \sum_{k=1}^{m} t_{k,\pi(n)}$, trong đó $c_{ij} = S_j - S_i$, S_j là thời điểm bắt đầu thực hiện việc gia công chi tiết *j (i, j = 1, 2,..., n)*. Ý nghĩa của hệ số c_{ij} có thể được giải thích như sau: nó là tổng thời gian gián đoạn (được tính từ khi bắt đầu gia công chi tiết *i*) gây ra bởi chi tiết *j* khi nó được gia công sau chi tiết i trong lịch gia công. Vì vậy, c_{ij} có thể tính theo công thức:

$c_{ij} = \max_{1 \le k \le m} \left[\sum_{l=1}^{k} t_{lj} - \sum_{l=1}^{k-1} t_{lj} \right]$, *i, j = 1, 2,..., n*. Vì vậy bài toán đặt ra dẫn về bài toán tối ưu tổ hợp sau:

$$\min \{ f(\pi) : \pi \in \Pi \}.$$

Trong thực tế, lịch gia công còn phải thoả mãn thêm nhiều điều kiện khác nữa. Vì những ứng dụng quan trọng của những bài toán loại này mà trong tối ưu hoá tổ hợp đã hình thành một lĩnh vực lý thuyết riêng về các bài toán lập lịch gọi là lý thuyết lập lịch hay qui hoạch lịch.

4.2. DUYỆT TOÀN BỘ

Một trong những phương pháp hiển nhiên nhất để giải bài toán tối ưu tổ hợp đặt ra là: Trên cơ sở các thuật toán lệt kê tổ hợp ta tiến hành duyệt từng phương án của bài toán, đối với mỗi phương án, ta đều tính giá trị hàm mục tiêu cho phương án đó, sau đó so sánh giá trị của hàm mục tiêu tại tất cả các phương án đã được liệt kê để tìm ra phương án tối ưu. Phương pháp xây dựng theo nguyên tắc như vậy được gọi là phương pháp duyệt toàn bộ.

Hạn chế của phương pháp duyệt toàn bộ là sự bùng nổ của các cấu hình tổ hợp. Chẳng hạn để duyệt được 15! = 1 307 674 368 000 cấu hình, trên máy có tốc độ 1 tỷ phép tính giây, nếu mỗi hoán vị cần liệt kê mất khoảng 100 phép tính, thì ta cần khoảng thời gian là 130767 giây (lớn hơn 36 tiếng đồng hồ). Vì vậy, cần phải có biện pháp hạn chế việc kiểm tra hoặc tìm kiếm trên các cấu hình tổ hợp thì mới có hy vọng giải được các bài toán tối ưu tổ hợp thực tế. Tất nhiên, để đưa ra được một thuật toán cần phải nghiên cứu kỹ tính chất của mỗi bài toán tổ hợp cụ thể. Chính nhờ những nghiên cứu đó, trong một số trường hợp cụ thể ta có thể xây dựng được thuật toán hiệu quả để giải quyết bài toán đặt ra. Nhưng chúng ta cũng cần phải chú ý rằng, trong nhiều trường hợp (bài toán người du lịch, bài toán cái túi, bài toán cho thuê máy) chúng ta vẫn chưa tìm ra được một phương pháp hữu hiệu nào ngoài phương pháp duyệt toàn bộ đã được đề cập ở trên.

Để hạn chế việc duyệt, trong quá trình liệt kê cần tận dụng triệt để những thông tin đã tìm để loại bỏ những phương án chắc chắn không phải là tối ưu. Dưới đây là một bài toán tối ưu tổ hợp rất thường hay gặp trong kỹ thuật.

Ví dụ. Duyệt mọi bộ giá trị trong tập các giá trị rời rạc.

Bài toán. Tìm:

$$\max\{f(x_1, x_2, ..., x_n) : x_i \in D_i; i = 1,2,...,n\}$$ hoặc:

$$\min\{f(x_1, x_2, ..., x_n) : x_i \in D_i; i = 1,2,...,n\}.$$

Trong đó, D_i là một tập hữu hạn các giá trị rời rạc thỏa mãn một điều kiện ràng buộc nào đó.

Giải.

Giả sử số các phần tử của tập giá trị rời rạc D_i là r_i *(i=1, 2,..., n)*. Gọi $R = r_1 + r_2 + ... + r_n$ là số các phần tử thuộc tất cả các tập D_i *(i=1, 2,..., n)*. Khi đó, ta có tất cả *C(R, n)* bộ có thứ tự các giá trị gồm *n* phần tử trong *R* phần tử, đây chính là số các phương án ta cần duyệt. Trong số *C(R,n)* các bộ *n* phần tử, ta cần lọc ra các bộ thoả mãn điều kiện $x_i \in D_i$ *(i=1, 2,..., n)* để tính giá trị của hàm mục tiêu $f(x_1, x_2,..., x_n)$. Như vậy, bài toán được đưa về bài toán duyệt các bộ gồm *n* phần tử $(x_1, x_2,..., x_n)$ từ tập hợp gồm $R = r_1 + r_2 +.. + r_n$ phần tử thoả mãn điều kiện $x_i \in D_i$.

Ví dụ: Với tập $D_1 = (1, 2, 3)$,

$D_2 = (3, 4)$,

$D_3 = (5, 6, 7)$.

Khi đó chúng ta cần duyệt bộ các giá trị rời rạc sau:

1	3	5	2	4	5
1	3	6	2	4	6
1	3	7	2	4	7
1	4	5	3	3	5
1	4	6	3	3	6
1	4	7	3	3	7
2	3	5	3	4	5
2	3	6	3	4	6
2	3	7	3	4	7

Với cách phân tích như trên, ta có thể sử dụng thuật toán quay lui để duyệt kết hợp với việc kiểm tra thành phần $x_i \in D_i$. Dưới đây là toàn văn chương trình duyệt các bộ giá trị trong tập các giá trị rời rạc.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <alloc.h>
#include <conio.h>
#define MAX         2000000
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int n, k, H[100]; float *B;int *C, count =0, m;
FILE *fp;
void Init(void){
    int i,j;float x;C[0]=0;H[0]=0;
    fp=fopen("roirac.in","r");
    fscanf(fp,"%d",&n);
    printf("\n So tap con roi rac n=%d",n);
    for(i=1; i<=n; i++){
            fscanf(fp,"%d",&H[i]);
            printf("\n Hang %d co so phan tu la %d",i, H[i]);
    }
    H[0]=0;
    for (i=1; i<=n; i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=H[i]; j++){
```

```
                        fscanf(fp,"%f",&x);
                        B[++k]=x;
                }
        }
        printf("\n B=");
        for(i=1; i<=k; i++){
                printf("%8.2f", B[i]);
        }
        fclose(fp);
}
int In_Set(int i){
        int canduoi=0, cantren=0,j;
        for(j=1; j<=i; j++)
                cantren = cantren + H[j];
        canduoi=cantren-H[j-1];
        if (C[i]> canduoi && C[i]<=cantren)
                return(TRUE);
        return(FALSE);
}
void Result(void){
        int i;
        count++; printf("\n Tap con thu count=%d:",count);
        for(i=1; i<=n ; i++){
                printf("%8.2f", B[C[i]]);
        }
}
void Try(int i){
        int j;
        for(j = C[i-1]+1; j<=(k-n+i); j++){
                C[i]=j;
                if(In_Set(i)){
                        if (i==n ) Result();
```

```
                    else Try(i+1);
                }
            }
        }
        void main(void){
            clrscr();
            B = (float *) malloc(MAX *sizeof(float));
            C = (int *) malloc(MAX *sizeof(int));
            Init();Try(1);free(B); free(C);getch();
        }
```

4.3. THUẬT TOÁN NHÁNH CẬN

Giả sử chúng ta cần giải quyết bài toán tối ưu tổ hợp với mô hình tổng quát như sau:

$\min\{f(x): x \in D\}$. Trong đó *D* là tập hữu hạn phần tử. Ta giả thiết *D* được mô tả như sau:

$D = \{ x =(x_1, x_2,..., x_n) \in A_1\times A_2 \times...\times A_n$; *x* thoả mãn tính chất *P* }, với $A_1\times A_2 \times...\times A_n$ là các tập hữu hạn, *P* là tính chất cho trên tích đề xác $A_1\times A_2 \times...\times A_n$.

Như vậy, các bài toán chúng ta vừa trình bày ở trên đều có thể được mô tả dưới dạng trên.

Với giả thiết về tập *D* như trên, chúng ta có thể sử dụng thuật toán quay lui để liệt kê các phương án của bài toán. Trong quá trình liệt kê theo thuật toán quay lui, ta sẽ xây dựng dần các thành phần của phương án. Ta gọi, một bộ phận gồm *k* thành phần $(a_1, a_2,..., a_k)$ xuất hiện trong quá trình thực hiện thuật toán sẽ được gọi là phương án bộ phận cấp *k*.

Thuật toán nhánh cận có thể được áp dụng giải bài toán đặt ra nếu như có thể tìm được một hàm *g* xác định trên tập tất cả các phương án bộ phận của bài toán thoả mãn bất đẳng thức sau:

$$g(a_1,a_2,..,a_k) \le \min\{f(x): x \in D, x_i = a_i, i = 1,2,...,k\} \qquad (*)$$

với mọi lời giải bộ phận $(a_1, a_2,.., a_k)$, và với mọi $k = 1, 2,...$

Bất đẳng thức (*) có nghĩa là giá trị của hàm tại phương án bộ phận $(a_1, a_2,.., a_k)$ không vượt quá giá trị nhỏ nhất của hàm mục tiêu bài toán trên tập con các phương án.

$D(a_1, a_2,.., a_k) \{ x \in D: x_i = a_i, 1 = 1, 2,.., k \}$,

nói cách khác, $g(a_1, a_2,.., a_k)$ là cận dưới của tập $D(a_1, a_2,.., a_k)$. Do có thể đồng nhất tập $D(a_1, a_2,..., a_k)$ với phương án bộ phận $(a_1, a_2,.., a_k)$, nên ta cũng gọi giá trị $g(a_1, a_2,.., a_k)$ là cận dưới của phương án bộ phận $(a_1, a_2,.., a_k)$.

Giả sử ta đã có được hàm *g*. Ta xét cách sử dụng hàm này để hạn chế khối lượng duyệt trong quá trình duyệt tất cả các phương án theo thuật toán quay lui. Trong quá trình liệt kê các

phương án có thể đã thu được một số phương án của bài toán. Gọi $\overline{x}$ là giá trị hàm mục tiêu nhỏ nhất trong số các phương án đã duyệt, ký hiệu $\overline{f} = f(\overline{x})$. Ta gọi $\overline{x}$ là phương án tốt nhất hiện có, còn $\overline{f}$ là kỷ lục. Giả sử ta có được $\overline{f}$, khi đó nếu:

$g(a_1, a_2,.., a_k) > \overline{f}$ thì từ bất đẳng thức (*) ta suy ra:

$\overline{f} < g(a_1, a_2,..., a_k) \le min \{ f(x): x \in D, x_i = a_i, i=1, 2,..., k \}$, vì thế tập con các phương án của bài toán $D(a_1, a_2, ..., a_k)$ chắc chắn không chứa phương án tối ưu. Trong trường hợp này ta không cần phải phát triển phương án bộ phận $(a_1, a_2,..., a_k)$, nói cách khác là ta có thể loại bỏ các phương án trong tập $D(a_1, a_2,.., a_n)$ khỏi quá trình tìm kiếm.

Thuật toán quay lui liệt kê các phương án cần sửa đổi lại như sau:

```
void Try(int k){
/*Phát triển phương án bộ phận (a1, a2,..., ak-1
theo thuật toán quay lui có kiểm tra cận dưới
Trước khi tiếp tục phát triển phương án*/
for ( ak ∈ Ak ) {
        if ( chấp nhận ak ){
            xk = ak;
            if (k == n)
< cập nhật kỷ lục>;
            else if (g(a1, a2,..., ak) ≤ f̄ )
Try (k+1);
        }
   }
}
```

Khi đó, thuật toán nhánh cận được thực hiện nhờ thủ tục sau:

```
void Nhanh_Can(void) {
   f̄ = +∞;
/* Nếu biết một phương án x̄ nào đó thì có thể đặt f̄ = f(x̄). */
   Try(1);
   if ( f̄ ≤ +∞ )
< f̄ là giá trị tối ưu, x̄ là phương án tối ưu >;
```

```
    else
< bài toán không có phương án>;
}
```

Chú ý rằng nếu trong thủ tục *Try* ta thay thế câu lệnh:

```
    if (k == n)
< cập nhật kỷ lục >;
    else if (g(a1, a2,.., ak) ≤ f̄ )
Try(k+1);
bởi
    if (k == n)
< cập nhật kỷ lục >;
    else Try(k+1);
```

thì thủ tục *Try* sẽ liệt kê toàn bộ các phương án của bài toán, và ta lại thu được thuật toán duyệt toàn bộ. Việc xây dựng hàm *g* phụ thuộc vào từng bài toán tối ưu tổ hợp cụ thể. Nhưng chúng ta cố gắng xây dựng sao cho đạt được những điều kiện dưới đây:

- Việc tính giá trị của *g* phải đơn giản hơn việc giải bài toán tổ hợp trong vế phải của (*).
- Giá trị của $g(a_1, a_2,.., a_k)$ phải sát với giá trị vế phải của (*).

Rất tiếc, hai yêu cầu này trong thực tế thường đối lập nhau.

Ví dụ 1. Bài toán cái túi. Chúng ta sẽ xét bài toán cái túi tổng quát hơn mô hình đã được trình bày trong mục 4.1. Thay vì có n đồ vật, ở đây ta giả thiết rằng có n loại đồ vật và số lượng đồ vật mỗi loại là không hạn chế. Khi đó, ta có mô hình bài toán cái túi biến nguyên sau đây: Có *n* loại đồ vật, đồ vật thứ *j* có trọng lượng a_j và giá trị sử dụng c_j $(j = 1, 2,.., n)$. Cần chất các đồ vật này vào một cái túi có trọng lượng là *b* sao cho tổng giá trị sử dụng của các đồ vật đựng trong túi là lớn nhất.

Mô hình toán học của bài toán có dạng sau tìm:

$$f^* = \max\left\{ f(x) = \sum_{j=1}^{n} c_j x_j : \sum_{j=1}^{n} a_j x_j \le b, x_j \in Z_+, j = 1,2,...,n \right\}, (1).$$

trong đó Z^+ là tập các số nguyên không âm.

Ký hiệu *D* là tập các phương án của bài toán *(1)*:

$$D = \left\{ x = (x_1, x_2, \cdots, x_n : \sum_{j=1}^{n} a_j x_j \le b, x_j \in Z_+, j = 1,2,\cdots,n \right\}.$$

Không giảm tính tổng quát ta giả thiết rằng, các đồ vật được đánh số sao cho bất đẳng thức sau được thoả mãn

$$\frac{c_1}{a_1} \geq \frac{c_2}{a_2} \geq \cdots \geq \frac{c_n}{a_n} \qquad (2)$$

Để xây dựng hàm tính cận dưới, cùng với bài toán cái túi *(1)* ta xét bài toán cái túi biến liên tục sau:

Tìm: $$g^* = \max\left\{ \sum_{j=1}^{n} c_j x_j : \sum_{j=1}^{n} a_j x_j \leq b, x_j \geq 0, j = 1,2,\cdots,n \right\}. \qquad (3)$$

Mệnh đề. Phương án tối ưu của bài toán (3) là vector $\overline{x} = (\overline{x_1}, \overline{x_2}, \ldots, \overline{x_n})$ với các thành phần được xác định bởi công thức:

$$\overline{x_1} = \frac{b}{a_1}, \overline{x_2} = \overline{x_3} = \cdots = \overline{x_n} = 0 \text{ và giá trị tối ưu là } g^* = \frac{c_1 b_1}{a_1}.$$

Chứng minh. Thực vậy, xét $x = (x_1, x_2, .., x_n)$ là một phương án tuỳ ý của bài toán (3). Khi đó từ bất đẳng thức (3) và do $x_j \geq 0$, ta suy ra:

$$c_j x_j \geq (c_1 / a_1) a_j x_j,\ j = 1, 2, \cdots n.$$

suy ra:

$$\sum_{j=1}^{n} c_j x_j \leq \sum_{j=1}^{n} (\frac{c_1}{a_1}) a_j x_j = (\frac{c_1}{a_1}) \sum_{j=1}^{n} a_j x_j \leq \frac{c_1}{a_1} b = g^*.$$ Mệnh đề được chứng minh.

Bây giờ ta giả sử có phương án bộ phận cấp *k: $(u_1, u_2, .., u_k)$*. Khi đó giá trị sử dụng của các đồ vật đang có trong túi là:

$\partial_k = c_1 u_1 + c_2 u_2 + \cdots + c_k u_k$, và trọng lượng còn lại của túi là:

$b_k = b - c_1 u_1 + c_2 u_2 + \cdots + c_k u_k$,

ta có:

$$\max\{ f(x) : x \in D, x_j = u_j, j = 1,2,\cdots n \}$$

$$= \max\left\{ \partial_k + \sum_{j=k+1}^{n} c_j x_j : \sum_{j=k+1}^{n} a_j x_j \leq b_k, x_j \in Z_+, j = k+1, k+2, \cdots, n \right\}$$

$$\leq \partial_k + \max\left\{ \sum_{j=k+1}^{n} c_j x_j : \sum_{j=k+1}^{n} a_j x_j \leq b_k, x_j \geq 0, j = k+1, k+2, \cdots, n \right\}$$

$$= \partial_k + \frac{c_{k+1} b_k}{a_{k+1}}$$

(Theo mệnh đề giá trị số hạng thứ hai là $\frac{c_{k+1}b_k}{a_{k+1}}$)

Vậy ta có thể tính cận trên cho phương án bộ phận *(u_1, u_2,..., u_k)* theo công thức:

$$g(u_1, u_2, \cdots, u_k) = \partial_k + \frac{c_{k+1}b_k}{a_{k+1}} \cdots$$

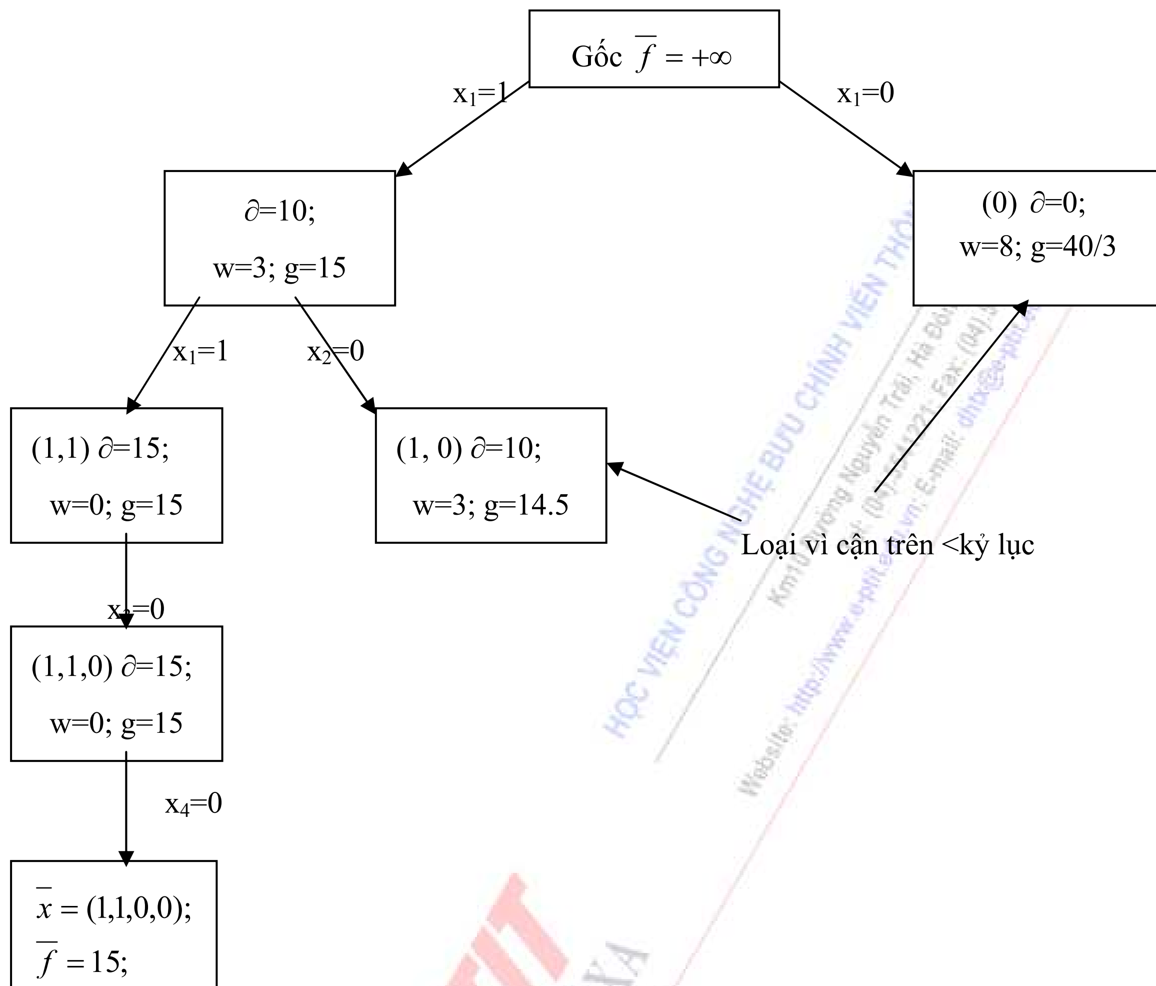
Chú ý: Khi tiếp tục xây dựng thành phần thứ *k+1* của lời giải, các giá trị đề cử cho x_{k+1} sẽ là *0, 1,..., [b_k/a_{k+1}]*. Do có kết quả của mệnh đề, khi chọn giá trị cho x_{k+1} ta sẽ duyệt các giá trị đề cử theo thứ tự giảm dần.

Ví dụ. Giải bài toán cái túi sau theo thuật toán nhánh cận trình bày trên.

$$f(x) = 10x_1 + 5x_2 + 3x_3 + 6x_4 \rightarrow \max$$
$$5x_1 + 3x_2 + 2x_3 + 4x_4 \leq 8$$
$$x_j \in Z_+, j = 1,2,3,4.$$

Giải. Quá trình giải bài toán được mô tả trong cây tìm kiếm trong hình 4.1. Thông tin về một phương án bộ phận trên cây được ghi trong các ô trên hình vẽ tương ứng theo thứ tự sau: đầu tiên là các thành phần của phương án, tiếp đến ∂ là giá trị của các đồ vật chất trong túi, *w* là trọng lượng còn lại của túi và *g* là cận trên.

Kết thúc thuật toán, ta thu được phương án tối ưu là x* =(1, 1, 0, 1), giá trị tối ưu f*= 15.

Hình 4.1. Giải bài toán cái túi theo thuật toán nhánh cận.

Chương trình giải bài toán cái túi theo thuật toán nhánh cận được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define TRUE      1
#define FALSE     0
#define MAX       100
int x[MAX], xopt[MAX];
float     fopt, cost, weight;
```

```
void Init(float *C, float *A, int *n, float *w){
    int i;FILE *fp;
    fopt=0; weight=0;
    fp=fopen("caitui.in","r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file input");
            delay(2000); return;
    }
    fscanf(fp,"%d %f", n,w);
    for(i=1; i<=*n;i++) xopt[i]=0;
    printf("\n So luong do vat %d:", *n);
    printf("\n Gioi han tui %8.2f:", *w);
    printf("\n Vecto gia tri:");
    for(i=1; i<=*n; i++) {
            fscanf(fp,"%f", &C[i]);
            printf("%8.2f", C[i]);
    }
    printf("\n Vector trong luong:");
    for(i=1; i<=*n; i++){
            fscanf(fp,"%f", &A[i]);
            printf("%8.2f", A[i]);
    }
    fclose(fp);
}
void swap(int n){
    int i;
    for(i=1; i<=n; i++)
            xopt[i]=x[i];
}
void Update_Kyluc(int n){
    if(cost>fopt){
            swap(n);
```

```
                fopt=cost;
        }
}
void Try(float *A, float *C, int n, float w, int i){
        int j, t=(w-weight)/A[i];
        for(j=t; j>=0;j--){
                x[i]=j;
                cost = cost + C[i]*x[i];
                weight = weight + x[i]*A[i];
                if(i==n) Update_Kyluc(n);
                else if(cost + C[i+1]*(w-weight)/A[i+1]> fopt){
                        Try(A, C, n, w, i+1);
                }
                weight = weight-A[i]*x[i];
                cost = cost-C[i]*x[i];

        }
}
void Result(int n){
        int i;
        printf("\n Gia tri do vat %8.2f:", fopt);
        printf("\n Phuong an toi uu:");
        for(i=1; i<=n; i++)
                printf("%3d", xopt[i]);
}
void main(void){
        int     n;
        float   A[MAX], C[MAX], w;
        clrscr();Init(C, A, &n, &w);
        Try(C, A, n, w,1);Result(n);
        getch();
}
```

Ví dụ 2. Bài toán Người du lịch. Một người du lịch muốn đi thăm quan n thành phố $T_1, T_2, \ldots, T_n$. Xuất phát từ một thành phố nào đó, người du lịch muốn đi qua tất cả các thành phố còn lại, mỗi thành phố đi qua đúng một lần, rồi quay trở lại thành phố xuất phát. Biết c_{ij} là chi phí đi từ thành phố T_i đến thành phố T_j $(i = 1, 2, \ldots, n)$, hãy tìm hành trình với tổng chi phí là nhỏ nhất (một hành trình là một cách đi thoả mãn điều kiện).

Giải. Cố định thành phố xuất phát là T_1. Bài toán Người du lịch được đưa về bài toán: Tìm cực tiểu của phiếm hàm:

$$f(x_1, x_2, \cdots, x_n) = c[1, x_2] + c[x_2, x_3] + \cdots + c[x_{n-1}, x_n] + c[x_n, x_1] \rightarrow \min$$

với điều kiện

$c_{\min} = \min\{c[i, j], i, j = 1, 2, \cdots, n; i \neq j\}$ là chi phí đi lại giữa các thành phố.

Giả sử ta đang có phương án bộ phận $(u_1, u_2, \ldots, u_k)$. Phương án tương ứng với hành trình bộ phận qua k thành phố:

$$T_1 \rightarrow T(u_2) \rightarrow \cdots \rightarrow T(u_{k-1}) \rightarrow T(u_k)$$

Vì vậy, chi phí phải trả theo hành trình bộ phận này sẽ là tổng các chi phí theo từng node của hành trình bộ phận.

$\partial = c[1,u_2] + c[u_2,u_3] + \ldots + c[u_{k-1}, u_k]$.

Để phát triển hành trình bộ phận này thành hành trình đầy đủ, ta còn phải đi qua $n-k$ thành phố còn lại rồi quay trở về thành phố T_1, tức là còn phải đi qua $n-k+1$ đoạn đường nữa. Do chi phí phải trả cho việc đi qua mỗi trong $n-k+1$ đoạn đường còn lại đều không nhiều hơn $c_{\min}$, nên cận dưới cho phương án bộ phận $(u_1, u_2, \ldots, u_k)$ có thể được tính theo công thức

$g(u_1, u_2, \ldots, u_k) = \partial + (n - k + 1)\, c_{\min}$.

Chẳng hạn ta giải bài toán người du lịch với ma trận chi phí như sau

$$C = \begin{vmatrix} 0 & 3 & 14 & 18 & 15 \\ 3 & 0 & 4 & 22 & 20 \\ 17 & 9 & 0 & 16 & 4 \\ 6 & 2 & 7 & 0 & 12 \\ 9 & 15 & 11 & 5 & 0 \end{vmatrix}$$

Ta có $c_{\min} = 2$. Quá trình thực hiện thuật toán được mô tả bởi cây tìm kiếm lời giải được thể hiện trong hình 4.2.

Thông tin về một phương án bộ phận trên cây được ghi trong các ô trên hình vẽ tương ứng theo thứ tự sau:

- Đầu tiên là các thành phần của phương án
- Tiếp đến ∂ là chi phí theo hành trình bộ phận

- g là cận dưới

Kết thúc thuật toán, ta thu được phương án tối ưu (1, 2, 3, 5, 4, 1) tương ứng với phương án tối ưu với hành trình:

$T_1 \rightarrow T_2 \rightarrow T_3 \rightarrow T_5 \rightarrow T_4 \rightarrow T_1$ và chi phí nhỏ nhất là 22

$\overline{f} = +\infty$

(2) ∂=3; g=15

(3) ∂=14; g=26

(4) ∂=18; g=30

(5) ∂=15; g=27

(2,3) ∂=7; g=16

(2,4) ∂=25; g=34

(2,5) ∂=23; g=32

(2,3,4) ∂=23; g=29

(2,3,5) ∂=11; g=17

(2,3,4,5) ∂=41; g=44

(2,3,5,4) ∂=16; g=19

Các nhánh này bị loại vì có cận dưới g> $\overline{f} = 22$

Hành trình (1, 2, 3,4, 5,1) chi phí 53. Đặt $\overline{f} = 53$

Hành trình (1, 2, 3, 5,4, 1) chi phí 25(Kỷ lục mới). Đặt $\overline{f} = 22$

Hình 4.2. Cây tìm kiếm lời giải bài toán người du lịch.

Chương trình giải bài toán theo thuật toán nhánh cận được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <conio.h>
```

```
#include <io.h>
#define MAX 20
int n, P[MAX], B[MAX], C[20][20], count=0;
int A[MAX], XOPT[MAX];
int can, cmin, fopt;
void Read_Data(void){
    int i, j;FILE *fp;
    fp = fopen("dulich.in","r");
    fscanf(fp,"%d", &n);
    printf("\n So thanh pho: %d", n);
    printf("\n Ma tran chi phi:");
    for (i=1; i<=n; i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=n; j++){
                    fscanf(fp,"%d",&C[i][j]);
                    printf("%5d", C[i][j]);
            }
    }
}
int Min_Matrix(void){
    int min=1000, i, j;
    for(i=1; i<=n; i++){
            for(j=1; j<=n; j++){
                    if (i!=j && min>C[i][j])
                            min=C[i][j];
            }
    }
    return(min);
}
void Init(void){
    int i;
    cmin=Min_Matrix();
```

```
    fopt=32000;can=0; A[1]=1;
    for (i=1;i<=n; i++)
            B[i]=1;
}
void Result(void){
    int i;
    printf("\n Hanh trinh toi uu %d:", fopt);
    printf("\n Hanh trinh:");
    for(i=1; i<=n; i++)
            printf("%3d->", XOPT[i]);
    printf("%d",1);
}
void Swap(void){
    int i;
    for(i=1; i<=n;i++)
            XOPT[i]=A[i];
}
void Update_Kyluc(void){
    int sum;
    sum=can+C[A[n]][A[1]];
    if(sum<fopt) {
            Swap();
            fopt=sum;
    }
}
void Try(int i){
    int j;
    for(j=2; j<=n;j++){
            if(B[j]){
                    A[i]=j; B[j]=0;
                    can=can+C[A[i-1]][A[i]];
                    if (i==n) Update_Kyluc();
```

```
                    else if( can + (n-i+1)*cmin< fopt){
                            count++;
                            Try(i+1);
                    }
                    B[j]=1;can=can-C[A[i-1]][A[i]];
            }
        }
    }
    void main(void){
        clrscr();Read_Data();Init();
        Try(2);Result(); getch();
    }
```

4.4. KỸ THUẬT RÚT GỌN GIẢI QUYẾT BÀI TOÁN NGƯỜI DU LỊCH

Thuật toán nhánh cận là phương pháp chủ yếu để giải các bài toán tối ưu tổ hợp. Tư tưởng cơ bản của thuật toán là trong quá trình tìm kiếm lời giải, ta sẽ phân hoạch tập các phương án của bài toán thành hai hay nhiều tập con biểu diễn như một node của cây tìm kiếm và cố gắng bằng phép đánh giá cận các node, tìm cách loại bỏ những nhánh cây (những tập con các phương án của bài toán) mà ta biết chắc chắn không phương án tối ưu. Mặc dù trong trường hợp tồi nhất thuật toán sẽ trở thành duyệt toàn bộ, nhưng trong những trường hợp cụ thể nó có thể rút ngắn đáng kể thời gian tìm kiếm. Mục này sẽ thể hiện khác những tư tưởng của thuật toán nhánh cận vào việc giải quyết bài toán người du lịch.

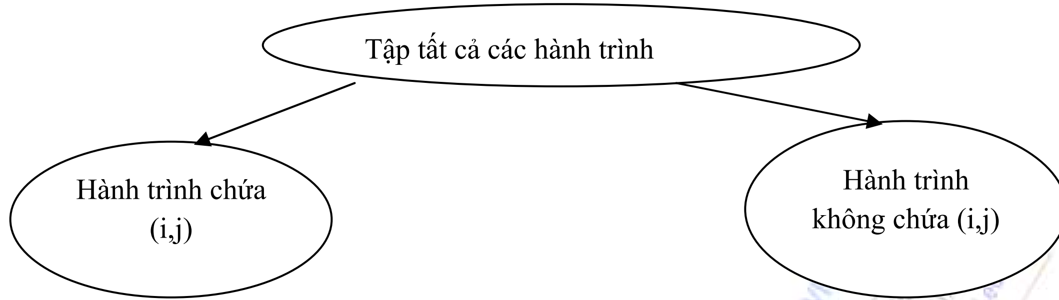
Xét bài toán người du lịch như đã được phát biểu. Gọi $C = \{ c_{ij}: i, j = 1, 2,...n\}$ là ma trận chi phí. Mỗi hành trình của người du lịch:

$T_{\pi(1)} \rightarrow T_{\pi(2)} \rightarrow ... \rightarrow T_{\pi(n)} \rightarrow T_{\pi(1)}$ có thể viết lại dưới dạng:

$(\pi(1), \pi(2), \pi(2), \pi(3),..., \pi(n-1), \pi(n), \pi(n), \pi(1)$, trong đó mỗi thành phần:

$\pi(j-1), \pi(j)$ sẽ được gọi là một cạnh của hành trình.

Khi tiến hành tìm kiếm lời giải bài toán người du lịch chúng ta phân tập các hành trình thành 2 tập con: Tập những hành trình chứa một cặp cạnh *(i, j)* nào đó còn tập kia gồm những hành trình không chứa cạnh này. Ta gọi việc làm đó là sự phân nhánh, mỗi tập con như vậy được gọi là một nhánh hay một node của cây tìm kiếm. Quá trình phân nhánh được minh hoạ bởi cây tìm kiếm như trong hình 4.3.

(Hình 4.3)

Việc phân nhánh sẽ được thực hiện dựa trên một qui tắc heuristic nào đó cho phép ta rút ngắn quá trình tìm kiếm phương án tối ưu. Sau khi phân nhánh và tính cận dưới giá trị hàm mục tiêu trên mỗi tập con. Việc tìm kiếm sẽ tiếp tục trên tập con có giá trị cận dưới nhỏ hơn. Thủ tục này được tiếp tục cho đến khi ta nhận được một hành trình đầy đủ tức là một phương án cuả bài toán. Khi đó ta chỉ cần xét những tập con các phương án nào có cận dưới nhỏ hơn giá trị của hàm mục tiêu tại phương án đã tìm được. Quá trình phân nhánh và tính cận trên tập các phương án của bài toán thông thường cho phép rút ngắn một cách đáng kể quá trình tìm kiếm do ta loại được rất nhiều tập con chắc chắn không chứa phương án tối ưu. Sau đây, là một kỹ thuật nữa của thuật toán.

4.4.1.Thủ tục rút gọn

Rõ ràng tổng chi phí của một hành trình của người du lịch sẽ chứa đúng một phần tử của mỗi dòng và đúng một phần tử của mỗi cột trong ma trận chi phí C. Do đó, nếu ta cộng hay trừ bớt mỗi phần tử của một dòng (hay cột) của ma trận C đi cùng một số α thì độ dài của tất cả các hành trình đều giảm đi α vì thế hành trình tối ưu cũng sẽ không bị thay đổi. Vì vậy, nếu ta tiến hành bớt đi các phần tử của mỗi dòng và mỗi cột đi một hằng số sao cho ta thu được một ma trận gồm các phần tử không âm mà trên mỗi dòng, mỗi cột đều có ít nhất một số 0, thì tổng các số trừ đó cho ta cận dưới của mọi hành trình. Thủ tục bớt này được gọi là thủ tục rút gọn, các hằng số trừ ở mỗi dòng (cột) sẽ được gọi là hằng số rút gọn theo dòng(cột), ma trận thu được được gọi là ma trận rút gọn. Thủ tục sau cho phép rút gọn ma trận một ma trận A kích thước $k \times k$ đồng thời tính tổng các hằng số rút gọn.

```
float Reduce( float A[][max], int k) {
    sum =0;
    for (i = 1; i≤k; i++){
            r[i] = < phần tử nhỏ nhất của dòng i >;
            if (r[i] > 0 ) {
                    <Bớt mỗi phần tử của dòng i đi r[i] >;
                    sum = sum + r[i];
            }
    }
```

```
        for (j=1; j≤ k; j++) {
                s[j]:= <Phần tử nhỏ nhất của cột j>;
                if (s[j] > 0 )
                        sum = sum + S[j];
        }
        return(sum);
    }
```

Ví dụ. Giả sử ta có ma trận chi phí với n= 6 thành phố sau:

	1	2	3	4	5	6	r[i]
1	∞	3	93	13	33	9	3
2	4	∞	77	42	21	16	4
3	45	17	∞	36	16	28	16
4	39	90	80	∞	56	7	7
5	28	46	88	33	∞	25	25
6	3	88	18	46	92	∞	3
	0	0	15	8	0	0	

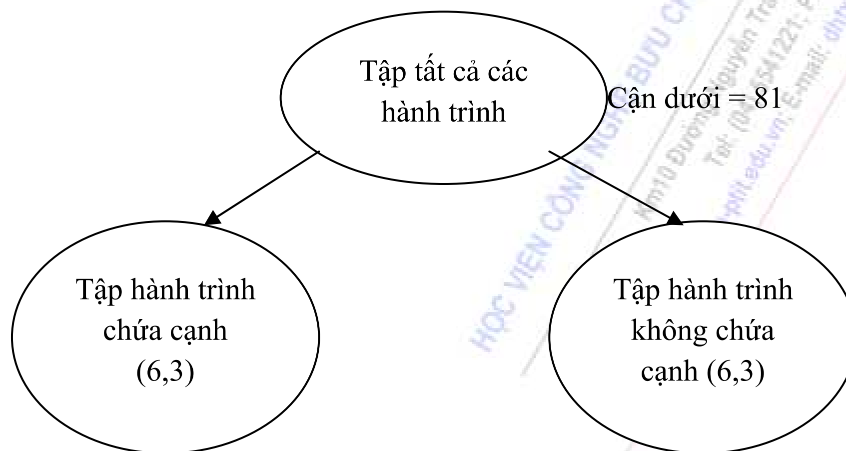
Đầu tiên trừ bớt mỗi phần tử của các dòng 1, 2, 3, 4, 5, 6 cho các hằng số rút gọn tương ứng là (3, 4, 16, 7, 25, 3), sau đó trong ma trận thu được ta tìm được phần tử nhỏ khác 0 của cột 3 và 4 tương ứng là (15, 8). Thực hiện rút gọn theo cột ta nhận được ma trận sau:

	1	2	3	4	5	6
1	∞	0	75	2	30	6
2	0	∞	58	30	17	12
3	29	1	∞	12	0	12
4	32	83	58	∞	49	0
5	3	21	48	0	∞	0
6	0	85	0	35	89	∞

Tổng các hằng số rút gọn là 81, vì vậy cận dưới cho tất cả các hành trình là 81 (không thể có hành trình có chi phí nhỏ hơn 81).

Bây giờ ta xét cách phân tập các phương án ra thành hai tập. Giả sử ta chọn cạnh (6, 3) để phân nhánh. Khi đó tập các hành trình được phân thành hai tập con, một tập là các hành trình chứa cạnh (6,3), còn tập kia là các hành trình không chứa cạnh (6,3). Vì biết cạnh (6, 3) không tham gia

vào hành trình nên ta cấm hành trình đi qua cạnh này bằng cách đặt C[6, 3] = ∞. Ma trận thu được sẽ có thể rút gọn bằng cách bớt đi mỗi phần tử của cột 3 đi 48 (hàng 6 giữ nguyên). Như vậy ta thu được cận dưới của hành trình không chứa cạnh (6,3) là 81 + 48 = 129. Còn đối với tập chứa cạnh (6, 3) ta phải loại dòng 6, cột 3 khỏi ma trận tương ứng với nó, bởi vì đã đi theo cạnh (6, 3) thì không thể đi từ 6 sang bất sang bất cứ nơi nào khác và cũng không được phép đi bất cứ đâu từ 3. Kết quả nhận được là ma trận với bậc giảm đi 1. Ngoài ra, do đã đi theo cạnh (6, 3) nên không được phép đi từ 3 đến 6 nữa, vì vậy cần cấm đi theo cạnh (3, 6) bằng cách đặt C(3, 6) = ∞. Cây tìm kiếm lúc này có dạng như trong hình 4.4.

Hình 4.4

Cận dưới =81

	1	2	4	5	6
1	∞	0	2	30	6
2	0	∞	30	17	12
3	29	1	12	0	∞
4	32	83	∞	49	0
5	3	21	0	∞	0

Cận dưới = 129

	1	2	3	4	5	6
1	∞	0	27	2	30	6
2	0	∞	10	30	17	12
3	29	1	∞	12	0	12
4	32	83	10	∞	49	0
5	3	21	0	0	∞	0
6	0	85	∞	35	89	∞

Cạnh (6,3) được chọn để phân nhánh vì phân nhánh theo nó ta thu được cận dưới của nhánh bên phải là lớn nhất so với việc phân nhánh theo các cạnh khác. Qui tắc này sẽ được áp dụng ở để phân nhánh ở mỗi đỉnh của cây tìm kiếm. Trong quá trình tìm kiếm chúng ta luôn đi theo nhánh bên trái trước. Nhánh bên trái sẽ có ma trận rút gọn với bậc giảm đi 1. Trong ma trận của nhánh bên phải ta thay một số bởi ∞, và có thể rút gọn thêm được ma trận này khi tính lại các hằng số rút gọn theo dòng và cột tương ứng với cạnh phân nhánh, nhưng kích thước của ma trận vẫn giữ nguyên.

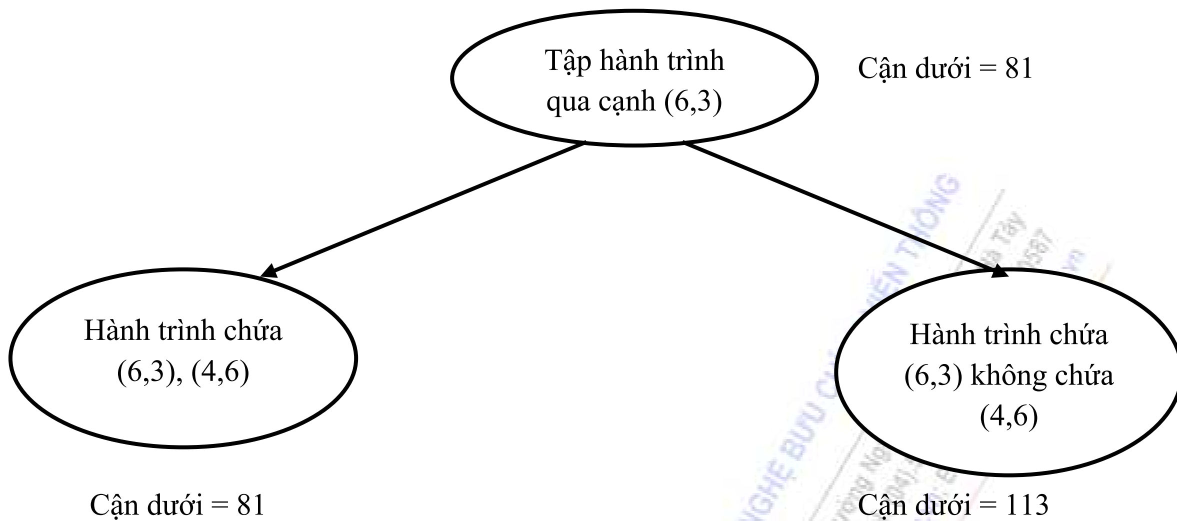
Do cạnh chọn để phân nhánh phải là cạnh làm tăng cận dưới của nhánh bên phải lên nhiều nhất, nên để tìm nó ta sẽ chọn số không nào trong ma trận mà khi thay nó bởi ∞ sẽ cho ta tổng hằng số rút gọn theo dòng và cột chứa nó là lớn nhất. Thủ tục đó có thể được mô tả như sau để chọn cạnh phân nhánh (r, c).

4.4.2.Thủ tục chọn cạnh phân nhánh (r,c)

```
void BestEdge(A, k, r, c, beta)
Đầu vào: Ma trận rút gọn A kích thước k × k
Kết quả ra: Cạnh phân nhánh (r,c) và tổng hằng số rút gọn theo dòng r cột c là beta.
{
    beta = -∞;
    for ( i = 1; i≤ k; i++){
    for (j = 1; j≤ k; j++) {
                    if (A[i,j] == 0){
                            minr = <phần tử nhỏ nhất trên dòng i khác với A[i,j];
                            minc = <phần tử nhỏ nhất trên cột j khác với A[i,j];
                            total = minr + minc;
                            if (total > beta ) {
                                    beta = total;
                                    r = i; /* Chỉ số dòng tốt nhất*/
                                    c = j; /* Chỉ số cột tốt nhất*/
                            }
                    }
            }
    }
}
```

Trong ma trận rút gọn 5 × 5 của nhánh bên trái hình 5.4, số không ở vị trí (4, 6) sẽ cho tổng hằng số rút gọn là 32 (theo dòng 4 là 32, cột 6 là 0). Đây là hệ số rút gọn có giá trị lớn nhất đối với các số không của ma trận này. Việc phân nhánh tiếp tục sẽ dựa vào cạnh (4, 6). Khi đó cận dưới của nhánh bên phải tương ứng với tập hành trình đi qua cạnh (6,3) nhưng không đi qua cạnh (4, 6) sẽ là 81 + 32 = 113. Còn nhánh bên trái sẽ tương ứng với ma trận 4 × 4 (vì ta phải loại bỏ dòng 4 và cột 6). Tình huống phân nhánh này được mô tả trong hình 4.5.

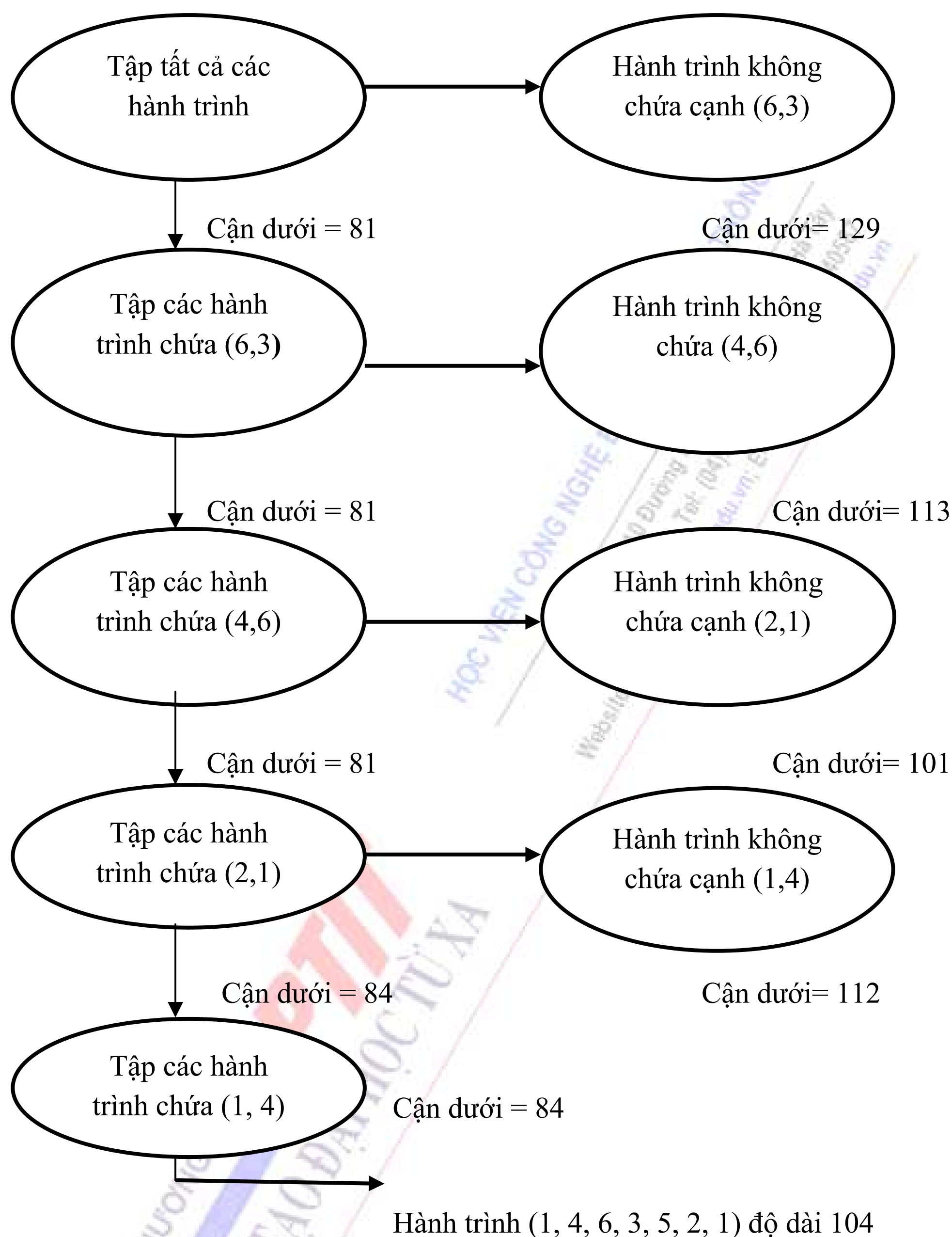
Nhận thấy rằng vì cạnh (4, 6) và (6, 3) đã nằm trong hành trình nên cạnh (3, 4) không thể đi qua được nữa (nếu đi qua ta sẽ có một hành trình con từ những thành phố này). Để ngăn cấm việc tạo thành các hành trình con ta sẽ gán cho phần tử ở vị trí (3, 4) giá trị ∞.

Hình 4.5

Ngăn cấm tạo thành hành trình con:

Tổng quát hơn, khi phân nhánh dựa vào cạnh (i_u, i_v) ta phải thêm cạnh này vào danh sách các cạnh của node bên trái nhất. Nếu iu là đỉnh cuối của một đường đi (i_1, i_2,.., i_u) và j_v là đỉnh đầu của đường đi (j_1, j_2,.., j_k) thì để ngăn ngừa khả năng tạo thành hành trình con ta phải ngăn ngừa khả năng tạo thành hành hành trình con ta phải cấm cạnh (j_k, i_1). Để tìm i_1 ta đi ngược từ iu, để tìm j_k ta đi xuôi từ j_1 theo danh sách các cạnh đã được kết nạp vào hành trình.

Hình 4.6 mô tả quá trình tìm kiếm giải pháp tối ưu

Tiếp tục phân nhánh từ đỉnh bên trái bằng cách sử dụng cạnh (2,1) vì số không ở vị trí này có hằng số rút gọn lớn nhất là 17 + 3 = 20 (theo dòng 2 là 17, theo cột 1 là 3). Sau khi phân nhánh theo cạnh (2, 1) ma trận của nhánh bên trái có kích thước là 3 × 3. Vì đã đi qua (2, 1) nên ta cấm cạnh (2, 1) bằng cách đặt C[1, 2] = ∞, ta thu được ma trận sau:

	2	4	5
1	∞	2	30
3	1	∞	0
5	21	0	∞

Ma trận này có thể rút gọn được bằng cách bớt 1 tại cột 1 và bớt 2 đi ở dòng 1 để nhận được ma trận cấp 3:

	2	4	5
1	∞	0	28
3	0	∞	0
5	20	0	∞

Ta có cận dưới của nhánh tương ứng là 81 + 1 + 2 = 84. Cây tìm kiếm cho đến bước này được thể hiện trong hình 4.6.

Chú ý rằng, sau khi đã chấp nhận n-2 cạnh vào hành trình thì ma trận còn lại sẽ có kích thước là 2 × 2. Hai cạnh còn lại của hành trình sẽ không phải chọn lựa nữa mà được kết nạp ngay vào chu trình (vì nó chỉ còn sự lựa chọn duy nhất). Trong ví dụ trên sau khi đã có các cạnh (6, 3), (4,6), (2, 1), (1,4) ma trận của nhánh bên trái nhất có dạng:

	2	5
3	∞	0
5	0	∞

Vì vậy ta kết nạp nốt cạnh (3, 5), (5, 2) vào chu trình và thu được hành trình:

1, 4, 6, 3, 5, 2, 1 với chi phí là 104.

Trong quá trình tìm kiếm, mỗi node của cây tìm kiếm sẽ tương ứng với một ma trận chi phí A. Ở bước đầu tiên ma trận chi phí tương ứng với gốc chính là ma trận C. Khi chuyển động từ gốc xuống nhánh bên trái xuống phía dưới, kích thước của các ma trận chi phí A sẽ giảm dần. Cuối cùng khi ma trận A có kích thước 2× 2 thì ta chấm dứt việc phân nhánh và kết nạp hai cạnh còn lại để thu được hành trình của người du lịch. Dễ dàng nhận thấy ma trận cuối cùng rút gọn chỉ có thể ở một trong hai dạng sau:

	w	x
u	∞	0
v	0	∞

	w	x
u	0	∞
v	∞	0

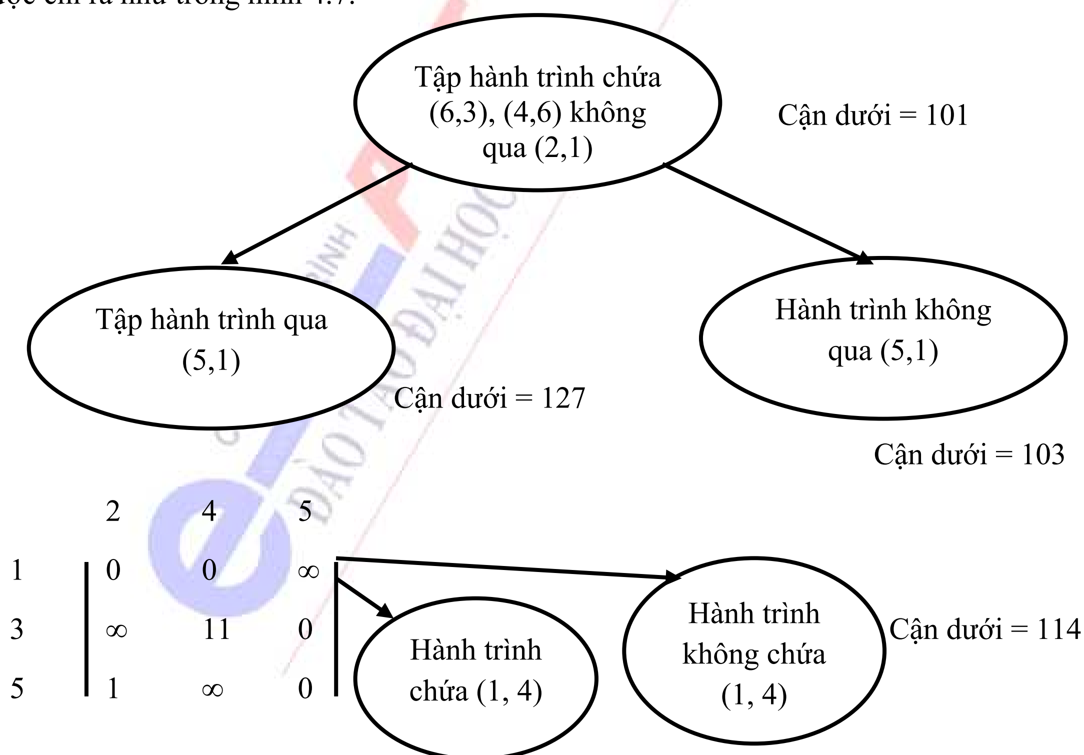
Trong đó u, v, x, y có thể là 4 đỉnh khác nhau hoặc 3 đỉnh khác nhau. Để xác định xem hai cạnh nào cần được nạp vào hành trình ta chỉ cần xét một phần tử của ma trận A:

```
if A[1, 1] = ∞ then
        <Kết nạp cạnh (u, x), (v, w)>
else
        < Kết nạp cạnh (u, w), ( v, x) >;
```

Bây giờ tất cả các node có cận dưới lớn hơn 104 có thể bị loại bỏ vì chúng không chứa hành trình rẻ hơn 104. Trên hình 4.6 chúng ta thấy chỉ có node có cận dưới là 101 < 104 là cần phải xét tiếp. Node này chứa các cạnh (6, 3), (4, 6) và không chứa cạnh (2, 1). Ma trận chi phí tương ứng với đỉnh này có dạng:

	1	2	4	5
1	∞	0	2	30
2	∞	∞	13	0
3	26	1	∞	0
5	0	21	0	∞

Việc phân nhánh sẽ dựa vào cạnh (5, 1) với tổng số rút gọn là 26. Quá trình rẽ nhánh tiếp theo được chỉ ra như trong hình 4.7.

Hình 4.7. Duyệt hành trình có cận dưới là 101.

Hành trình 1, 4, 6, 3, 2, 5, 1 ; Độ dài 104.

Như vậy chúng ta thu được hai hành trình tối ưu với chi phí là 104. Ví dụ trên cho thấy bài toán người du lịch có thể có nhiều phương án tối ưu. Trong ví dụ này hành trình đầu tiên nhận được đã là tối ưu, tuy nhiên điều này không thể mong đợi đối với những trường hợp tổng quát. Trong ví dụ trên chúng ta chỉ cần xét tới 13 node, trong khi tổng số hành trình của người du lịch là 120.

4.4.3.Thuật toán nhánh cận giải bài toán người du lịch

Các bước chính của thuật toán nhánh cận giải bài toán người du lịch được thể hiện trong thủ tục TSP. Thủ tục TSP xét hành trình bộ phận với Edges là cạnh đã được chọn và tiến hành tìm kiếm tiếp theo. Các biến được sử dụng trong thủ tục này là:

Edges - Số cạnh trong hành trình bộ phận;

A - Ma trận chi phí tương ứng với kích thước (n-edges, n-edges)

cost - Chi phí của hành trình bộ phận.

Mincost - Chi phí của hành trình tốt nhất đã tìm được.

Hàm Reduce(A, k), BestEgde(A, k, r, c,beta) đã được xây dựng ở trên.

```
void TSP( Edges, cost, A) {

        cost=cost + Reduce(A, n-Edges);
        if (cost <MinCost){
                if (edges == n-2){
                        <bổ xung nốt hai cạnh còn lại>;
                        MinCost:=Cost;
                }
                else {
                        BestEdge(A, n-eges, r, c, beta);
                        LowerBound = Cost + beta;
                        <Ngăn cấm tạo thành hành trình con>;
                        NewA = < A loại bỏ dòng r cột c>;
                        TSP(edges+1, cost, NewA);/*đi theo nhánh trái*/
                        <Khôi phục A bằng cách bổ xung dòng r cột c>;
                        if (LowerBound < MinCost){
                                /* đi theo nhánh phải*/
                                A[r, c] =∞;
```

```
                    TSP (edges, cost, A);
                    A[r,c]:=0;
                }
            }
            < Khôi phục ma trận A>;/* thêm lại các hằng số rút gọn vào
                                                các dòng và cột tương ứng*/
        }
}/* end of TSP*/;
```

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

Bạn đọc cần ghi nhớ một số nội dung quan trọng dưới đây:

- ✓ Thế nào là một bài toán tối ưu? Ý nghĩa của bài toán tối ưu trong các mô hình thực tế.
- ✓ Phân tích ưu điểm, nhược điểm của phương pháp liệt kê.
- ✓ Hiểu phương pháp nhánh cận, phương pháp xây dựng cận và những vấn đề liên quan.
- ✓ Hiểu phương pháp rút gọn ma trận trong giải quyết bài toán người du lịch.

BÀI TẬP CHƯƠNG 4

Bài 1. Giải bài toán cái túi sau:

$$\begin{cases} 5x_1 + x_2 + 9x_3 + 3x_4 \to \max, \\ 4x_1 + 2x_2 + 7x_3 + 3x_4 \le 10, \\ x_j \ge 0 \quad nguyên, j = 1,2,3,4. \end{cases}$$

Bài 2. Giải bài toán cái túi sau:

$$\begin{cases} 7x_1 + 3x_2 + 2x_3 + x_4 \to \max, \\ 5x_1 + 3x_2 + 6x_3 + 4x_4 \le 12, \\ x_j \ge 0, \quad nguyên, j = 1,2,3,4 \end{cases}$$

Bài 3. Giải bài toán cái túi sau:

$$\begin{cases} 5x_1 + x_2 + 9x_3 + 3x_4 \to \max, \\ 4x_1 + 2x_2 + 7x_3 + 3x_4 \le 10, \\ x_j \in \{0,1\}, j = 1,2,3,4. \end{cases}$$

Bài 4. Giải bài toán cái túi sau:

$$\begin{cases} 7x_1 + 3x_2 + 2x_3 + x_4 \to \max, \\ 5x_1 + 3x_2 + 6x_3 + 4x_4 \le 12, \\ x_j \in \{0,1\},\ j = 1,2,3,4 \end{cases}$$

Bài 5. Giải bài toán cái túi sau:

$$\begin{cases} 30x_1 + 19x_2 + 13x_3 + 38x_4 + 20x_5 + 6x_6 + 8x_7 + 19x_8 + 10x_9 + 11x_{10} \to \max, \\ 15x_1 + 12x_2 + 9x_3 + 27x_4 + 15x_5 + 5x_6 + 8x_7 + 20x_8 + 12x_9 + 15x_{10} \le 62 \\ x_j \in \{0,1\},\ j = 1,2\cdots,10. \end{cases}$$

Bài 6. Áp dụng thuật toán nhánh cận giải bài toán người du lịch với ma trận chi phí sau:

00	08	05	22	11
04	00	09	17	27
15	07	00	12	35
05	27	17	00	29
23	21	19	07	00

Bài 7. Áp dụng thuật toán nhánh cận giải bài toán người du lịch với ma trận chi phí sau:

00	05	37	21	29
42	00	31	07	33
31	27	00	31	08
49	33	14	00	39
06	41	32	38	00

Bài 6. Áp dụng thuật toán nhánh cận giải bài toán người du lịch với ma trận chi phí sau:

00	08	05	22	11
04	00	09	17	27
15	07	00	12	35
05	27	17	00	29
23	21	19	07	00

Bài 8. Giải bài toán người du lịch với ma trận chi phí như sau:

$$\begin{vmatrix} \infty & 31 & 15 & 23 & 10 & 17 \\ 16 & \infty & 24 & 07 & 12 & 12 \\ 34 & 03 & \infty & 25 & 54 & 25 \\ 15 & 20 & 33 & \infty & 50 & 40 \\ 16 & 10 & 32 & 03 & \infty & 23 \\ 18 & 20 & 13 & 28 & 21 & \infty \end{vmatrix}$$

Bài 9. Giải bài toán người du lịch với ma trận chi phí như sau:

$$\begin{vmatrix} \infty & 03 & 93 & 13 & 33 & 09 \\ 04 & \infty & 77 & 42 & 21 & 16 \\ 45 & 17 & \infty & 36 & 16 & 28 \\ 39 & 90 & 80 & \infty & 56 & 07 \\ 28 & 46 & 88 & 33 & \infty & 25 \\ 03 & 88 & 18 & 46 & 92 & \infty \end{vmatrix}$$

PHẦN II. LÝ THUYẾT ĐỒ THỊ

CHƯƠNG V: NHỮNG KHÁI NIỆM CƠ BẢN CỦA ĐỒ THỊ

Nội dung chính của chương này đề cập đến những khái niệm cơ bản nhất của đồ thị, phương pháp biểu diễn đồ thi trên máy tính và một số khái niệm liên quan.

- ✓ Các loại đồ thị vô hướng, đồ thị có hướng, đa đồ thị…
- ✓ Khái niệm về bậc của đỉnh, đường đi, chu trình và tính liên thông của đồ thị.
- ✓ Biểu diễn đồ thị bằng ma trận kề.
- ✓ Biểu diễn đồ thị bằng danh sách kề.
- ✓ Biểu diễn đồ thị bằng danh sách cạnh.

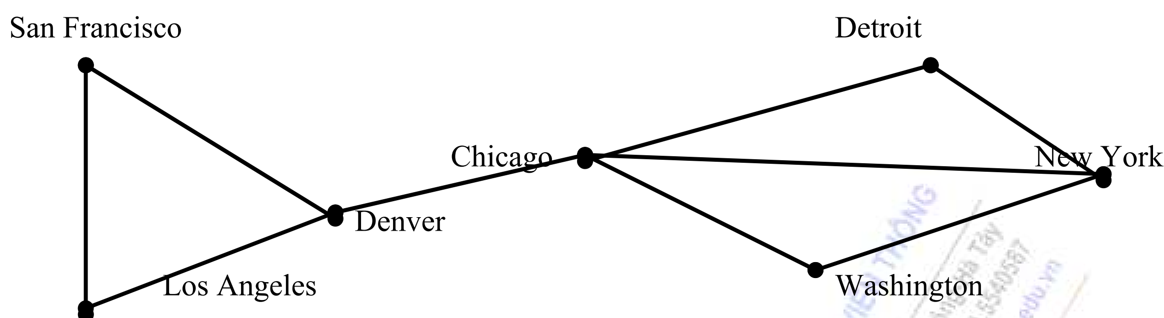
Bạn đọc có thể tìm thấy những kiến thức sâu hơn và rộng hơn trong các tài liệu [1], [2], [3].

5.1. ĐỊNH NGHĨA VÀ KHÁI NIỆM

Lý thuyết đồ thị là lĩnh vực nghiên cứu đã tồn tại từ những năm đầu của thế kỷ 18 nhưng lại có những ứng dụng hiện đại. Những tư tưởng cơ bản của lý thuyết đồ thị được nhà toán học người Thuỵ Sĩ Leonhard Euler đề xuất và chính ông là người dùng lý thuyết đồ thị giải quyết bài toán nổi tiếng "Cầu Konigsberg".

Đồ thị được sử dụng để giải quyết nhiều bài toán thuộc các lĩnh vực khác nhau. Chẳng hạn, ta có thể dùng đồ thị để biểu diễn những mạch vòng của một mạch điện, dùng đồ thị biểu diễn quá trình tương tác giữa các loài trong thế giới động thực vật, dùng đồ thị biểu diễn những đồng phân của các hợp chất polyme hoặc biểu diễn mối liên hệ giữa các loại thông tin khác nhau. Có thể nói, lý thuyết đồ thị được ứng dụng rộng rãi trong tất cả các lĩnh vực khác nhau của thực tế cũng như những lĩnh vực trừu tượng của lý thuyết tính toán.

Đồ thị (Graph) là một cấu trúc dữ liệu rời rạc bao gồm các đỉnh và các cạnh nối các cặp đỉnh này. Chúng ta phân biệt đồ thị thông qua kiểu và số lượng cạnh nối giữa các cặp đỉnh của đồ thị. Để minh chứng cho các loại đồ thị, chúng ta xem xét một số ví dụ về các loại mạng máy tính bao gồm: mỗi máy tính là một đỉnh, mỗi cạnh là những kênh điện thoại được nối giữa hai máy tính với nhau. Hình 5.1, là sơ đồ của mạng máy tính loại 1.

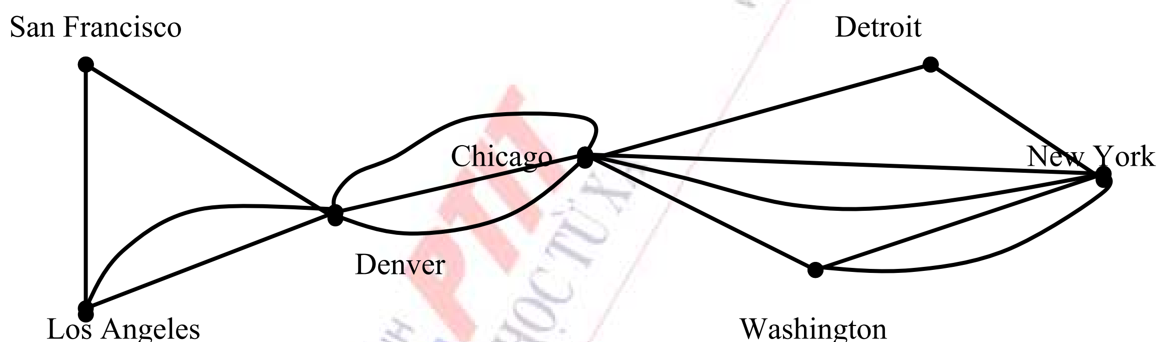

Hình 5.1. Mạng máy tính đơn kênh thoại.

Trong mạng máy tính này, mỗi máy tính là một đỉnh của đồ thị, mỗi cạnh vô hướng biểu diễn các đỉnh nối hai đỉnh phân biệt, không có hai cặp đỉnh nào nối cùng một cặp đỉnh. Mạng loại này có thể biểu diễn bằng một **đơn đồ thị vô hướng**.

Định nghĩa 1. *Đơn đồ thị vô hướng G = <V, E> bao gồm V là tập các đỉnh, E là tập các cặp có thứ tự gồm hai phần tử khác nhau của V gọi là các cạnh.*

Trong trường hợp giữa hai máy tính nào đó thường xuyên truyền tải nhiều thông tin, người ta nối hai máy tính bởi nhiều kênh thoại khác nhau. Mạng máy tính đa kênh thoại có thể được biểu diễn như hình 5.2.

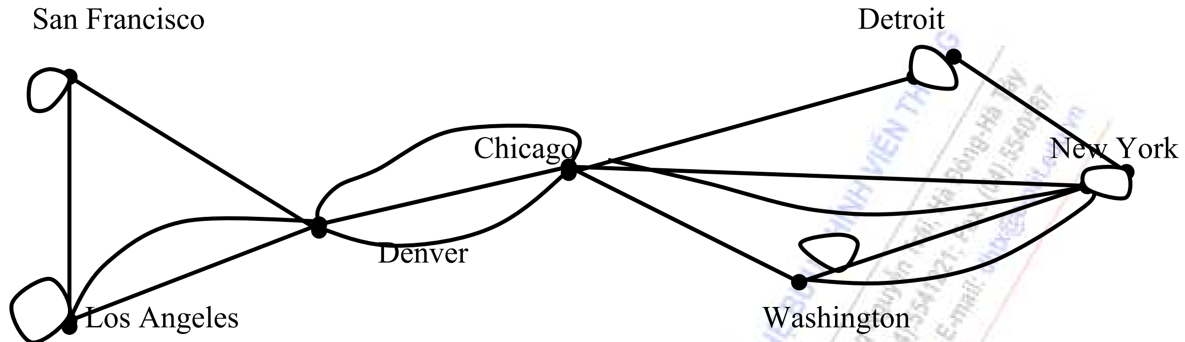
Hình 5.2. Mạng máy tính đa kênh thoại.

Trên hình 5.2, giữa hai máy tính có thể được nối với nhau bởi nhiều hơn một kênh thoại. Với mạng loại này, chúng ta không thể dùng đơn đồ thị vô hướng để biểu diễn. Đồ thị loại này là đa đồ thị vô hướng.

Định nghĩa 2. *Đa đồ thị vô hướng G = <V, E> bao gồm V là tập các đỉnh, E là họ các cặp không có thứ tự gồm hai phần tử khác nhau của V gọi là tập các cạnh. e1, e2 được gọi là cạnh lặp nếu chúng cùng tương ứng với một cặp đỉnh.*

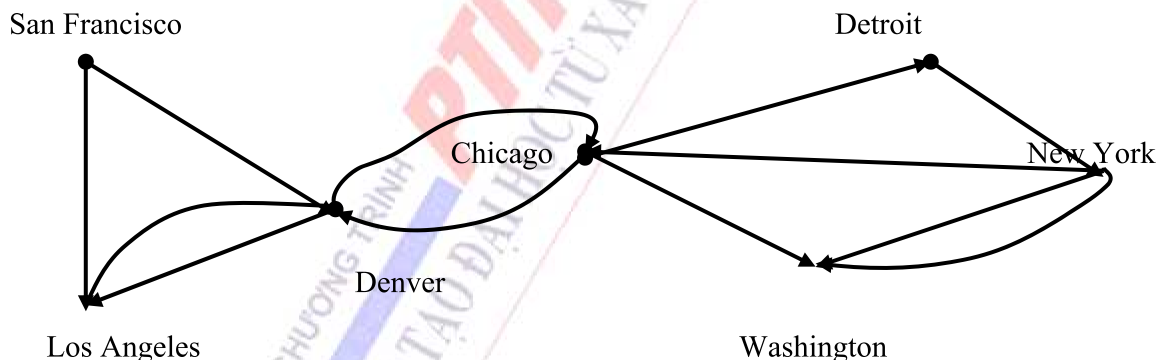
Rõ ràng, mọi đơn đồ thị đều là đa đồ thị, nhưng không phải đa đồ thị nào cũng là đơn đồ thị vì giữa hai đỉnh có thể có nhiều hơn một cạnh nối giữa chúng với nhau. Trong nhiều trường hợp, có máy tính có thể nối nhiều kênh thoại với chính nó. Với loại mạng này, ta không thể dùng đa đồ thị để biểu diễn mà phải dùng giả đồ thị vô hướng. Giả đồ thị vô hướng được mô tả như trong hình 5.3.

Định nghĩa 3. *Giả đồ thị vô hướng G = <V, E> bao gồm V là tập đỉnh, E là họ các cặp không có thứ tự gồm hai phần tử (hai phần tử không nhất thiết phải khác nhau) trong V được gọi là các cạnh. Cạnh e được gọi là khuyên nếu có dạng e =(u, u), trong đó u là đỉnh nào đó thuộc V.*

Hình 5.3. Mạng máy tính đa kênh thoại có khuyên.

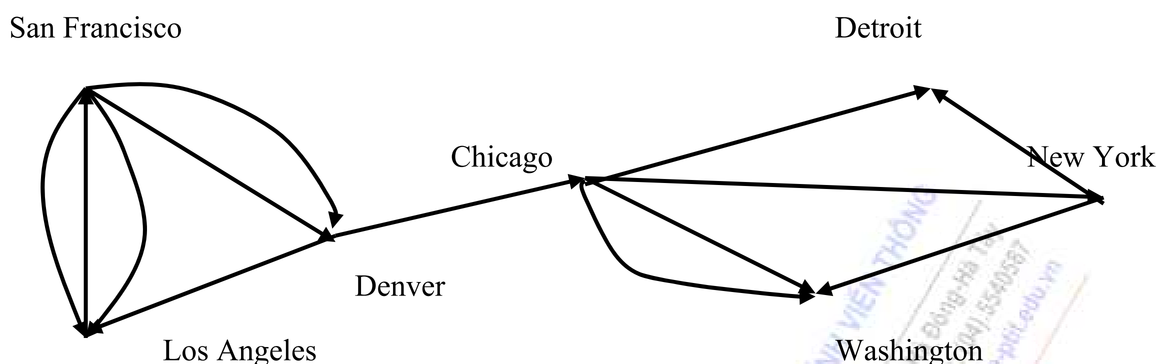
Trong nhiều mạng, các kênh thoại nối giữa hai máy tính có thể chỉ được phép truyền tin theo một chiều. Chẳng hạn máy tính đặt tại San Francisco được phép truy nhập tới máy tính đặt tại Los Angeles, nhưng máy tính đặt tại Los Angeles không được phép truy nhập ngược lại San Francisco. Hoặc máy tính đặt tại Denver có thể truy nhập được tới máy tính đặt tại Chicago và ngược lại máy tính đặt tại Chicago cũng có thể truy nhập ngược lại máy tính tại Denver. Để mô tả mạng loại này, chúng ta dùng khái niệm đơn đồ thị có hướng. Đơn đồ thị có hướng được mô tả như trong hình 5.4.

Hình 5.4. Mạng máy tính có hướng.

Định nghĩa 4. *Đơn đồ thị có hướng G = <V, E> bao gồm V là tập các đỉnh, E là tập các cặp có thứ tự gồm hai phần tử của V gọi là các cung.*

Đồ thị có hướng trong hình 5.4 không chứa các cạnh bội. Nên đối với các mạng đa kênh thoại một chiều, đồ thị có hướng không thể mô tả được mà ta dùng khái niệm đa đồ thị có hướng. Mạng có dạng đa đồ thị có hướng được mô tả như trong hình 5.5.

Hình 5.5. Mạng máy tính đa kênh thoại một chiều.

Định nghĩa 5. *Đa đồ thị có hướng G = <V, E> bao gồm V là tập đỉnh, E là cặp có thứ tự gồm hai phần tử của V được gọi là các cung. Hai cung e_1, e_2 tương ứng với cùng một cặp đỉnh được gọi là cung lặp.*

Từ những dạng khác nhau của đồ thị kể trên, chúng ta thấy sự khác nhau giữa các loại đồ thị được phân biệt thông qua các cạnh của đồ thị có thứ tự hay không có thứ tự, các cạnh bội, khuyên có được dùng hay không. Ta có thể tổng kết các loại đồ thị thông qua bảng 1.

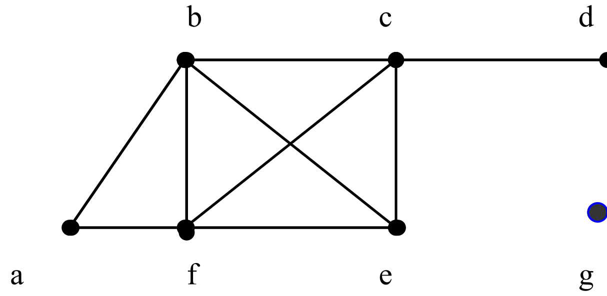
Bảng 1. Phân biệt các loại đồ thị

Loại đồ thị	Cạnh	Có cạnh bội	Có khuyên
Đơn đồ thị vô hướng	Vô hướng	Không	Không
Đa đồ thị vô hướng	Vô hướng	Có	Không
Giả đồ thị vô hướng	Vô hướng	Có	Có
Đồ thị có hướng	Có hướng	Không	Có
Đa đồ thị có hướng	Có hướng	Có	Có

5.2. CÁC THUẬT NGỮ CƠ BẢN

Định nghĩa 1. *Hai đỉnh u và v của đồ thị vô hướng G =<V, E> được gọi là kề nhau nếu (u,v) là cạnh thuộc đồ thị G. Nếu e =(u, v) là cạnh của đồ thị G thì ta nói cạnh này liên thuộc với hai đỉnh u và v, hoặc ta nói cạnh e nối đỉnh u với đỉnh v, đồng thời các đỉnh u và v sẽ được gọi là đỉnh đầu của cạnh (u,v).*

Định nghĩa 2. *Ta gọi bậc của đỉnh v trong đồ thị vô hướng là số cạnh liên thuộc với nó và ký hiệu là deg(v).*

Hình 5.6 Đồ thị vô hướng G.

Ví dụ 1. Xét đồ thị trong hình 6.6, ta có

deg(a) = 2, deg(b) =deg(c) = deg(f) = 4, deg(e) = 3, deg(d) = 1, deg(g)=0.

Đỉnh bậc *0* được gọi là đỉnh cô lập. Đỉnh bậc *1* được gọi là đỉnh treo. Trong ví dụ trên, đỉnh *g* là đỉnh cô lập, đỉnh *d* là đỉnh treo.

Định lý 1. Giả sử *G = <V, E>* là đồ thị vô hướng với m cạnh. Khi đó $2m = \sum_{v \in V} \deg(v)$.

Chứng minh. Rõ ràng mỗi cạnh *e=(u,v)* bất kỳ, được tính một lần trong *deg(u)* và một lần trong *deg(v)*. Từ đó suy ra số tổng tất cả các bậc bằng hai lần số cạnh.

Hệ quả. Trong đồ thị vô hướng *G=<V, E>*, số các đỉnh bậc lẻ là một số chẵn.

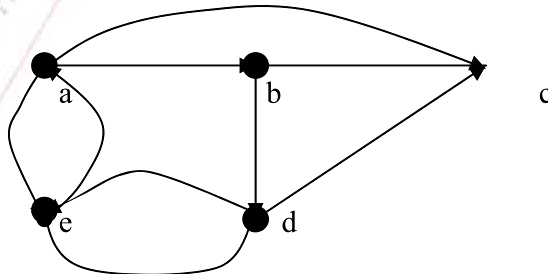
Chứng minh. Gọi *O* là tập các đỉnh bậc chẵn và *V* là tập các đỉnh bậc lẻ. Từ định lý *1* ta suy ra:

$$2m = \sum_{v \in V} \deg(v) = \sum_{v \in O} \deg(v) + \sum_{v \in U} \deg(v)$$

Do *deg(v)* là chẵn với *v* là đỉnh trong ***O*** nên tổng thứ hai trong vế phải cũng là một số chẵn.

Định nghĩa 3. *Nếu e=(u,v) là cung của đồ thị có hướng G thì ta nói hai đỉnh u và v là kề nhau, và nói cung (u, v) nối đỉnh u với đỉnh v hoặc cũng nói cung này đi ra khỏi đỉnh u và đi vào đỉnh v. Đỉnh u (v) sẽ được gọi là đỉnh đầu (cuối) của cung (u,v).*

Định nghĩa 4. *Ta gọi bán bậc ra (bán bậc vào) của đỉnh v trong đồ thị có hướng là số cung của đồ thị đi ra khỏi nó (đi vào nó) và ký hiệu là* $deg^+(v)$ *và* $deg^-(v)$.

Hình 5.7. Đồ thị có hướng G.

Ví dụ 2. Xét đồ thị có hướng trong hình 5.7, ta có

$\deg^-(a) = 1, \deg^-(b) = 2, \deg^-(c) = 2, \deg^-(d) = 2, \deg^-(e) = 2.$

$\deg^+(a) = 3, \deg^+(b) = 1, \deg^+(c) = 1, \deg^+(d) = 2, \deg^+(e) = 2.$

Do mỗi cung *(u,v)* được tính một lần trong bán bậc vào của đỉnh *v* và một lần trong bán bậc ra của đỉnh *u* nên ta có:

Định lý 2. Giả sử *G = <V, E>* là đồ thị có hướng. Khi đó $\sum_{v \in V} \deg^+(v) = \sum_{v \in V} \deg^-(v) = |E|$

Rất nhiều tính chất của đồ thị có hướng không phụ thuộc vào hướng trên các cung của nó. Vì vậy, trong nhiều trường hợp, ta bỏ qua các hướng trên cung của đồ thị. Đồ thị vô hướng nhận được bằng cách bỏ qua hướng trên các cung được gọi là đồ thị vô hướng tương ứng với đồ thị có hướng đã cho.

5.3. ĐƯỜNG ĐI, CHU TRÌNH, ĐỒ THỊ LIÊN THÔNG

Định nghĩa 1. *Đường đi độ dài n từ đỉnh u đến đỉnh v trên đồ thị vô hướng G=<V,E> là dãy:*

$x_0, x_1, \ldots, x_{n-1}, x_n$

trong đó n là số nguyên dương, $x_0=u$, $x_n=v$, $(x_i, x_{i+1}) \in E$, $i = 0, 1, 2, \ldots, n-1$

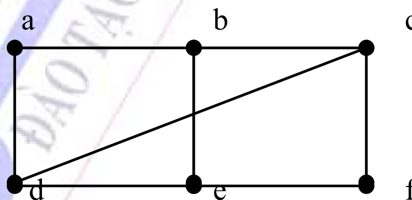
Đường đi như trên còn có thể biểu diễn thành dãy các cạnh:

$(x_0, x_1), (x_1, x_2), \ldots, (x_{n-1}, x_n)$.

Đỉnh *u* là đỉnh đầu, đỉnh *v* là đỉnh cuối của đường đi. Đường đi có đỉnh đầu trùng với đỉnh cuối *(u=v)* được gọi là chu trình. Đường đi hay chu trình được gọi là đơn nếu như không có cạnh nào lặp lại.

Ví dụ 1. Tìm các đường đi, chu trình trong đồ thị vô hướng như trong hình 5.8.

a, d, c, f, e là đường đi đơn độ dài *4*. *d, e, c, a* không là đường đi vì *(e,c)* không phải là cạnh của đồ thị. Dãy *b, c, f, e, b* là chu trình độ dài *4*. Đường đi *a, b, e, d, a, b* có độ dài 5 không phải là đường đi đơn vì cạnh *(a,b)* có mặt hai lần.

Hình 5.8. Đường đi trên đồ thị.

Khái niệm đường đi và chu trình trên đồ thị có hướng được định nghĩa hoàn toàn tương tự, chỉ có điều khác biệt duy nhất là ta phải chú ý tới các cung của đồ thị.

Định nghĩa 2. *Đường đi độ dài n từ đỉnh u đến đỉnh v trong đồ thị có hướng G=<V,A> là dãy:*

$x_0, x_1, \ldots, x_n$

trong đó, n là số nguyên dương, $u = x_0$, $v = x_n$, $(x_i, x_{i+1}) \in A$.

Đường đi như trên có thể biểu diễn thành dãy các cung:

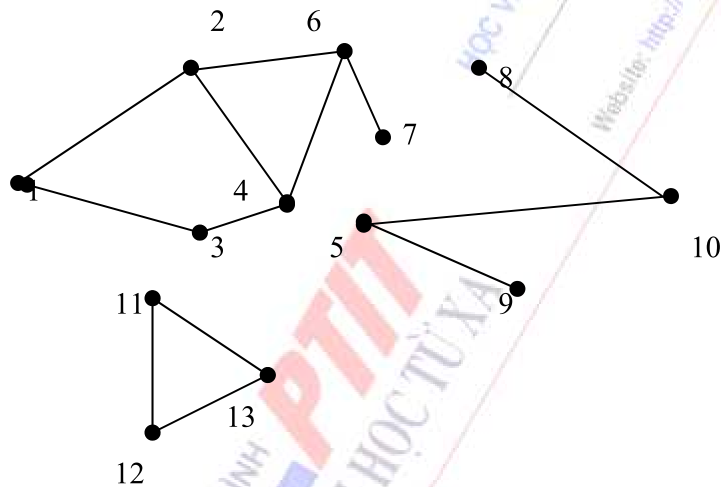
$(x_0, x_1), (x_1, x_2), \ldots, (x_{n-1}, x_n)$.

Đỉnh *u* được gọi là đỉnh đầu, đỉnh *v* được gọi là đỉnh cuối của đường đi. Đường đi có đỉnh đầu trùng với đỉnh cuối *(u=v)* được gọi là một chu trình. Đường đi hay chu trình được gọi là đơn nếu như không có hai cạnh nào lặp lại.

Định nghĩa 3. *Đồ thị vô hướng được gọi là liên thông nếu luôn tìm được đường đi giữa hai đỉnh bất kỳ của nó.*

Trong trường hợp đồ thị G=<V, E> không liên thông, ta có thể phân rã G thành một số đồ thị con liên thông mà chúng đôi một không có đỉnh chung. Mỗi đồ thị con như vậy được gọi là một thành phần liên thông của G.

Ví dụ 2. Tìm các thành phần liên thông của đồ thị 5.9 dưới đây.

Hình 5.9. Đồ thị vô hướng G

Số thành phần liên thông của G là 3. Thành phần liên thông thứ nhất gồm các đỉnh 1, 2, 3, 4, 6, 7. Thành phần liên thông thứ hai gồm các đỉnh 5, 8, 9, 10. Thành phần liên thông thứ ba gồm các đỉnh 11, 12, 13.

5.4. BIỂU DIỄN ĐỒ THỊ TRÊN MÁY TÍNH

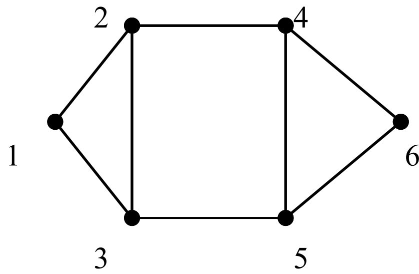
5.4.1. Ma trận kề, ma trận trọng số

Để lưu trữ đồ thị và thực hiện các thuật toán khác nhau, ta cần phải biểu diễn đồ thị trên máy tính, đồng thời sử dụng những cấu trúc dữ liệu thích hợp để mô tả đồ thị. Việc chọn cấu trúc dữ liệu nào để biểu diễn đồ thị có tác động rất lớn đến hiệu quả thuật toán. Vì vậy, lựa chọn cấu trúc dữ liệu thích hợp biểu diễn đồ thị sẽ phụ thuộc vào từng bài toán cụ thể.

Xét đồ thị đơn vô hướng $G = <V, E>$, với tập đỉnh $V = \{1, 2,..., n\}$, tập cạnh $E = \{e_1, e_2,.., e_m\}$. Ta gọi ma trận kề của đồ thị G là ma trận có các phần tử hoặc bằng 0 hoặc bằng 1 theo qui định như sau:

$A = \{ a_{ij}: a_{ij} = 1$ nếu $(i, j) \in E$, $a_{ij} = 0$ nếu $(i,j) \notin E; i, j =1, 2,..., n\}$.

Ví dụ 1. Biểu diễn đồ thị trong hình 5.10 dưới đây bằng ma trận kề.

Hình 5.10. Đồ thị vô hướng G

	1	2	3	4	5	6
1	0	1	1	0	0	0
2	1	0	1	1	0	0
3	1	1	0	0	1	0
4	0	1	0	0	1	1
5	0	0	1	1	0	1
6	0	0	0	1	1	0

Tính chất của ma trận kề:

a. Ma trận kề của đồ thị vô hướng là ma trận đối xứng $A[i,j] = A[j, i]; i, j = 1, 2,... n$. Ngược lại, mỗi $(0, 1)$ ma trận cấp n đẳng cấu với một đơn đồ thị vô hướng n đỉnh;

b. Tổng các phần tử theo dòng i (cột j) của ma trận kề chính bằng bậc đỉnh i (đỉnh j);

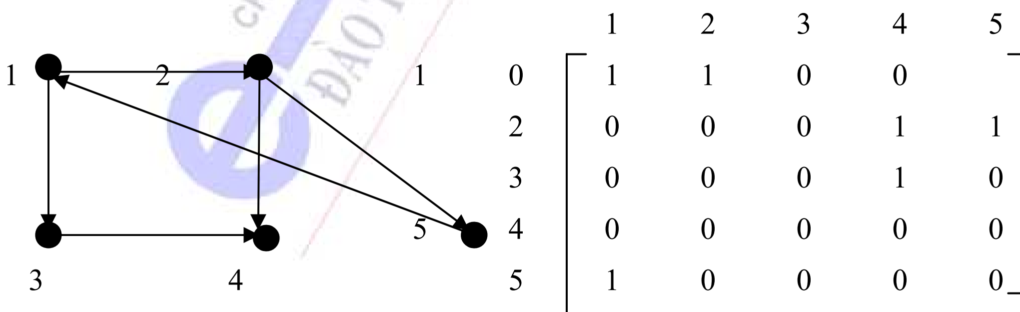
c. Nếu ký hiệu $a_{ij}^{p}, i, j = 1,2,...,n$ là các phần tử của ma trận. Khi đó:

$A^p = A.A... A$ (*p lần*); $a_{ij}^{p}, i, j = 1,2,...,n$,

cho ta số đường đi khác nhau từ đỉnh i đến đỉnh j qua p-1 đỉnh trung gian.

Ma trận kề của đồ thị có hướng cũng được định nghĩa hoàn toàn tương tự, chúng ta chỉ cần lưu ý tới hướng của cạnh. Ma trận kề của đồ thị có hướng là không đối xứng.

Ví dụ 2. Tìm ma trận kề của đồ thị có hướng trong hình 5.11.

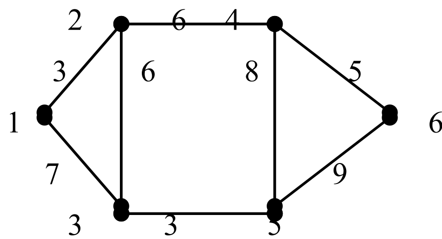

	1	2	3	4	5
0	1	1	0	0	
2	0	0	0	1	1
3	0	0	0	1	0
4	0	0	0	0	0
5	1	0	0	0	0

Hình 5.11. Đồ thị có hướng G

Trong rất nhiều ứng dụng khác nhau của lý thuyết đồ thị, mỗi cạnh *e =(u,v)* của nó được gán bởi một số *c(e) = c(u,v)* gọi là trọng số của cạnh *e*. Đồ thị trong trường hợp như vậy gọi là đồ thị trọng số. Trong trường hợp đó, ma trận kề của đồ thị được thay bởi ma trận trọng số *c= c[i,j], i, j= 1, 2,..., n. c[i,j] = c(i,j)* nếu *(i, j)* $\in E$, *c[i,j]* = θ nếu *(i, j)* $\notin E$. Trong đó, θ nhận các giá trị: *0,* ∞, $-\infty$ tuỳ theo từng tình huống cụ thể của thuật toán.

Ví dụ 3. Ma trận kề của đồ thị có trọng số trong hình 5.12.

Hình 5.12. Đồ thị trọng số G.

	1	2	3	4	5	6
1	0	3	7	0	0	0
2	3	0	6	6	0	0
3	7	6	0	0	3	0
4	0	6	0	0	8	5
5	0	0	3	8	0	9
6	0	0	0	5	9	0

Ưu điểm của phương pháp biểu diễn đồ thị bằng ma trận kề (hoặc ma trận trọng số) là ta dễ dàng trả lời được câu hỏi: Hai đỉnh *u, v* có kề nhau trên đồ thị hay không và chúng ta chỉ mất đúng một phép so sánh. Nhược điểm lớn nhất của nó là bất kể đồ thị có bao nhiêu cạnh ta đều mất n^2 đơn vị bộ nhớ để lưu trữ đồ thị.

5.4.2. Danh sách cạnh (cung)

Trong trường hợp đồ thị thưa (đồ thị có số cạnh $m \leq 6n$), người ta thường biểu diễn đồ thị dưới dạng danh sách cạnh. Trong phép biểu diễn này, chúng ta sẽ lưu trữ danh sách tất cả các cạnh (cung) của đồ thị vô hướng (có hướng). Mỗi cạnh (cung) *e(x, y)* được tương ứng với hai biến *dau[e], cuoi[e]*. Như vậy, để lưu trữ đồ thị, ta cần *2m* đơn vị bộ nhớ. Nhược điểm lớn nhất của phương pháp này là để nhận biết những cạnh nào kề với cạnh nào chúng ta cần *m* phép so sánh trong khi duyệt qua tất cả *m* cạnh (cung) của đồ thị. Nếu là đồ thị có trọng số, ta cần thêm *m* đơn vị bộ nhớ để lưu trữ trọng số của các cạnh.

Ví dụ 4. Danh sách cạnh (cung) của đồ thị vô hướng trong hình 5.10, đồ thị có hướng hình 5.11, đồ thị trọng số hình 5.12.

Dau	Cuoi
1	2
1	3
2	3
2	4
3	5
4	5
4	6
5	6

Danh sách cạnh cung hình 5.10

Dau	Cuoi
1	2
1	3
2	4
2	5
3	4
5	1

Hình 5.11

Dau	Cuoi	Trongso
1	2	3
1	3	7
2	3	6
2	4	6
3	5	3
4	5	8
4	6	5
5	6	9

Danh sách trọng số hình 5.12

5.4.3. Danh sách kề

Trong rất nhiều ứng dụng, cách biểu diễn đồ thị dưới dạng danh sách kề thường được sử dụng. Trong biểu diễn này, với mỗi đỉnh v của đồ thị chúng ta lưu trữ danh sách các đỉnh kề với nó mà ta ký hiệu là *Ke(v)*, nghĩa là

$$Ke(v) = \{ u \in V: (u, v) \in E\},$$

Với cách biểu diễn này, mỗi đỉnh i của đồ thị, ta làm tương ứng với một danh sách tất cả các đỉnh kề với nó và được ký hiệu là *List(i)*. Để biểu diễn *List(i)*, ta có thể dùng các kiểu dữ liệu kiểu tập hợp, mảng hoặc danh sách liên kết.

Ví dụ 5. Danh sách kề của đồ thị vô hướng trong hình 5.10, đồ thị có hướng trong hình 5.11 được biểu diễn bằng danh sách kề như sau:

Đỉnh	List(i)		
1	2	3	
2	1	3	4
3	1	2	5
4	2	5	6
5	3	4	6
6	4	5	

Đỉnh	List(i)	
1	3	2
2	4	5
3	4	
5	1	

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

- ✓ Nắm vững và phân biệt rõ các loại đồ thị: đơn đồ thị, đa đồ thị, đồ thị vô hướng, đồ thị có hướng, đồ thị trọng số.

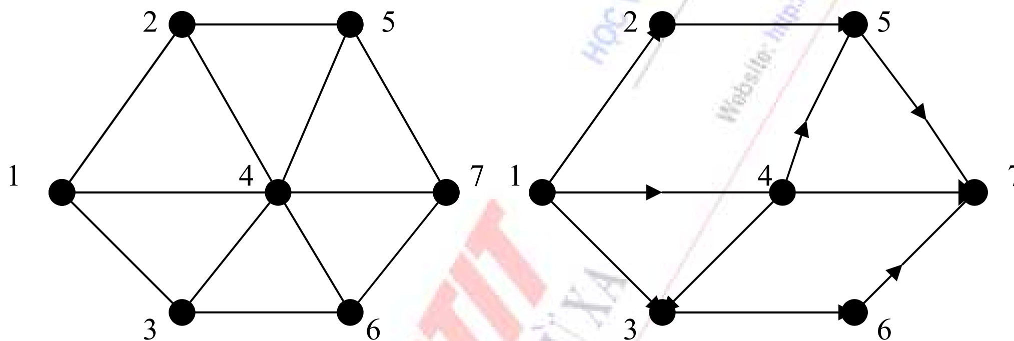
- ✓ Nắm vững những khái niệm cơ bản về đồ thị: đường đi, chu trình, đồ thị liên thông.
- ✓ Hiểu và nắm rõ bản chất của các phương pháp biểu diễn đồ thị trên máy tính. Phân tích ưu, nhược điểm của từng phương pháp biểu diễn.
- ✓ Chuyển đổi các phương pháp biểu diễn qua lại lẫn nhau giúp ta hiểu được cách biểu diễn đồ thị trên máy tính.

BÀI TẬP CHƯƠNG 5

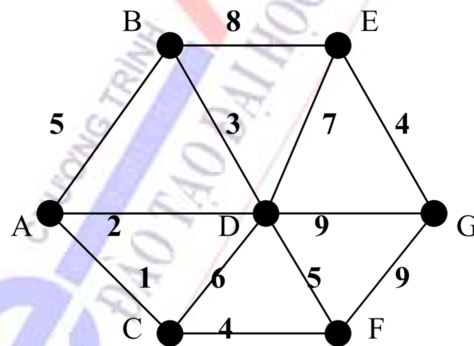
Bài 1. Trong một buổi gặp mặt, mọi người đều bắt tay nhau. Hãy chỉ ra rằng số lượt người bắt tay nhau là một số chẵn.

Bài 2. Một đơn đồ thị với n đỉnh có nhiều nhất là bao nhiêu cạnh?

Bài 3. Hãy biểu diễn các đồ thị G1, G2, G3 dưới đây dưới dạng ma trận kề.

a. Đồ thị vô hướng G1.   b. Đồ thị có hướng G2.

c. Đồ thị trọng số G3

Bài 4. Hãy biểu diễn các đồ thị G1, G2, G3 trên dưới dạng danh sách cạnh.

Bài 5. Hãy biểu diễn các đồ thị G1, G2, G3 trên dưới dạng danh sách kề.

Bài 6. Xác định bậc của các đỉnh của các đồ thị G1, G2, G3 trên.

Bài 7. Hãy tạo một file dữ liệu theo khuôn dạng như sau:

- Dòng đầu tiên là số tự nhiên n là số các đỉnh của đồ thị.
- N dòng kế tiếp là ma trận kề của đồ thị.

Viết chương trình chuyển đổi file dữ liệu trên thành file dữ liệu dưới dạng danh sách cạnh của đồ thị.

Bài 8. Hãy tạo một file dữ liệu theo khuôn dạng như sau:

- Dòng đầu tiên ghi lại số tự nhiên n và m là số các đỉnh và các cạnh của đồ thị.
- M dòng kế tiếp ghi lại thứ tự đỉnh đầu, cuối của các cạnh.

Hãy viết chương trình chuyển đổi một đồ thị cho dưới dạng danh sách cạnh thành đồ thị dưới dạng ma trận kề.

Bài 9. Một bàn cờ 8×8 được đánh số theo cách sau:

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32
33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63	64

Mỗi ô có thể coi là một đỉnh của đồ thị. Hai đỉnh được coi là kề nhau nếu một con vua đặt ở ô này có thể nhảy sang ô kia sau một bước đi. Ví dụ: ô 1 kề với ô 2, 9, 10, ô 11 kề với 2, 3, 4, 10, 12, 18, 19, 20. Hãy viết chương trình tạo ma trận kề của đồ thị, kết quả in ra file king.out.

Bài 10. Bàn cờ 8×8 được đánh số như bài trên. Mỗi ô có thể coi là một đỉnh của đồ thị. Hai đỉnh được gọi là kề nhau nếu một con mã đặt ở ô này có thể nhảy sang ô kia sau một nước đi. Ví dụ ô 1 kề với 11, 18, ô 11 kề với 1, 5, 17, 21, 26, 28. Hãy viết chương trình lập ma trận kề của đồ thị, kết quả ghi vào file matran.out.

CHƯƠNG VI: CÁC THUẬT TOÁN TÌM KIẾM TRÊN ĐỒ THỊ

Có nhiều thuật toán trên đồ thị được xây dựng để duyệt tất cả các đỉnh của đồ thị sao cho mỗi đỉnh được viếng thăm đúng một lần. Những thuật toán như vậy được gọi là thuật toán tìm kiếm trên đồ thị. Chúng ta cũng sẽ làm quen với hai thuật toán tìm kiếm cơ bản, đó là duyệt theo chiều sâu DFS (Depth First Search) và duyệt theo chiều rộng BFS (Breath First Search). Trên cơ sở của hai phép duyệt cơ bản, ta có thể áp dụng chúng để giải quyết một số bài toán quan trọng của lý thuyết đồ thị. Tóm lại, những nội dung chính được đề cập trong chương này bao gồm:

- ✓ Thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị.
- ✓ Thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị.
- ✓ Tìm các thành phần liên thông của đồ thị.
- ✓ Tìm đường đi giữa hai đỉnh bất kì của đồ thị.
- ✓ Tìm đường đi và chu trình Euler
- ✓ Tìm đường đi và chu trình Hamilton

Bạn đọc có thể tìm hiểu sâu hơn về tính đúng đắn và độ phức tạp của các thuật toán trong các tài liệu [1] và [2].

6.1. THUẬT TOÁN TÌM KIẾM THEO CHIỀU SÂU (DFS)

Tư tưởng cơ bản của thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu là bắt đầu tại một đỉnh v_0 nào đó, chọn một đỉnh *u* bất kỳ kề với v_0 và lấy nó làm đỉnh duyệt tiếp theo. Cách duyệt tiếp theo được thực hiện tương tự như đối với đỉnh v_0 với đỉnh bắt đầu là *u*.

Để kiểm tra việc duyệt mỗi đỉnh đúng một lần, chúng ta sử dụng một mảng *chuaxet[]* gồm *n* phần tử (tương ứng với *n* đỉnh), nếu đỉnh thứ *i* đã được duyệt, phần tử tương ứng trong mảng chuaxet[] có giá trị *FALSE*. Ngược lại, nếu đỉnh chưa được duyệt, phần tử tương ứng trong mảng có giá trị *TRUE*. Thuật toán có thể được mô tả bằng thủ tục đệ qui *DFS ()* trong đó: *chuaxet* - là mảng các giá trị logic được thiết lập giá trị *TRUE*.

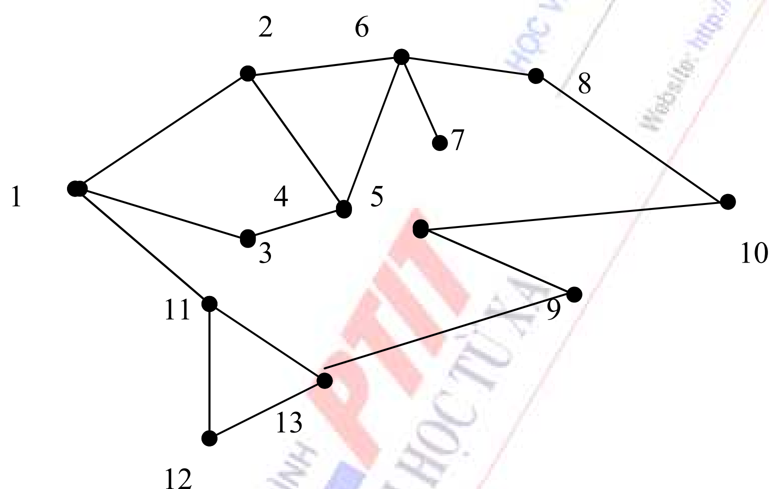
```
void DFS( int v){
    Thăm_Đỉnh(v); chuaxet[v]:= FALSE;
    for ( u ∈ke(v) ) {
            if (chuaxet[u] ) DFS(u);
    }
}
```

Thủ tục *DFS()* sẽ thăm tất cả các đỉnh cùng thành phần liên thông với *v* mỗi đỉnh đúng một lần. Để đảm bảo duyệt tất cả các đỉnh của đồ thị (có thể có nhiều thành phần liên thông), chúng ta chỉ cần thực hiện duyệt như sau:

```
{
    for (i=1; i≤ n ; i++)
            chuaxet[i]:= TRUE; /* thiết lập giá trị ban đầu cho mảng chuaxet[]*/
    for (i=1; i≤ n ; i++)
            if (chuaxet[i] )
                    DFS( i);
}
```

Chú ý: Thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu dễ dàng áp dụng cho đồ thị có hướng. Đối với đồ thị có hướng, chúng ta chỉ cần thay các cạnh vô hướng bằng các cung của đồ thị có hướng.

Ví dụ. áp dụng thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu với đồ thị trong hình sau:

Hình 6.1. Đồ thị vô hướng G.

Đỉnh bắt đầu duyệt	Các đỉnh đã duyệt	Các đỉnh chưa duyệt
DFS(1)	1	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(2)	1, 2	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(4)	1, 2, 4	3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(3)	1,2,4, 3	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(6)	1,2,4,3, 6	5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(7)	1,2,4,3, 6,7	5, 8, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(8)	1,2,4,3, 6,7,8	5, 9, 10, 11, 12, 13
DFS(10)	1,2,4,3, 6,7,8,10	5, 9, 11, 12, 13

DFS(5)	1,2,4,3, 6,7,8,10,5	9, 11, 12, 13
DFS(9)	1,2,4,3, 6,7,8,10,5,9	11, 12, 13
DFS(13)	1,2,4,3, 6,7,8,10,5,9,13	11, 12
DFS(11)	1,2,4,3, 6,7,8,10,5,9,13,11	12
DFS(11)	1,2,4,3, 6,7,8,10,5,9,13,11,12	ϕ

Kết quả duyệt: 1, 2, 4, 3, 6, 7, 8, 10, 5, 9, 13, 11, 12

Dưới đây là văn bản chương trình. Trong đó các hàm:

*void Init(int G[][MAX], int *n):* dùng để đọc dữ liệu là từ tệp DFS.IN là biểu diễn của đồ thị dưới dạng ma trận kề như đã đề cập trong bài tập 5.4. A là ma trận vuông lưu trữ biểu diễn của đồ thị

void DFS(int G[][MAX], int n, int v, int chuaxet[]): là thuật toán duyệt theo chiều sâu với đồ thị G gồm n đỉnh và đỉnh bắt đầu duyệt là v.

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <io.h>
#include <stdlib.h>
#include <dos.h>
#define MAX          100
#define TRUE 1
#define FALSE 0
/* Depth First Search */
void Init(int G[][MAX], int *n){
    FILE *fp; int i, j;
    fp=fopen("DFS.IN", "r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file input");
            delay(2000);return;
    }
    fscanf(fp,"%d", n);
    printf("\n So dinh do thi:%d",*n);
    printf("\n Ma tran ke cua do thi:");
    for(i=1; i<=*n;i++){
```

```
                printf("\n");
                for(j=1; j<=*n;j++){
                        fscanf(fp,"%d", &G[i][j]);
                        printf("%3d", G[i][j]);
                }
        }
    }
    void DFS(int G[][MAX], int n, int v, int chuaxet[]){
        int u;
        printf("%3d",v);chuaxet[v]=FALSE;
        for(u=1; u<=n; u++){
                if(G[v][u]==1 && chuaxet[u])
                        DFS(G,n, u, chuaxet);
        }
    }
    void main(void){
        int G[MAX][MAX], n, chuaxet[MAX];
        Init(G, &n);
        for(int i=1; i<=n; i++)
                chuaxet[i]=TRUE;
        printf("\n\n");
        for(i=1; i<=n;i++)
                if(chuaxet[i])
                        DFS( G,n, i, chuaxet);
        getch();
    }
```

6.2. THUẬT TOÁN TÌM KIẾM THEO CHIỀU RỘNG (Breadth First Search)

Để ý rằng, với thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu, đỉnh thăm càng muộn sẽ trở thành đỉnh sớm được duyệt xong. Đó là kết quả tất yếu vì các đỉnh thăm được nạp vào stack trong thủ tục đệ qui. Khác với thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu, thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng thay thế việc sử dụng stack bằng hàng đợi queue. Trong thủ tục này, đỉnh được nạp vào hàng đợi đầu tiên là v, các đỉnh kề với v *(* $v_1, v_2, \ldots, v_k$*)* được nạp vào queue kế tiếp. Quá trình duyệt tiếp theo được bắt đầu từ các đỉnh còn có mặt trong hàng đợi.

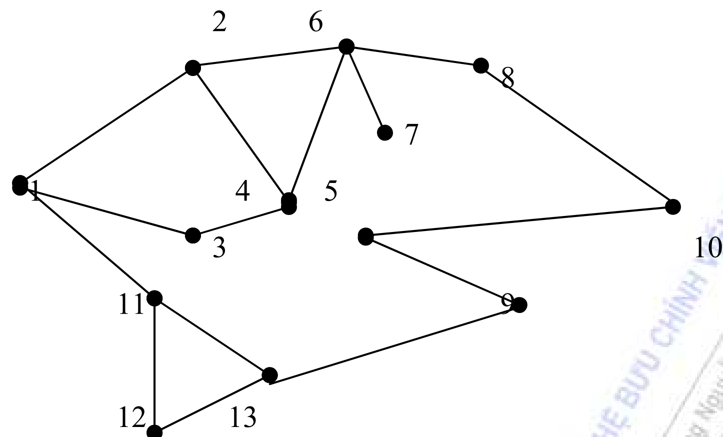
Để ghi nhận trạng thái duyệt các đỉnh của đồ thị, ta cũng vẫn sử dụng mảng *chuaxet[]* gồm *n* phần tử thiết lập giá trị ban đầu là *TRUE*. Nếu đỉnh *i* của đồ thị đã được duyệt, giá trị *chuaxet[i]* sẽ nhận giá trị *FALSE*. Thuật toán dừng khi hàng đợi rỗng. Thủ tục *BFS* dưới đây thể hiện quá trình thực hiện của thuật toán:

```
void BFS(int u){
    queue = φ;
    u <= queue; /*nạp u vào hàng đợi*/
    chuaxet[u] = false;/* đổi trạng thái của u*/
    while (queue ≠ φ ) { /* duyệt tới khi nào hàng đợi rỗng*/
            queue<=p; /*lấy p ra từ khỏi hàng đợi*/
            Thăm_Đỉnh(p); /* duyệt xong đỉnh p*/
            for (v ∈ ke(p) ) {/* đưa các đỉnh v kề với p nhưng chưa được xét vào hàng đợi*/
                    if (chuaxet[v] ) {
                            v<= queue; /*đưa v vào hàng đợi*/
                            chuaxet[v] = false;/* đổi trạng thái của v*/
                    }
            }
    } /* end while*/
}/* end BFS*/
```

Thủ tục *BFS* sẽ thăm tất cả các đỉnh dùng thành phần liên thông với *u*. Để thăm tất cả các đỉnh của đồ thị, chúng ta chỉ cần thực hiện đoạn chương trình dưới đây:

```
{
    for (u=1; u≤n; u++)
            chuaxet[u] = TRUE;
    for (u∈V )
            if (chuaxet[u] )
                    BFS(u);
}
```

Ví dụ. Áp dụng thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng với đồ thị trong hình 6.2 sau:

Hình 6.2. Đồ thị vô hướng G=<V,E>

Các đỉnh đã duyệt	**Các đỉnh trong hàng đợi**	**Các đỉnh còn lại**
ϕ	ϕ	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13
1	2, 3, 11	4,5,6,7,8,9,10,12,13
1, 2	3, 11, 4, 6	5,7,8,9,10,12,13
1, 2, 3	11, 4, 6	5,7,8,9,10,12,13
1, 2, 3, 11	4, 6, 12, 13	5,7,8,9,10
1, 2, 3, 11, 4	6,12,13	5,7,8,9,10
1, 2, 3, 11, 4, 6	12,13, 7, 8	5,9,10
1, 2, 3, 11, 4, 6,12	13, 7, 8	5,9,10
1, 2, 3, 11, 4, 6,12, 13	7, 8, 9	5,10
1, 2, 3, 11, 4, 6,12, 13,7	8, 9	5, 10
1, 2, 3, 11, 4, 6,12, 13, 7, 8	9, 10	5
1, 2, 3, 11, 4, 6,12, 13, 7, 8, 9	10, 5	ϕ
1,2,3,11, 4, 6,12, 13, 7, 8, 9,10	5	ϕ
1,2,3,11,4,6,12,13,7, 8, 9,10, 5	ϕ	ϕ

Kết quả duyệt: 1,2,3,11,4,6,12,13,7, 8, 9,10, 5.

Văn bản chương trình cài đặt theo BFS được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
```

```
#include <io.h>
#include <stdlib.h>
#include <dos.h>
#define MAX        100
#define TRUE 1
#dine FALSE 0
/* Breadth First Search */
void Init(int G[][MAX], int *n, int *chuaxet){
    FILE *fp; int i, j;
    fp=fopen("BFS.IN", "r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file input");
            delay(2000);return;
    }
    fscanf(fp,"%d", n);
    printf("\n So dinh do thi:%d",*n);
    printf("\n Ma tran ke cua do thi:");
    for(i=1; i<=*n;i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=*n;j++){
                    fscanf(fp,"%d", &G[i][j]);
                    printf("%3d", G[i][j]);
            }
    }
    for(i=1; i<=*n;i++)     chuaxet[i]=0;
}
void BFS(int G[][MAX], int n, int i, int chuaxet[], int QUEUE[MAX]){
    int u, dauQ, cuoiQ, j;
    dauQ=1; cuoiQ=1;QUEUE[cuoiQ]=i;chuaxet[i]=FALSE;
    /* thiết lập hàng đợi với đỉnh đầu là i*/
    while(dauQ<=cuoiQ){
            u=QUEUE[dauQ];
```

```
                printf("%3d",u);dauQ=dauQ+1; /* duyệt đỉnh đầu hàng đợi*/
                for(j=1; j<=n;j++){
                        if(G[u][j]==1 && chuaxet[j] ){
                                cuoiQ=cuoiQ+1;
                                QUEUE[cuoiQ]=j;
                                chuaxet[j]=FALSE;
                        }
                }
        }
}
void main(void){
        int G[MAX][MAX], n, chuaxet[MAX], QUEUE[MAX], i;
        Init(G, &n, chuaxet);
        printf("\n\n");
        for(i=1; i<=n; i++)
                chuaxet[i]= TRUE;
        for(i=1; i<=n; i++)
                if (chuaxet[i])   BFS(A, n, i, chuaxet, QUEUE);
        getch();
}
```

6.3. DUYỆT CÁC THÀNH PHẦN LIÊN THÔNG CỦA ĐỒ THỊ

Một đồ thị có thể liên thông hoặc không liên thông. Nếu đồ thị liên thông thì số thành phần liên thông của nó là *1*. Điều này tương đương với phép duyệt theo thủ tục *DFS()* hoặc *BFS()* được gọi đến đúng một lần. Nếu đồ thị không liên thông (số thành phần liên thông lớn hơn *1*) chúng ta có thể tách chúng thành những đồ thị con liên thông. Điều này cũng có nghĩa là trong phép duyệt đồ thị, số thành phần liên thông của nó bằng số lần gọi tới thủ tục *DFS()* hoặc *BFS()*.

Để xác định số các thành phần liên thông của đồ thị, chúng ta sử dụng biến mới *solt* để nghi nhận các đỉnh cùng một thành phần liên thông trong mảng *chuaxet[]* như sau:

- Nếu đỉnh *i* chưa được duyệt, *chuaxet[i]* có giá trị *0*;

- Nếu đỉnh *i* được duyệt thuộc thành phần liên thông thứ *j=solt*, ta ghi nhận *chuaxet[i]=solt*;

- Các đỉnh cùng thành phần liên thông nếu chúng có cùng giá trị trong mảng *chuaxet[]*.

Với cách làm như trên, thủ tục *BFS()* hoặc *DFS()* có thể được sửa lại như sau:

```
void BFS(int u){
    queue = ϕ;
    u <= queue; /*nạp u vào hàng đợi*/
    solt = solt+1; chuaxet[u] = solt; /*solt là biến toàn cục thiết lập giá trị 0*/
    while (queue ≠ ϕ ) {
            queue<=p; /* lấy p ra từ stack*/
            for v ∈ ke(p) {
                    if (chuaxet[v] ) {
                            v<= queue; /*nạp v vào hàng đợi*/
                            chuaxet[v] = solt; /* v có cùng thành phần liên thông với p*/
                    }
            }
    }
}
```

Để duyệt hết tất cả các thành phần liên thông của đồ thị, ta chỉ cần gọi tới thủ tục lienthong như dưới đây:

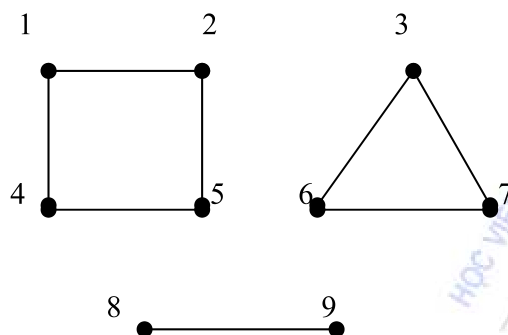
```
void Lien_Thong(void){
    for (i=1; i≤ n; i++)
            chuaxet[i] =0;
    for(i=1; i<=n; i++)
            if(chuaxet[i]==0){
                    solt=solt+1;
                    BFS(i);
            }
}
```

Để ghi nhận từng đỉnh của đồ thị thuộc thành phần liên thông nào, ta chỉ cần duyệt các đỉnh có cùng chung giá trị trong mảng *chuaxet[]* như dưới đây:

```
void Result( int solt){
    if (solt==1){
            < Do thi la lien thong>;
    }
    for( i=1; i<=solt;i++){
```

```
                /* Đưa ra thành phần liên thông thứ i*/
                for( j=1; j<=n;j++){
                        if( chuaxet[j]==i)
                                <đưa ra đỉnh j>;
                }
        }
    }
```

Ví dụ. Đồ thị vô hướng trong hình 6.3 sẽ cho ta kết quả trong mảng *chuaxet* như sau:

Hình 6.3. Đồ thị vô hướng G=<V,E>.

Số thành phần liên thông	Kết quả thực hiện BFS	Giá trị trong mảng chuaxet[]
0	Chưa thực hiện	Chuaxet[] = {0,0,0,0,0,0,0,0,0}
1	BFS(1): 1, 2, 4, 5	Chuaxet[] = {1,1,0,1,1,0,0,0,0}
2	BFS(3): 3, 6, 7	Chuaxet[] = {1,1,2,1,1,2,2,0,0}
3	BFS(8): 8, 9	Chuaxet[] ={ 1,1,2,1,1,2,2,3,3}

Như vậy, đỉnh *1, 2, 4, 5* cùng có giá trị *1* trong mảng *chuaxet[]* thuộc thành phần liên thông thứ *1*;

Đỉnh *3, 6,7* cùng có giá trị *2* trong mảng *chuaxet[]* thuộc thành phần liên thông thứ *2*;

Đỉnh 8, 9 cùng có giá trị 3 trong mảng *chuaxet[]* thuộc thành phần liên thông thứ *3*.

Văn bản chương trình được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <io.h>
#include <stdlib.h>
#include <dos.h>
```

```
#define MAX       100
#define TRUE 1
#define FALSE 0
/* Breadth First Search */
void Init(int G[][MAX], int *n, int *solt, int *chuaxet){
    FILE *fp; int i, j;
    fp=fopen("lienth.IN", "r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file input");
            delay(2000);return;
    }
    fscanf(fp,"%d", n);
    printf("\n So dinh do thi:%d",*n);
    printf("\n Ma tran ke cua do thi:");
    for(i=1; i<=*n;i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=*n;j++){
                    fscanf(fp,"%d", &G[i][j]);
                    printf("%3d", G[i][j]);
            }
    }
    for(i=1; i<=*n;i++)
            chuaxet[i]=0;
    *solt=0;
}
void Result(int *chuaxet, int n, int solt){
    printf("\n\n");
    if(solt==1){
            printf("\n Do thi la lien thong");
            getch(); return;
    }
    for(int i=1; i<=solt;i++){
```

```
                printf("\n Thanh phan lien thong thu %d:",i);
                for(int j=1; j<=n;j++){
                        if( chuaxet[j]==i)
                                printf("%3d", j);
                }
        }
}
void BFS(int G[][MAX], int n, int i, int *solt, int chuaxet[], int QUEUE[MAX]){
    int u, dauQ, cuoiQ, j;
    dauQ=1; cuoiQ=1;QUEUE[cuoiQ]=i;chuaxet[i]=*solt;
    while(dauQ<=cuoiQ){
                u=QUEUE[dauQ];printf("%3d",u);dauQ=dauQ+1;
                for(j=1; j<=n;j++){
                        if(G[u][j]==1 && chuaxet[j]==0){
                                cuoiQ=cuoiQ+1;
                                QUEUE[cuoiQ]=j;
                                chuaxet[j]=*solt;
                        }
                }
    }
}
void Lien_Thong(void){
    int G[MAX][MAX], n, chuaxet[MAX], QUEUE[MAX], solt,i;
    clrscr();Init(G, &n,&solt, chuaxet);
    printf("\n\n");
    for(i=1; i<=n; i++)
                if(chuaxet[i]==0){
                        solt=solt+1;
                        BFS(G, n, i, &solt, chuaxet, QUEUE);
                }
    Result(chuaxet, n, solt);
    getch();
```

```
}
void main(void){
    Lien_Thong();
}
```

6.4. TÌM ĐƯỜNG ĐI GIỮA HAI ĐỈNH BẤT KỲ CỦA ĐỒ THỊ

Bài toán: Cho đồ thị *G=(V, E)*. Trong đó *V* là tập đỉnh, *E* là tập cạnh của đồ thị. Hãy tìm đường đi từ đỉnh $s \in V$ tới đỉnh $t \in V$.

Thủ tục *BFS(s)* hoặc *DFS(s)* cho phép ta duyệt các đỉnh cùng một thành phần liên thông với *s*. Như vậy, nếu trong số các đỉnh liên thông với *s* chứa *t* thì chắc chắn có đường đi từ *s* đến *t*. Nếu trong số các đỉnh liên thông với *s* không chứa *t* thì không tồn tại đường đi từ *s* đến *t*. Do vậy, chúng ta chỉ cần gọi tới thủ tục *DFS(s)* hoặc *BFS(s)* và kiểm tra xem đỉnh *t* có thuộc thành phần liên thông với *s* hay không. Điều này được thực hiện đơn giản thông qua mảng trạng thái chuaxet[]. Nếu chuaxet[t] = False thì có nghĩa t cùng thành phần liên thông với s. Ngược lại chuaxet[t] = True thì t không cùng thành phần liên thông với s.

Để ghi nhận đường đi từ s đến t, ta sử dụng một mảng truoc[] thiết lập giá trị ban đầu là 0. Trong quá trình duyệt, ta thay thế giá trị của truoc[v] để ghi nhận đỉnh đi trước đỉnh v trong đường đi tìm kiếm từ s đến v. Khi đó, trong thủ tục DFS(v) ta chỉ cần thay đổi lại như sau:

```
void DFS( int v){
    chuaxet[v]:= FALSE;
    for ( u ∈ke(v) ) {
if (chuaxet[u] ) {
            truoc[u]=v;
            DFS(u);
            }
    }
}
```

Đối với thủ tục *BFS(v)* được thay đổi lại như sau:

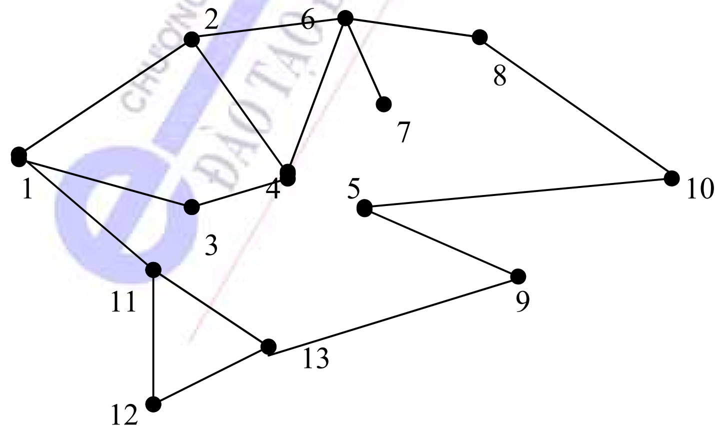
```
void BFS(int u){
    queue = φ;
    u <= queue; /*nạp u vào hàng đợi*/
    chuaxet[u] = false;/* đổi trạng thái của u*/
    while (queue ≠ φ ) { /* duyệt tới khi nào hàng đợi rỗng*/
            queue<=p; /*lấy p ra từ khỏi hàng đợi*/
```

```
                    for (v ∈ ke(p) ) {/* đưa các đỉnh v kề với p nhưng chưa được xét vào hàng đợi*/
                            if (chuaxet[v] ) {
                                    v<= queue; /*đưa v vào hàng đợi*/
                                    chuaxet[v] = false;/* đổi trạng thái của v*/
                                    truoc[v]=p;
                            }
                    }
            } /* end while*/
        }/* end BFS*/
```

Kết quả đường đi được đọc ngược lại thông qua thủ tục Result() như sau:

```
        void Result(void){
            if(truoc[t]==0){
                    <Không có đường đi từs đến t>;
                    return;
            }
            j = t;
            while(truoc[j]!=s){
                    <thăm đỉnh j>;
                    j=truoc[j];
            }
            <thăm đỉnh s>;
        }
```

Ví dụ. Tìm đường đi từ đỉnh *1* đến đỉnh *7* bằng thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng với đồ thị trong hình 6.4 dưới đây

Hình 6.4. Đồ thị vô hướng G=<V,E>

Ta có, *BFS(1) = 1,2,3,11,4,6,12,13,7,8,9,10,5*. Rõ ràng *chuaxet[7] = True* nên có đường đi từ đỉnh *1* đến đỉnh *7*. Bây giờ ta xác định giá trị trong mảng *truoc[]* để có kết quả đường đi đọc theo chiều ngược lại.

Truoc[7] = 6; truoc[6] = 2; truoc[2] =1 => đường đi từ đỉnh *1* đến đỉnh *7* là *1 =>2=>6=>7.*

Toàn văn chương trình được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <io.h>
#include <stdlib.h>
#include <dos.h>
#define MAX        100
#define TRUE       1
#define FALSE      0int n, truoc[MAX], chuaxet[MAX], queue[MAX];
int A[MAX][MAX]; int s, t;
/* Breadth First Search */
void Init(void){
   FILE *fp; int i, j;
   fp=fopen("lienth.IN", "r");
   if(fp==NULL){
         printf("\n Khong co file input");
         delay(2000);return;
   }
   fscanf(fp,"%d", &n);
   printf("\n So dinh do thi:%d",n);
   printf("\n Ma tran ke cua do thi:");

   for(i=1; i<=n;i++){
         printf("\n");
         for(j=1; j<=n;j++){
               fscanf(fp,"%d", &A[i][j]);
               printf("%3d", A[i][j]);
         }
```

```
    }
    for(i=1; i<=n;i++){
            chuaxet[i]=TRUE;
            truoc[i]=0;
    }
}
void Result(void){
    printf("\n\n");
    if(truoc[t]==0){
            printf("\n Khong co duong di tu %d den %d",s,t);
            getch();
            return;
    }
    printf("\n Duong di tu %d den %d la:",s,t);
    int j = t;printf("%d<=", t);
    while(truoc[j]!=s){
            printf("%3d<=",truoc[j]);
            j=truoc[j];
    }
    printf("%3d",s);
}
void In(void){
    printf("\n\n");
    for(int i=1; i<=n; i++)
            printf("%3d", truoc[i]);
}
void BFS(int s) {
    int dauQ, cuoiQ, p, u;printf("\n");
    dauQ=1;cuoiQ=1; queue[dauQ]=s;chuaxet[s]=FALSE;
    while (dauQ<=cuoiQ){
            u=queue[dauQ]; dauQ=dauQ+1;
            printf("%3d",u);
```

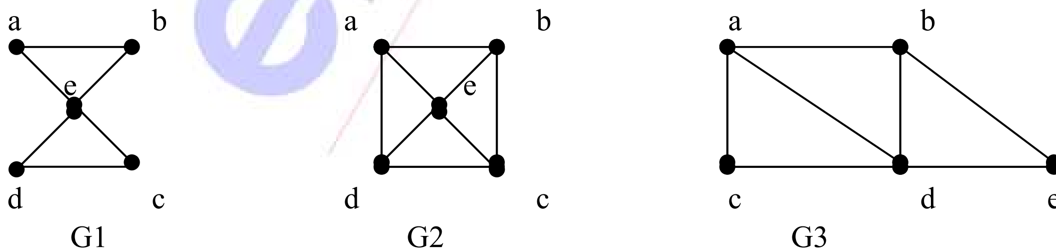
```
                for (p=1; p<=n;p++){
                        if(A[u][p] && chuaxet[p]){
                                cuoiQ=cuoiQ+1;queue[cuoiQ]=p;
                                chuaxet[p]=FALSE;truoc[p]=u;
                        }
                }
        }
}
void duongdi(void){
        int chuaxet[MAX], truoc[MAX], queue[MAX];
        Init();BFS(s);Result();
}
void main(void){
        clrscr();
        printf("\n Dinh dau:"); scanf("%d",&s);
        printf("\n Dinh cuoi:"); scanf("%d",&t);
        Init();printf("\n");BFS(s);
        n();getch();
        Result();getch();
}
```

6.5. ĐƯỜNG ĐI VÀ CHU TRÌNH EULER

Định nghĩa. Chu trình đơn trong đồ thị G đi qua mỗi cạnh của đồ thị đúng một lần được gọi là chu trình Euler. Đường đi đơn trong G đi qua mỗi cạnh của nó đúng một lần được gọi là đường đi Euler. Đồ thị được gọi là đồ thị Euler nếu nó có chu trình Euler. Đồ thị có đường đi Euler được gọi là nửa Euler.

Rõ ràng, mọi đồ thị Euler đều là nửa Euler nhưng điều ngược lại không đúng.

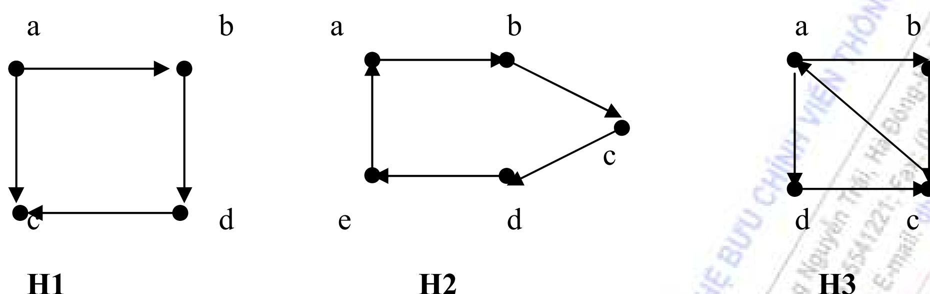
Ví dụ 1. Xét các đồ thị G1, G2, G3 trong hình 6.5.

Hình 6.5. Đồ thị vô hướng G1, G2, G3.

Đồ thị G1 là đồ thị Euler vì nó có chu trình Euler a, e, c, d, e, b, a. Đồ thị G3 không có chu trình Euler nhưng chứa đường đi Euler a, c, d, e, b, d, a, b vì thế G3 là nửa Euler. G2 không có chu trình Euler cũng như đường đi Euler.

Ví dụ 2. Xét các đồ thị có hướng H1, H2, H3 trong hình 6.6.

Hình 6.6. Đồ thị có hướng H1, H2, H3.

Đồ thị H2 là đồ thị Euler vì nó chứa chu trình Euler a, b, c, d, e, a vì vậy nó là đồ thị Euler. Đồ thị H3 không có chu trình Euler nhưng có đường đi Euler a, b, c, a, d, c nên nó là đồ thị nửa Euler. Đồ thị H1 không chứa chu trình Euler cũng như chu trình Euler.

Định lý. Đồ thị vô hướng liên thông G=(V, E) là đồ thị Euler khi và chỉ khi mọi đỉnh của G đều có bậc chẵn. Đồ thị vô hướng liên thông G=(V, E) là đồ thị nửa Euler khi và chỉ khi nó không có quá hai đỉnh bậc lẻ.

Để tìm một chu trình Euler, ta thực hiện theo thuật toán sau:

* Tạo một mảng *CE* để ghi đường đi và một *stack* để xếp các đỉnh ta sẽ xét. Xếp vào đó một đỉnh tuỳ ý *u* nào đó của đồ thị, nghĩa là đỉnh *u* sẽ được xét đầu tiên.

* Xét đỉnh trên cùng của ngăn xếp, giả sử đỉnh đó là đỉnh *v*; và thực hiện:

- Nếu *v* là đỉnh cô lập thì lấy *v* khỏi ngăn xếp và đưa vào *CE*;
- Nếu *v* là liên thông với đỉnh *x* thì xếp *x* vào ngăn xếp sau đó xoá bỏ cạnh *(v, x)*;

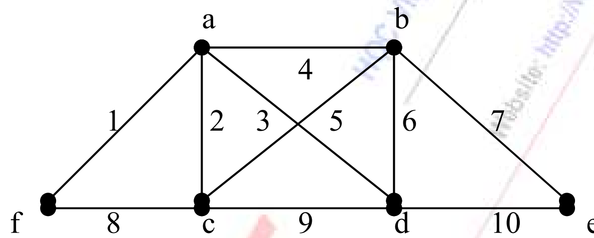
* Quay lại bước 2 cho tới khi ngăn xếp rỗng. Kết quả chu trình Euler được chứa trong *CE* theo thứ tự ngược lại.

Thủ tục Euler_Cycle sau sẽ cho phép ta tìm chu trình Euler.

```
void        Euler_Cycle(void){
    Stack:=φ; CE:=φ;
    Chọn u là đỉnh nào đó của đồ thị;
    u=>Stack; /* nạp u vào stack*/
    while (Stack≠φ ) { /* duyệt cho đến khi stack rỗng*/
            x= top(Stack); /* x là phần tử đầu stack */
```

```
        if (ke(x) ≠ φ) ) {
                y = Đỉnh đầu trong danh sách ke(x);
                Stack<=y; /* nạp y vào Stack*/
                Ke(x) = Ke(x) \{y};
                Ke(y) = Ke(y)\{x}; /*loại cạnh (x,y) khỏi đồ thị}*/
        }
        else {
                x<= Stack; /*lấy x ra khỏi stack*/;
                CE <=x; /* nạp x vào CE;*/
    }
}
```

Ví dụ. Tìm chu trình Euler trong hình 6.7.

Hình 6.7. Đồ thị vô hướng G.

Các bước thực hiện theo thuật toán sẽ cho ta kết quả sau:

Bước	Giá trị trong stack	Giá trị trong CE	Cạnh còn lại
1	F		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
2	f, a		2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
3	f, a, c		3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
4	f,a,c,f		3, 4, 5, 6, 7, 9, 10
5	f, a, c	f	3, 4, 5, 6, 7, 9, 10
6	f, a, c, b	f	3, 4, 6, 7, 9, 10
7	f, a, c, b, d	f	3, 4, 7, 9, 10
8	f, a, c, b, d,c	f	3, 4, 7, 10
9	f, a, c, b, d	f, c	3, 4, 7, 10
10	f, a, c, b, d, e	f, c	3, 4, 7
11	f, a, c, b, d, e, b	f, c	3, 4
12	f, a, c, b, d, e, b, a	f, c	3

13	f, a, c, b, d, e, b, a, d	f, c	
14	f, a, c, b, d, e, b, a	f, c, d	
15	f, a, c, b, d, e, b	f,c,d,a	
16	f, a, c, b, d, e	f,c,d,a,b	
17	f, a, c, b, d	f,c,d,a,b,e	
18	f, a, c, b	f,c,d,a,b,e,d	
19	f, a, c	f,c,d,a,b,e,d,b	
20	f, a	f,c,d,a,b,e,d,b,c	
21	f	f,c,d,a,b,e,d,b,c,a	
22		f,c,d,a,b,e,d,b,c,a,f	

Chương trình tìm chu trình Euler được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define     TRUE    1
#define FALSE       0
int A[MAX][MAX], n, u=1;
void Init(void){
    int i, j;FILE *fp;
    fp = fopen("CTEULER.IN", "r");
    fscanf(fp,"%d", &n);
    printf("\n So dinh do thi:%d",n);
    printf("\n Ma tran ke:");
    for(i=1; i<=n;i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=n;j++){
                    fscanf(fp,"%d", &A[i][j]);
                    printf("%3d", A[i][j]);
            }
```

```
    }
    fclose(fp);
}
int Kiemtra(void){
    int i, j, s, d;
    d=0;
    for(i=1; i<=n;i++){
            s=0;
            for(j=1; j<=n;j++)
                    s+=A[i][j];
            if(s%2) d++;
    }
    if(d>0) return(FALSE);
    return(TRUE);
}
void Tim(void){
    int v, x, top, dCE;
    int stack[MAX], CE[MAX];
    top=1; stack[top]=u;dCE=0;
    do {
            v = stack[top];x=1;
            while (x<=n && A[v][x]==0)
                    x++;
            if (x>n) {
                    dCE++; CE[dCE]=v; top--;
            }
            else {
                    top++; stack[top]=x;
                    A[v][x]=0; A[x][v]=0;
            }
    } while(top!=0);
    printf("\n Co chu trinh Euler:");
```

```
        for(x=dCE; x>0; x--)
                printf("%3d", CE[x]);
    }
    void main(void){
        clrscr(); Init();
        if(Kiemtra())
                Tim();
        else printf("\n Khong co chu trinh Euler");
        getch();
    }
```

Một đồ thị không có chu trình Euler nhưng vẫn có thể có đường đi Euler. Khi đó, đồ thị có đúng hai đỉnh bậc lẻ, tức là tổng các số cạnh xuất phát từ một trong hai đỉnh đó là số lẻ. Một đường đi Euler phải xuất phát từ một trong hai đỉnh đó và kết thúc ở đỉnh kia. Như vậy, thuật toán tìm đường đi Euler chỉ khác với thuật toán tìm chu trình Euler ở chỗ ta phải xác định điểm xuất phát của đường đi từ đỉnh bậc lẻ này và kết thúc ở đỉnh bậc lẻ khác. Chương trình tìm đường đi Euler được thể hiện như sau:

```
    #include <stdio.h>
    #include <conio.h>
    #include <stdlib.h>
    #include <math.h>
    #include <dos.h>
    #define MAX 50
    #define     TRUE    1
    #define FALSE       0
    void Init(int A[][MAX], int *n){
        int i, j;FILE *fp;
        fp = fopen("DDEULER.IN", "r");
        fscanf(fp,"%d", n);
        printf("\n So dinh do thi:%d",*n);
        printf("\n Ma tran ke:");
        for(i=1; i<=*n;i++){
                printf("\n");
                for(j=1; j<=*n;j++){
```

```
                fscanf(fp,"%d", &A[i][j]);
                printf("%3d", A[i][j]);
            }
    }
    fclose(fp);
}
int Kiemtra(int A[][MAX], int n, int *u){
    int i, j, s, d;
    d=0;
    for(i=1; i<=n;i++){
            s=0;
            for(j=1; j<=n;j++)
                s+=A[i][j];
            if(s%2){
                d++;*u=i;
            }
    }
    if(d!=2) return(FALSE);
    return(TRUE);
}
void DDEULER(int A[][MAX], int n, int u){
    int v, x, top, dCE;
    int stack[MAX], CE[MAX];
    top=1; stack[top]=u;dCE=0;
    do {
            v = stack[top];x=1;
            while (x<=n && A[v][x]==0)
                x++;
            if (x>n) {
                dCE++; CE[dCE]=v; top--;
            }
            else {
```

```
                    top++; stack[top]=x;
                    A[v][x]=0; A[x][v]=0;
                }
        } while(top!=0);
        printf("\n Co duong di Euler:");
        for(x=dCE; x>0; x--)
                printf("%3d", CE[x]);
}
void main(void){
        int A[MAX][MAX], n, u;
        clrscr(); Init(A, &n);
        if(Kiemtra(A,n,&u))
                DDEULER(A,n,u);
        else printf("\n Khong co duong di Euler");
        getch();
}
```

Để tìm tất cả các đường đi Euler của một đồ thị n đỉnh, m cạnh, ta có thể dùng kỹ thuật đệ qui như sau:

Bước 1. Tạo mảng *b* có độ dài *m + 1* như một ngăn xếp chứa đường đi. Đặt *b[0]=1, i=1* (xét đỉnh thứ nhất của đường đi);

Bước 2. Lần lượt cho *b[i]* các giá trị là đỉnh kề với *b[i-1]* mà cạnh *(b[i-1],b[i])* không trùng với những cạnh đã dùng từ *b[0]* đến *b[i-1]*. Với mỗi giá trị của *b[i]*, ta kiểm tra:

- Nếu *i<m* thì tăng *i* lên *1* đơn vị (xét đỉnh tiếp theo) và quay lại bước *2*.
- Nếu *i==m* thì dãy *b* chính là một đường đi Euler.

Chương trình liệt kê tất cả đường đi Euler được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define     TRUE    1
```

```
#define FALSE      0
int m, b[MAX], u, i, OK;
void Init(int A[][MAX], int *n){
    int i, j, s, d;FILE *fp;
    fp = fopen("DDEULER.IN", "r");
    fscanf(fp,"%d", n);
    printf("\n So dinh do thi:%d",*n);
    printf("\n Ma tran ke:");
    u=1; d=0; m=0;
    for(i=1; i<=*n;i++){
            printf("\n");s=0;
            for(j=1; j<=*n;j++){
                    fscanf(fp,"%d", &A[i][j]);
                    printf("%3d", A[i][j]);
                    s+=A[i][j];
            }
            if (s%2) { d++;u=i; }
            m=m+s;
    }
    m=m /2;
    if (d!=2) OK=FALSE;
    else OK=TRUE;
    fclose(fp);
}
void Result(void){
    int i;
    printf("\n Co duong di Euler:");
    for(i=0; i<=m; i++)
            printf("%3d", b[i]);
}
void DDEULER(int *b, int A[][MAX], int n, int i){
    int j, k;
```

```
            for(j=1; j<=n;j++){
                    if (A[b[i-1]][j]==1){
                            A[b[i-1]][j]=0; A[j][b[i-1]]=0;
                            b[i]=j;
                            if(i==m)         Result();
                            else DDEULER(b, A, n, i+1);
                            A[b[i-1]][j]=1; A[j][b[i-1]]=1;
                    }
            }
        }
        void main(void){
            int A[MAX][MAX], n;
            clrscr(); Init(A, &n);
            b[0]=u;i=1;
            if(OK) DDEULER(b, A, n, i);
            else printf("\n Khong co duong di Euler");
            getch();
        }
```

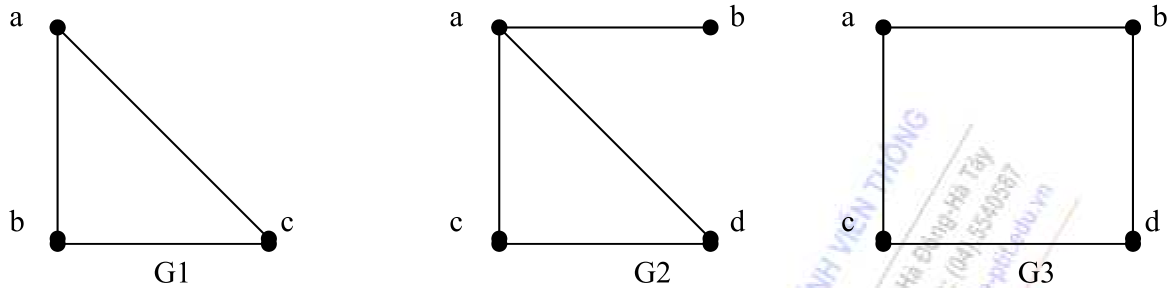
6.6. ĐƯỜNG ĐI VÀ CHU TRÌNH HAMILTON

Với đồ thị Euler, chúng ta quan tâm tới việc duyệt các cạnh của đồ thị mỗi cạnh đúng một lần, thì trong mục này, chúng ta xét đến một bài toán tương tự nhưng chỉ khác nhau là ta chỉ quan tâm tới các đỉnh của đồ thị, mỗi đỉnh đúng một lần. Sự thay đổi này tưởng như không đáng kể, nhưng thực tế có nhiều sự khác biệt trong khi giải quyết bài toán.

Định nghĩa. Đường đi qua tất cả các đỉnh của đồ thị mỗi đỉnh đúng một lần được gọi là đường đi Hamilton. Chu trình bắt đầu tại một đỉnh *v* nào đó qua tất cả các đỉnh còn lại mỗi đỉnh đúng một lần sau đó quay trở lại *v* được gọi là chu trình Hamilton. Đồ thị được gọi là đồ thị Hamilton nếu nó chứa chu trình Hamilton. Đồ thị chứa đường đi Hamilton được gọi là đồ thị nửa Hamilton.

Như vậy, một đồ thị Hamilton bao giờ cũng là đồ thị nửa Hamilton nhưng điều ngược lại không luôn luôn đúng. Ví dụ sau sẽ minh họa cho nhận xét này.

Ví dụ. Đồ thị đồ thi hamilton *G3*, nửa Hamilton *G2* và *G1*.

Hình 6.8. Đồ thị đồ thi hamilton G3, nửa Hamilton G2 và G1.

Cho đến nay, việc tìm ra một tiêu chuẩn để nhận biết đồ thị Hamilton vẫn còn mở, mặc dù đây là vấn đề trung tâm của lý thuyết đồ thị. Hơn thế nữa, cho đến nay cũng vẫn chưa có thuật toán hiệu quả để kiểm tra một đồ thị có phải là đồ thị Hamilton hay không.

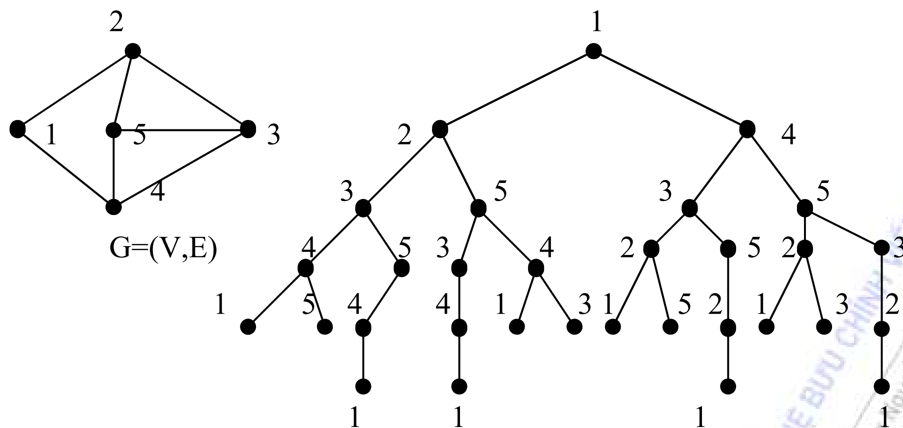
Để liệt kê tất cả các chu trình Hamilton của đồ thị, chúng ta có thể sử dụng thuật toán sau:

```
void Hamilton( int k) {
/* Liệt kê các chu trình Hamilton của đồ thị bằng cách phát triển dãy đỉnh
(X[1], X[2],..., X[k-1] ) của đồ thị G = (V, E) */
    for y∈ Ke(X[k-1]) {
            if (k==n+1) and (y == v0) then
Ghinhan(X[1], X[2],..., X[n], v0);
            else {
                    X[k]=y; chuaxet[y] = false;
                    Hamilton(k+1);
                    chuaxet[y] = true;
            }
    }
}
```

Chương trình chính được thể hiện như sau:

```
{
    for (v∈V ) chuaxet[v] = true; /*thiết lập trạng thái các đỉnh*/
    X[1] = v0; (*v0 là một đỉnh nào đó của đồ thị*)
    chuaxet[v0] = false;
    Hamilton(2);
}
```

Cây tìm kiếm chu trình Hamilton thể hiện thuật toán trên được mô tả như trong hình 6.9.

Hình 6.9. Cây tìm kiếm chu trình Hamilton.

Chương trình liệt kê các chu trình Hamilton được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define    TRUE   1
#define FALSE     0
int A[MAX][MAX], C[MAX], B[MAX];
int n,i, d;
void Init(void){
    int i, j;FILE *fp;
    fp= fopen("CCHMTON.IN", "r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file input");
            getch(); return;
    }
    fscanf(fp,"%d",&n);
    printf("\n So dinh do thi:%d", n);
```

```
    printf("\n Ma tran ke:");
    for(i=1; i<=n; i++){
        printf("\n");
        for(j=1; j<=n; j++){
            fscanf(fp, "%d", &A[i][j]);
            printf("%3d", A[i][j]);
        }
    }
    fclose(fp);
    for (i=1; i<=n;i++)
        C[i]=0;
}
void Result(void){
    int i;
    printf("\n ");
    for(i=n; i>=0; i--)
        printf("%3d", B[i]);
    d++;
}
void Hamilton(int *B, int *C, int i){
    int j, k;
    for(j=1; j<=n; j++){
        if(A[B[i-1]][j]==1 && C[j]==0){
            B[i]=j; C[j]=1;
            if(i<n) Hamilton(B, C, i+1);
            else if(B[i]==B[0]) Result();
            C[j]=0;
        }
    }
}
void main(void){
    B[0]=1; i=1;d=0;
```

```
 Init();
   Hamilton(B,C,i);
   if(d==0)
          printf("\n Khong co chu trinh Hamilton");
   getch();
}
```

Chương trình duyệt tất cả đường đi Hamilton như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define    TRUE    1
#define FALSE      0
int A[MAX][MAX], C[MAX], B[MAX];
int n,i, d;
void Init(void){
   int i, j;FILE *fp;
   fp= fopen("DDHMTON.IN", "r");
   if(fp==NULL){
          printf("\n Khong co file input");
          getch(); return;
   }
   fscanf(fp,"%d",&n);
   printf("\n So dinh do thi:%d", n);
   printf("\n Ma tran ke:");
   for(i=1; i<=n; i++){
          printf("\n");
          for(j=1; j<=n; j++){
                 fscanf(fp, "%d", &A[i][j]);
                 printf("%3d", A[i][j]);
```

```
            }
        }
        fclose(fp);
        for (i=1; i<=n;i++)
            C[i]=0;
}
void Result(void){
    int i;
    printf("\n ");
    for(i=n; i>0; i--)
            printf("%3d", B[i]);
    d++;
}
void Hamilton(int *B, int *C, int i){
    int j, k;
    for(j=1; j<=n; j++){
            if(A[B[i-1]][j]==1 && C[j]==0){
                    B[i]=j; C[j]=1;
                    if(i<n) Hamilton(B, C, i+1);
                    else Result();
                    C[j]=0;
            }
    }
}
void main(void){
    B[0]=1; i=1;d=0;
  Init();
    Hamilton(B,C,i);
    if(d==0)
            printf("\n Khong co duong di Hamilton");
    getch();
}
```

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

- ✓ Một thuật toán tìm kiếm trên đồ thị là phép viếng thăm các đỉnh của nó mỗi đỉnh đúng một lần.
- ✓ Phép duyệt theo chiều sâu sử dụng cấu trúc dữ liệu stack.
- ✓ Phép duyệt theo chiều rộng sử dụng cấu trúc dữ liệu hàng đợi.
- ✓ Xác định các thành phần liên thông và đường đi giữa hai đỉnh bất kỳ của đồ thị đều có thể sử dụng thuật toán DFS() hoặc BFS().
- ✓ Nắm vững và phân biệt rõ sự khác biệt giữa chu trình (đường đi) Euler và chu trình (đường đi Hamilton).
- ✓ Phương pháp hiểu rõ bản chất nhất của thuật toán là cài đặt và kiểm chứng thuật toán bằng cách viết chương trình.

BÀI TẬP CHƯƠNG 6

Bài 1. Cho đồ thị G=<V, E> cho bởi danh sách kề. Hãy viết thủ tục loại bỏ cạnh (u,v) thêm cạnh (x,y) vào đồ thị.

Bài 2. Áp dụng thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu để tìm tất cả các cầu trên đồ thị vô hướng. (Cầu là cạnh mà loại bỏ nó làm tăng số thành phần liên thông của đồ thị).

Bài 3. Áp dụng thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu để kiểm tra xem đồ thị có hướng G=<V, A> có chu trình hay không.

Bài 4. Cho một bảng ô vuông m x n ô, ô nằm trên dòng i, cột j gọi là ô (i, j): i=1,2,.., m; j=1, 2,..,n. Trong đó mỗi ô (i, j) ta viết một số a[i,j] $\in\{0, 1\}$. Hãy viết chương trình đếm số miền con toàn 0 của bảng. Ví dụ số miền con toàn 0 của bảng kích thước 5x5 được chỉ ra trong hình dưới đây:

1	0	1	0	0
1	1	1	1	0
0	0	0	1	0
1	0	1	1	0
1	0	1	1	0

Bài 5. Viết chương trình kiểm tra xem một đồ thị có là đồ thị Euler hay không? Nếu có câu khẳng định đúng hãy chỉ ra một chu trình Euler trong đồ thị.

Bài 6. Viết chương trình kiểm tra xem một đồ thị có là đồ thị nửa Euler hay không? Nếu có câu khẳng định đúng hãy chỉ ra một đường đi Euler trong đồ thị.

Bài 7. Viết chương trình kiểm tra xem một đồ thị có phải là đồ thị Hamilton hay không.

Bài 8. Một lớp học có 40 học sinh về nghỉ hè. Biết rằng mỗi em có địa chỉ ít nhất 20 bạn, và nếu bạn này biết địa chỉ của bạn kia thì bạn kia cũng biết địa chỉ của bạn này. Chứng minh rằng bất cứ hai em nào trong lớp cũng có thể nhắn tin cho nhau.

Bài 9. Chứng minh rằng, đối với đồ thị liên thông G tùy ý có n cạnh luôn luôn có thể đánh số các cạnh của G bằng các số 1, 2,.., n, sao cho tại mỗi đỉnh mà ở đó có ít nhất 2 cạnh của đồ thị thì USCLN của các số nguyên viết trên các cạnh thuộc đỉnh này bằng 1.

Bài 10. Trên bàn cờ có 4x4 ô vuông. Chứng minh rằng con mã không thể đi qua tất cả các ô, mỗi ô đúng một lần rồi trở về ô ban đầu.

CHƯƠNG VII: CÂY (TREE)

Nội dung chính của chương này đề cập đến một loại đồ thị đơn giản nhất đó là cây. Cây được ứng dụng rộng rãi trong nhiều lĩnh vực khác nhau của tin học như tổ chức các thư mục, lưu trữ dữ liệu, biểu diễn tính toán, biểu diễn quyết định và tổ chức truyền tin. Những nội dung được trình bày bao gồm:

- ✓ Cây và các tính chất cơ bản của cây.
- ✓ Một số ứng dụng quan trọng của cây trong tin học.
- ✓ Cây khung của đồ thị & các thuật toán cơ bản xây dựng cây khung của đồ thị.
- ✓ Bài toán tìm cây khung nhỏ nhất & các thuật toán tìm cây khung nhỏ nhất.
- ✓ Thuật toán Kruskal tìm cây bao trùm nhỏ nhất.
- ✓ Thuật toán Prim tìm cây bao trùm nhỏ nhất.

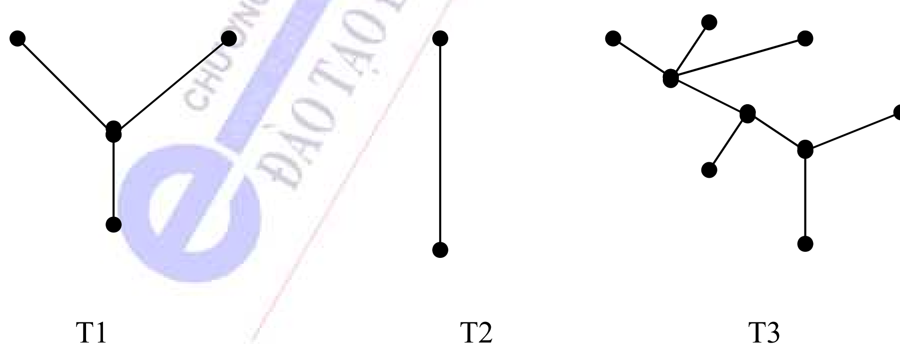
Bạn đọc có thể tìm thấy những chứng minh cụ thể cho các định lý, tính đúng đắn và độ phức tạp các thuật toán thông qua các tài liệu [1], [2].

7.1. CÂY VÀ MỘT SỐ TÍNH CHẤT CƠ BẢN

Định nghĩa 1. Ta gọi cây là đồ thị vô hướng liên thông không có chu trình. Đồ thị không liên thông, không có chu trình được gọi là rừng.

Như vậy, rừng là đồ thị mà mỗi thành phần liên thông của nó là một cây.

Ví dụ. Rừng gồm 3 cây trong hình 7.1.

Hình 7.1. Rừng gồm 3 cây T1, T2, T3.

Cây được coi là dạng đồ thị đơn giản nhất của đồ thị. Định lý sau đây cho ta một số tính chất của cây.

Định lý. Giả sử T= <V, E> là đồ thị vô hướng n đỉnh. Khi đó những khẳng định sau là tương đương:

a) T là một cây;

b) T không có chu trình và có n-1 cạnh;

c) T liên thông và có đúng n-1 cạnh;

d) T liên thông và mỗi cạnh của nó đều là cầu;

e) Giữa hai đỉnh bất kỳ của T được nối với nhau bởi đúng một đường đi đơn;

f) T không chứa chu trình nhưng hễ cứ thêm vào nó một cạnh ta thu được đúng một chu trình;

Chứng minh. Định lý được chứng minh định lý thông qua các bước (a) =>(b) =>(c) => (d) =>(e) => (f) => (a). Những bước cụ thể của quá trình chứng minh bạn đọc có thể tìm thấy trong các tài liệu [1], [2].

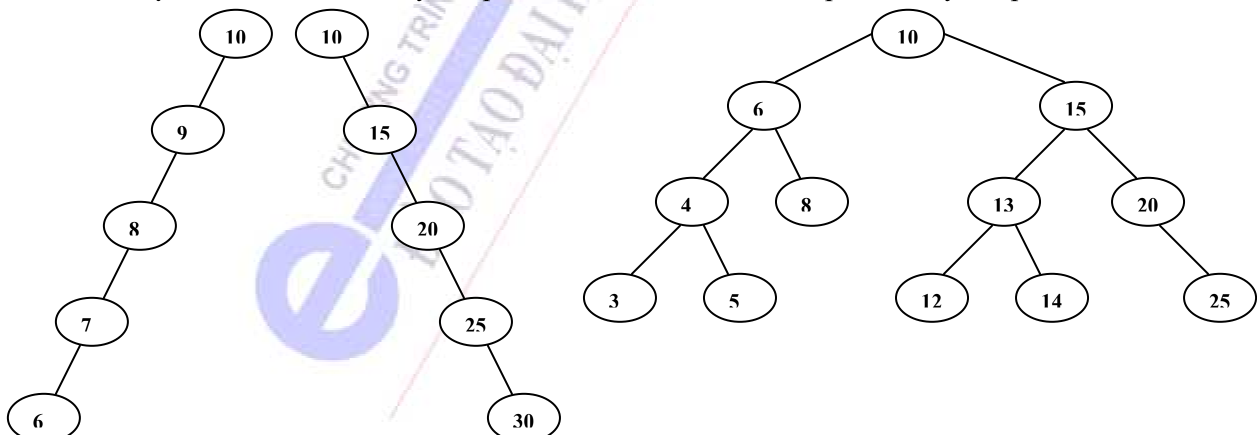
7.2. MỘT SỐ ỨNG DỤNG QUAN TRỌNG CỦA CÂY

7.2.1. Cây nhị phân tìm kiếm

Định nghĩa. Cây nhị phân tìm kiếm T là cây nhị phân được sắp, trong đó mỗi đỉnh được gán bởi một giá trị khóa sao cho giá trị khóa của các đỉnh thuộc nhánh cây con bên trái nhỏ hơn giá trị khóa tại đỉnh gốc, giá trị khóa thuộc nhánh cây con bên phải lớn hơn giá trị khóa tại đỉnh gốc và mỗi nhánh cây con bên trái, bên phải cũng tự hình thành nên một cây nhị phân tìm kiếm.

Như vậy, một cây nhị phân tìm kiếm chỉ có các đỉnh con bên trái sẽ tạo thành một cây lệch trái hay sắp xếp theo thứ tự giảm dần của khóa. Một cây nhị phân tìm kiếm chỉ có các đỉnh con bên phải sẽ tạo nên một cây lệch phải hay sắp xếp theo thứ tự tăng dần của khóa.

Ví dụ. T1, T2, T3 là các cây nhị phân tìm kiếm lệch trái, lệch phải và cây nhị phân tìm kiếm.

T1. Cây tìm kiếm lệch trái. T2. Cây tìm kiếm lệch phải. T3. Cây tìm kiếm

Hình 7.2.

Cây nhị phân tìm kiếm rất thuận tiện trong tổ chức lưu trữ và tìm kiếm thông tin. Dưới đây ta xét các thao tác điển hình trên cây nhị phân tìm kiếm.

Thao tác thêm đỉnh mới vào cây nhị phân tìm kiếm: để thêm đỉnh x vào cây nhị phân tìm kiếm, ta thực hiện như sau:

- Nếu giá trị khóa của đỉnh x trùng với giá trị khóa tại đỉnh gốc thì không thể thêm node.
- Nếu giá trị khóa của đỉnh x nhỏ hơn giá trị khóa tại đỉnh gốc và chưa có lá con bên trái thì thực hiện thêm node vào nhánh bên trái.
- Nếu giá trị khóa của đỉnh x lớn hơn giá trị khóa tại đỉnh gốc và chưa có lá con bên phải thì thực hiện thêm node vào nhánh bên phải.

Thao tác tìm kiếm đỉnh trên cây nhị phân tìm kiếm: Giả sử ta cần tìm kiếm khóa có giá trị x trên cây nhị phân tìm kiếm, trước hết ta bắt đầu từ gốc:

- Nếu cây rỗng: phép tìm kiếm không thoả mãn;
- Nếu x trùng với khoá gốc: phép tìm kiếm thoả mãn;
- Nếu x nhỏ hơn khoá gốc thì tìm sang cây bên trái;
- Nếu x lớn hơn khoá gốc thì tìm sang cây bên phải;

Thao tác loại bỏ đỉnh (Remove): Việc loại bỏ đỉnh trên cây nhị phân tìm kiếm khá phức tạp. Vì sau khi loại bỏ ta phải điều chỉnh lại cây để nó vẫn là cây nhị phân tìm kiếm. Khi loại bỏ đỉnh trên cây nhị phân tìm kiếm thì đỉnh cần loại bỏ có thể ở một trong 3 trường hợp sau:

- Nếu đỉnh p cần loại là đỉnh treo thì việc loại bỏ được thực hiện ngay.
- Nếu node p cần xoá có một cây con thì ta phải lấy node con của node p thay thế cho p.
- Nếu đỉnh p cần xoá có cây con thì ta xét: Nếu đỉnh cần xoá ở phía cây con bên trái thì đỉnh bên trái nhất sẽ được chọn làm đỉnh thế mạng, nếu đỉnh cần xoá ở phía cây con bên phải thì đỉnh bên phải nhất sẽ được chọn làm node thế mạng.

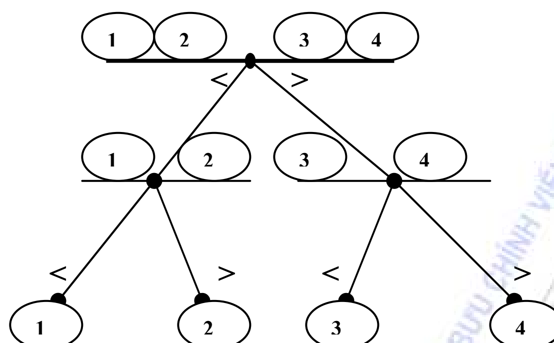
7.2.2. Cây quyết định

Định nghĩa. Cây quyết định là cây có gốc trong đó mỗi đỉnh tương ứng với một quyết định; mỗi cây con thuộc đỉnh này tương ứng với một kết cục hoặc quyết định có thể có. Những lời giải có thể có tương ứng với các đường đi từ gốc tới lá của nó. Lời giải ứng với một trong các đường đi này.

Ví dụ 1. Có 4 đồng xu trong đó có 1 đồng xu giả nhẹ hơn đồng xu thật. Xác định số lần cân (thăng bằng) cần thiết để xác định đồng xu giả.

Giải. Rõ ràng ta chỉ cần hai lần cân để xác định đồng xu giả vì khi ta đặt bốn đồng xu lên bàn cân thì chỉ có thể xảy ra hai kết cục: đồng số 1,2 nhẹ hơn hoặc nặng hơn đồng số 3, 4. Thực

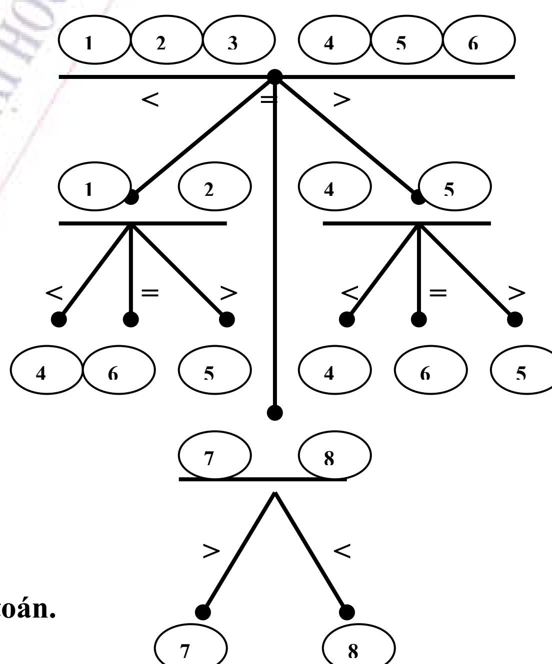
hiện quyết định cân lại giống như trên cho hai đồng xu nhẹ hơn ta xác định được đồng xu nào là giả. Hình 7.3 dưới đây sẽ mô tả cây quyết định giải quyết bài toán.

Hình 7.3. Cây quyết định giải quyết bài toán

Ví dụ 2. Có tám đồng xu trong đó có một đồng xu giả với trọng lượng nhỏ hơn so với 7 đồng xu còn lại. Nếu sử dụng cân thăng bằng thì cần mất ít nhất bao nhiêu lần cân để xác định đồng xu giả.

Giải. Ta mất ít nhất hai lần cân để xác định đồng xu giả. Vì nếu ta đặt lên bàn cân mỗi bàn cân ba đồng xu thì có ba kết cục có thể xảy ra. Hoặc ba đồng xu bên trái nhẹ hơn ba đồng xu bên phải, hoặc ba đồng xu bên trái nặng hơn ba đồng xu bên phải hoặc là chúng thăng bằng. Kết cục thứ nhất cho ta xác định chính xác đồng xu giả nằm trong số ba đồng xu bên trái và ta chỉ cần mất một lần cân tiếp theo để xác định đồng xu nào là đồng xu giả. Kết cục thứ hai cho ta biết chính xác cả ba đồng xu bên phải là thật. Kết cục còn lại cho ta biết chính xác hai đồng xu còn lại có một đồng xu giả và ta chỉ cần thực hiện một lần cân thăng bằng tiếp theo để xác định đồng xu nào là giả. Hình 7.4 dưới đây cho ta cây quyết định giải quyết bài toán.

Hình 7.4. Cây quyết định giải quyết bài toán.

7.2.3. Mã tiền tố

Giả sử ta cần mã hóa các chữ cái Latin viết hoa A, B,.., Z. Thông thường người ta dùng 26 xâu nhị phân, mỗi xâu 8 bít để mã hóa một chữ cái. Do chỉ có 6 chữ cái, nên ta chỉ cần dùng 5 bít để mã hóa cho các chữ cái là đủ. Với cách làm này, bảng mã đầy đủ các chữ cái được cho như dưới đây:

A	00000	J	01001	S	10010
B	00001	K	01010	T	10011
C	00010	L	01011	U	10100
D	00011	M	01100	V	10101
E	00100	N	01101	W	10110
F	00101	O	01110	X	10111
G	00110	P	01111	Y	11000
H	00111	Q	10000	Z	11001
I	01000	R	10001		

Theo bảng mã này, xâu kí tự S =”BACBARA” tương ứng với dãy nhị phân
S* =”00001 00000 00010 00001 00000 10001 00000”. Tổng số bít cần mã hóa là 35.

Trong xâu kí tự S =”BACBARA” chữ cái A, B xuất hiện nhiều lần hơn so với C và R. Trong văn bản, các chữ cái khác nhau xuất hiện với tần xuất không giống nhau. Bảng mã ở ví dụ trên phân bố độ dài xâu cho mọi chữ cái là giống nhau. Vấn đề đặt ra là có thể thay đổi bảng mã sao cho chữ cái nào xuất hiện nhiều hơn thì dùng số bít ít hơn không?

Bảng mã với độ dài mã thay đổi không thể xây dựng một cách tùy tiện. Chẳng hạn, nếu mã hóa A bởi 0, B bởi 1, C bởi 01, R bởi 10, khi ấy xâu “BACBARA” được mã hóa thành “100110100”. Nhưng xâu bít này với cùng bộ mã trên cũng có thể tương ứng với “RABBCAA” hoặc “RCRRA”.

Nếu mã hóa A bởi 0, B bởi 10, R bởi 110 và C bởi 111, khi ấy xâu kí tự S =”BACBARA” được mã hóa thành S* = “101111001100” sẽ có một cách duy nhất để giải mã.

Mã có tính chất đảm bảo mọi xâu kí tự tương ứng duy nhất với một dạy nhị phân gọi là mã tiền tố. Mã tiền tố có thể biểu diễn bằng dãy nhị phân, trong đó

a. Các kí tự là khóa của lá trên cây.

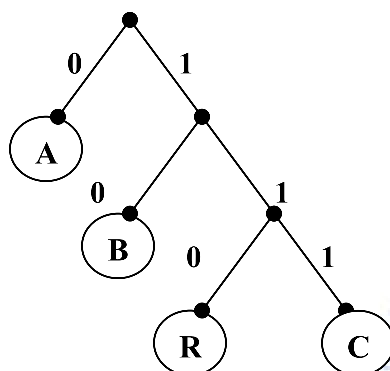
b. Cạnh dẫ tới con bên trái được gán nhãn 0.

c. Cạnh dẫn đến con bên phải được gán nhãn 1.

Dãy nhị phân mã hóa một kí tự là dãy các nhãn của cạnh thuộc đường đi duy nhất từ gốc tới lá tương ứng.

Quá trình giải mã được thực hiện như sau: đối chiếu dãy nhị phân S* và cây nhị phân T lưu trữ bảng mã, lần lượt đi từ gốc T theo chỉ thị của các chữ số trong dãy nhị phân S*, đi theo cạnh phải nếu bit đang xét có giá trị 1, đi theo cạnh trái nếu bít đang xét có giá trị 0. Khi gặp lá thì dừng lại xác định một kí tự là khóa của lá. Việc tìm kiếm các khóa tiếp theo được lặp lại như trên.

Ví dụ. Cây nhị phân tương ứng trong hình 7.5 biểu diễn bảng mã: A:0 C:111 B: 10 R: 110

Hình 7.5. Cây mã hóa tiền tố các kí tự ABRC

7.2.4. Mã Huffman

Bảng mã tiền tố đảm bảo tính duy nhất khi mã và giải mã nhưng không hẳn đã tiết kiệm. Cần tổ chức lại cây sao cho kí tự nào xuất hiện nhiều lần hơn thì đứng gần gốc hơn để quá trình mã hóa ngắn hơn. Những vấn đề này được giải quyết trong mã Huffman.

Thuật toán xây dựng bảng mã Huffman được thực hiện như sau: Tính tần số xuất hiện của các kí tự trong tập tin cần mã hóa. Tạo cây nhị phân có các lá là các kí tự sao cho lá ở mức càng lớn thì kí tự càng ít xuất hiện. Nói cách khác là đường đi tới các kí tự thường xuyên xuất hiện ngắn. Khi đó số bit của xâu mã hóa tương ứng càng ngắn. Cụ thể quá trình được thực hiện như sau:

a. Đặt các kí tự trong văn bản S thành các lá. Bước khởi đầu, đặt các đỉnh lá này ngang cấp nhau. Giá trị tại mỗi đỉnh là tần xuất của kí tự đó trong văn bản S.

b. Tìm hai đỉnh có giá trị nhỏ nhất, tạo một đỉnh mới có giá trị bằng tổng hai đỉnh kia. Loại hai phần tử ứng với hai đỉnh nhỏ ra khỏi S và đưa phần tử ứng với đỉnh mới vào S. Xem hai đỉnh nhỏ là hai nhánh con của đỉnh mới được khởi tạo.

c. Lặp lại thủ tục b cho đến khi trong danh sách S chỉ còn một phần tử.

d. Thay các khóa lá bởi các kí tự tương ứng.

Ví dụ. Xét xâu kí tự S = “heretherearetheorytheoretictheoreticaltheyare”

a. Tính số lần xuất hiện của các kí tự

Kí tự	e	r	t	h	a	o	y	i	c	l
Số lần xuất hiện	12	7	7	6	3	3	2	2	2	1

b. Bước lặp

- Thay ‘c’ và ‘l’ bởi một kí tự #1 với số lần xuất hiện là 3

Kí tự	e	r	t	h	a	o	y	i	#1	
Số lần xuất hiện	12	7	7	6	3	3	2	2	3	

- Thay ‘y’ và ‘i’ bởi một kí tự #2 với số lần xuất hiện là 4.

Kí tự	e	r	t	h	a	o	#2		#1	
Số lần xuất hiện	12	7	7	6	3	3	4		3	

- Thay ’a’ và ‘o’ bởi một kí tự #3 với số lần xuất hiện là 6

Kí tự	e	r	t	h	#3		#2		#1	
Số lần xuất hiện	12	7	7	6	6		4		3	

- Thay ’#1’ và ‘#2’ bởi một kí tự #4 với số lần xuất hiện là 7

Kí tự	e	r	t	h	#3		#4			
Số lần xuất hiện	12	7	7	6	6		7			

- Thay ‘h’ và ‘3’ bởi một kí tự #5 với số lần xuất hiện là 12

Kí tự	e	r	t		#5		#4			
Số lần xuất hiện	12	7	7		12		7			

- Thay ‘r’ và ‘7’ bởi một kí tự #6 với số lần xuất hiện là 14

Kí tự	e		#6		#5		#4			
Số lần xuất hiện	12		14		12		7			

- Thay ‘#4’ và ‘#5’ bởi một kí tự #7 với số lần xuất hiện là 19

Kí tự	e		#6		#7					
Số lần xuất hiện	12		14		19					

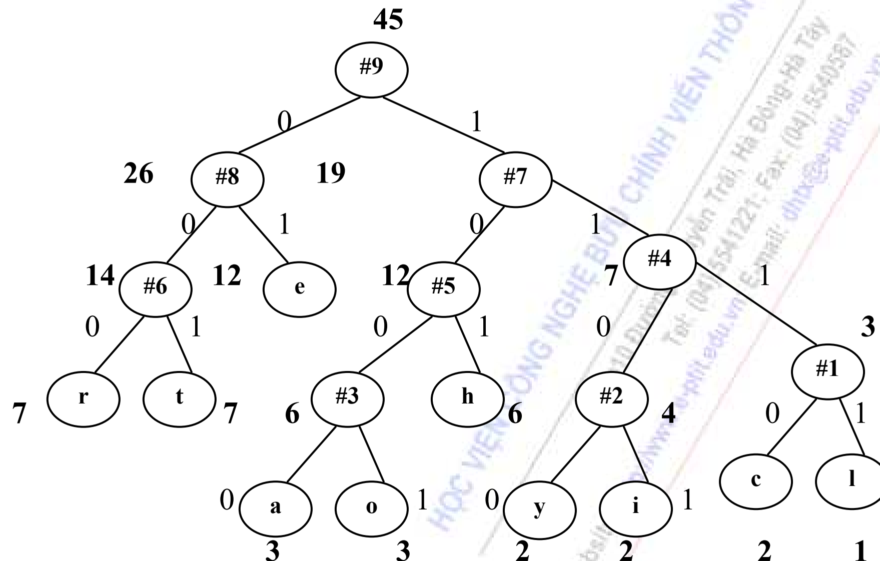
- Thay ‘#6’ và ‘e’ bởi một kí tự #8 với số lần xuất hiện là 26

Kí tự			#8		#7					
Số lần xuất hiện			26		19					

- Thay ‘#7’ và ‘#8’ bởi một kí tự #9 với số lần xuất hiện là 45

Kí tự			#9							
Số lần xuất hiện			45							

Cây nhị phân mô tả bảng mã của xâu kí tự S được thể hiện như trong hình 7.6.

Hình 7.6. Cây nhị phân mô tả bảng mã cho xâu kí tự S

Bảng mã tương ứng là

e:	01	a:	1000	i:	1101
r:	000	0:	1001	c:	1110
t:	001	y:	1100	l:	1111
h:	101				

7.3. CÂY BAO TRÙM

Định nghĩa. Cho G là đồ thị vô hướng liên thông. Ta gọi đồ thị con T của G là một cây bao trùm hay cây khung nếu T thoả mãn hai điều kiện:

a. T là một cây;

b. Tập đỉnh của T bằng tập đỉnh của G.

Để tìm một cây bao trùm trên đồ thị vô hướng liên thông, có thể sử dụng kỹ thuật tìm kiếm theo chiều rộng hoặc tìm kiếm theo chiều sâu để thực hiện. Giả sử ta cần xây dựng một cây bao trùm xuất phát tại đỉnh *u* nào đó. Trong cả hai trường hợp, mỗi khi ta đến được đỉnh *v* tức (*chuaxet[v] = true*) từ đỉnh u thì cạnh *(u,v)* được kết nạp vào cây bao trùm. Hai kỹ thuật này được thể hiện trong hai thủ tục *STREE_DFS(u)* và *STREE_BFS(v)* như sau:

```
void STREE_DFS( int u){
```

/* Tìm kiếm theo chiều sâu, áp dụng cho bài toán xây dựng cây bao trùm của đồ thị vô hướng liên thông G=<V, E>; các biến chuaxet, Ke, T là toàn cục */

```
chuaxet[u] = true;
for ( v∈ Ke(u) ) {
        if (chuaxet[v] ) {
            T:= T ∪ (u,v);
            STREE_DFS(v);
        }
}
}
/* main program */
{
  for ( u∈V )
        chuaxet[u]:= true;
  T = φ;
  STREE_DFS(root); /* root là một đỉnh nào đó của đồ thị*/
}
void STREE_BFS(int u){
  QUUE=φ;
QUEUE<= u; /* đưa u vào hàng đợi*/
chuaxet[u] = false;
while (QUEUE≠ φ) {
        v<= QUEUE; /* lấy v khỏi hàng đợi */
        for ( p ∈ Ke(v) ) {
            if (chuaxet[u]) {
                QUEUE<= u; chuaxet[u]:= false;
                T = T∪(v, p);
            }
        }
  }
}
/* Main program */
```

```
{
    for ( u ∈ V )
            chuaxet[u] = true;
    T = φ;
    STREE_BFS(root);
}
```

Chương trình xây dựng một cây bao trùm được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define     TRUE    1
#define FALSE       0
int CBT[MAX][2], n, A[MAX][MAX], chuaxet[MAX], sc, QUEUE[MAX];
void Init(void){
    int i, j;FILE *fp;
    fp= fopen("BAOTRUM1.IN", "r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file input");
            getch(); return;
    }
    fscanf(fp,"%d",&n);
    printf("\n So dinh do thi:%d", n);
    printf("\n Ma tran ke:");
    for(i=1; i<=n; i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=n; j++){
                    fscanf(fp, "%d", &A[i][j]);
                    printf("%3d", A[i][j]);
            }
```

```
    }
    fclose(fp);
    for (i=1; i<=n;i++)
            chuaxet[i]=TRUE;
}
void STREE_DFS(int i){
    int j;
    if(sc==n-1) return;
    for(j=1; j<=n; j++){
            if (chuaxet[j] && A[i][j]){
                    chuaxet[j]=FALSE; sc++;
                    CBT[sc][1]=i; CBT[sc][2]=j;
                    if(sc==n-1) return;
                    STREE_DFS(j);
            }
    }
}
void Result(void){
    int i, j;
    for(i=1; i<=sc; i++){
            printf("\n Canh %d:", i);
            for(j=1; j<=2; j++)
                    printf("%3d", CBT[i][j]);
    }
    getch();
}
void STREE_BFS(int u){
    int dauQ, cuoiQ, v, p;
    dauQ=1; cuoiQ=1; QUEUE[dauQ]=u;chuaxet[u]=FALSE;
    while(dauQ<=cuoiQ){
            v= QUEUE[dauQ]; dauQ=dauQ+1;
            for(p=1; p<=n; p++){
```

```
                    if(chuaxet[p] && A[v][p]){
                            chuaxet[p]=FALSE; sc++;
                            CBT[sc][1]=v; CBT[sc][2]=p;
                            cuoiQ=cuoiQ+1;
                            QUEUE[cuoiQ]=p;
                            if(sc==n-1) return;
                    }
                }
            }
    }
    void main(void){
        int i; Init(); sc=0; i=1; chuaxet[i]=FALSE; /* xây dựng cây bao trùm tại đỉnh 1*/
        STREE_BFS(i); /* STREE_DFS(i) */
    Result(); getch();
    }
```

7.4. TÌM CÂY BAO TRÙM NGẮN NHẤT

Bài toán tìm cây bao trùm nhỏ nhất là một trong những bài toán tối ưu trên đồ thị có ứng dụng trong nhiều lĩnh vực khác nhau của thực tế. Bài toán được phát biểu như sau:

Cho *G=<V, E>* là đồ thị vô hướng liên thông với tập đỉnh *V = {1, 2,..., n }* và tập cạnh *E* gồm *m* cạnh. Mỗi cạnh *e* của đồ thị được gán với một số không âm *c(e)* được gọi là độ dài của nó. Giả sử *H=<V, T>* là một cây bao trùm của đồ thị *G*. Ta gọi độ dài *c(H)* của cây bao trùm *H* là tổng độ dài các cạnh: $c(H) = \sum_{e \in T} c(e)$. Bài toán được đặt ra là, trong số các cây khung của đồ thị hãy tìm cây khung có độ dài nhỏ nhất của đồ thị.

Để minh họa cho những ứng dụng của bài toán này, chúng ta có thể tham khảo hai mô hình thực tế của bài toán.

Bài toán nối mạng máy tính. Một mạng máy tính gồm n máy tính được đánh số từ *1, 2,..., n*. Biết chi phí nối máy *i* với máy *j* là *c[i, j], i, j = 1, 2,..., n*. Hãy tìm cách nối mạng sao cho chi phí là nhỏ nhất.

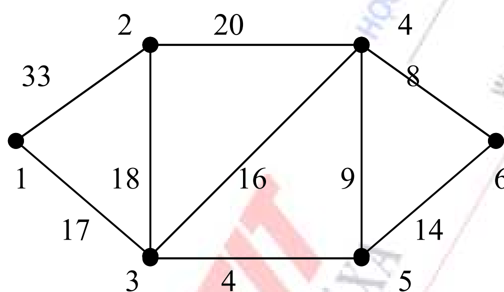
Bài toán xây dựng hệ thống cable. Giả sử ta muốn xây dựng một hệ thống cable điện thoại nối *n* điểm của một mạng viễn thông sao cho điểm bất kỳ nào trong mạng đều có đường truyền tin tới các điểm khác. Biết chi phí xây dựng hệ thống cable từ điểm *i* đến điểm *j* là *c[i,j]*. Hãy tìm cách xây dựng hệ thống mạng cable sao cho chi phí là nhỏ nhất.

Để giải bài toán cây bao trùm nhỏ nhất, chúng ta có thể liệt kê toàn bộ cây bao trùm và chọn trong số đó một cây nhỏ nhất. Phương án như vậy thực sự không khả thi vì số cây bao trùm của đồ thị là rất lớn cỡ n^{n-2}, điều này không thể thực hiện được với đồ thị với số đỉnh cỡ chục.

Để tìm một cây bao trùm chúng ta có thể thực hiện theo các bước như sau:

- **Bước 1.** Thiết lập tập cạnh của cây bao trùm là ϕ. Chọn cạnh *e = (i, j)* có độ dài nhỏ nhất bổ sung vào *T*.
- Bước 2. Trong số các cạnh thuộc *E \ T*, tìm cạnh $e = (i_1, j_1)$ có độ dài nhỏ nhất sao cho khi bổ sung cạnh đó vào *T* không tạo nên chu trình. Để thực hiện điều này, chúng ta phải chọn cạnh có độ dài nhỏ nhất sao cho hoặc $i_1 \in T$ và $j_1 \notin T$, hoặc $j_1 \in T$ và $i_1 \notin T$.
- Bước 3. Kiểm tra xem *T* đã đủ *n-1* cạnh hay chưa? Nếu *T* đủ *n-1* cạnh thì nó chính là cây bao trùm ngắn nhất cần tìm. Nếu T chưa đủ *n-1* cạnh thì thực hiện lại bước *2*.

Ví dụ. Tìm cây bao trùm nhỏ nhất của đồ thị trong hình 7.7.

Hình 7.7. Đồ thị vô hướng liên thông G=<V, E>

Bước 1. Đặt T=ϕ. Chọn cạnh (3, 5) có độ dài nhỏ nhất bổ sung vào T.

Bước 2. Sau ba lần lặp đầu tiên, ta lần lượt bổ sung vào các cạnh (4,5), (4, 6). Rõ ràng, nếu bổ sung vào cạnh (5, 6) sẽ tạo nên chu trình vì đỉnh 5, 6 đã có mặt trong T. Tình huống tương tự cũng xảy ra đối với cạnh (3, 4) là cạnh tiếp theo của dãy. Tiếp đó, ta bổ sung hai cạnh (1, 3), (2, 3) vào T.

Bước 3. Tập cạnh trong T đã đủ n-1 cạnh: T={ (3, 5), (4,6), (4,5), (1,3), (2,3)} chính là cây bao trùm ngắn nhất.

Chương trình tìm cây bao trùm ngắn nhất được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
```

```
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define     TRUE    1
#define FALSE       0
int E1[MAX], E2[MAX], D[MAX], EB[MAX], V[MAX];/*          E1        : Lưu trữ tập đỉnh
đầu của các cạnh;
    E2        : Lưu trữ tập đỉnh cuối của các cạnh;
    D         : Độ dài các cạnh;
    EB        : Tập cạnh cây bao trùm ;
    V         : Tập đỉnh của đồ thị cũng là tập đỉnh của cây bao trùm;
    */
int i, k, n, m, sc, min, dai;
FILE *fp;
void Init(void){
    fp=fopen("BAOTRUM.IN","r");
    if(fp==NULL){
            printf("\n Khong co file Input");
            getch(); return;
    }
    fscanf(fp, "%d%d", &n,&m);
    printf("\n So dinh do thi:%d",n);
    printf("\n So canh do thi:%d", m);
    printf("\n Danh sach canh:");
    for (i=1; i<=m; i++){
            fscanf(fp,"%d%d%d", &E1[i],&E2[i], &D[i]);
            printf("\n%4d%4d%4d",E1[i], E2[i], D[i]);
    }
    fclose(fp);
    for(i=1; i<=m; i++) EB[i]=FALSE;
    for(i=1; i<=n; i++) V[i]= FALSE;
}
```

```
void STREE_SHORTEST(void){
    /* Giai đoạn 1 của thuật toán là tìm cạnh k có độ dài nhỏ nhất*/
    min = D[1]; k=1;
    for (i=2; i<=m; i++) {
            if(D[i]<min){
                    min=D[i]; k=i;
            }
    }
    /* Kết nạp cạnh k vào cây bao trùm*/
     EB[k]=TRUE; V[E1[k]]=TRUE; V[E2[k]]=TRUE;sc=1;
    do {
            min=32000;
            for (i=1; i<=m; i++){
                    if (EB[i]==FALSE && (
                            ( (V[E1[i]]) && (V[E2[i]]==FALSE))||
                            ( ( V[E1[i]]==FALSE ) && (V[E2[i]]==TRUE ) ) )
                            && (D[i]<min) ){
                                    min=D[i]; k=i;
                    }
            }
            /* Tìm k là cạnh nhỏ nhất thỏa mãn điều kiện nếu kết nạp
            cạnh vào cây sẽ không tạo nên chu trình*/
            EB[k]=TRUE;V[E1[k]]=TRUE; V[E2[k]]=TRUE;sc=sc+1;
    }while(sc!=(n-1));
}
void Result(void){
    printf("\n Cay bao trum:");
    dai=0;
    for (i=1; i<=m; i++){
            if(EB[i]){
                    printf("\n Canh %4d %4d dai %4d", E1[i], E2[i], D[i]);
                    dai=dai+D[i];
```

```
                }
            }
            printf("\n Do dai cay bao trum:%d", dai);
        }
        void main(void){
            Init();
            STREE_SHORTEST();
            Result();
            getch();
        }
```

7.5. THUẬT TOÁN KRUSKAL

Thuật toán sẽ xây dựng tập cạnh *T* của cây khung nhỏ nhất *H=<V, T>* theo từng bước như sau:

a. Sắp xếp các cạnh của đồ thị *G* theo thứ tự tăng dần của trọng số cạnh;

b. Xuất phát từ tập cạnh $T=\phi$, ở mỗi bước, ta sẽ lần lượt duyệt trong danh sách các cạnh đã được sắp xếp, từ cạnh có trọng số nhỏ đến cạnh có trọng số lớn để tìm ra cạnh mà khi bổ sung nó vào *T* không tạo thành chu trình trong tập các cạnh đã được bổ sung vào *T* trước đó;

c. Thuật toán sẽ kết thúc khi ta thu được tập *T* gồm *n-1* cạnh.

Thuật toán được mô tả thông qua thủ tục Kruskal như sau:

```
void        Kruskal(void){
    T = ϕ;
    While ( | T | < (n-1) and (E≠ ϕ ) ){
            Chọn cạnh e ∈E là cạnh có độ dài nhỏ nhất;
            E:= E\ {e};
            if (T ∪ {e}: không tạo nên chu trình )
T = T ∪ {e};
    }
    if ( | T | <n-1)
Đồ thị không liên thông;
}
```

Chương trình tìm cây khung nhỏ nhất theo thuật toán Kruskal được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define     TRUE    1
#define FALSE       0
int n, m, minl, connect;
int dau[500],cuoi[500], w[500];
int  daut[50], cuoit[50], father[50];
void Init(void){
    int i; FILE *fp;
    fp=fopen("baotrum1.in","r");
    fscanf(fp, "%d%d", &n,&m);
    printf("\n So dinh do thi:%d", n);
    printf("\n So canh do thi:%d", m);
    printf("\n Danh sach ke do thi:");
    for(i=1; i<=m;i++){
            fscanf(fp, "%d%d%d", &dau[i], &cuoi[i], &w[i]);
            printf("\n Canh %d: %5d%5d%5d", i, dau[i], cuoi[i], w[i]);
    }
    fclose(fp);getch();
}
void Heap(int First, int Last){
    int j, k, t1, t2, t3;
    j=First;
    while(j<=(Last/2)){
            if( (2*j)<Last && w[2*j + 1]<w[2*j])
                    k = 2*j +1;
            else
                    k=2*j;
```

```
                if(w[k]<w[j]){
                        t1=dau[j]; t2=cuoi[j]; t3=w[j];
                        dau[j]=dau[k]; cuoi[j]=cuoi[k]; w[j]=w[k];
                        dau[k]=t1; cuoi[k]=t2; w[k]=t3;
                        j=k;
                }
                else j=Last;
        }
}
int Find(int i){
        int tro=i;
        while(father[tro]>0)
                tro=father[tro];
        return(tro);
}
void Union(int i, int j){
        int x = father[i]+father[j];
        if(father[i]>father[j]) {
                father[i]=j;
                father[j]=x;
        }
        else {
                father[j]=i;
                father[i]=x;
        }
}
void Krusal(void){
        int i, last, u, v, r1, r2, ncanh, ndinh;
        for(i=1; i<=n; i++)
                father[i]=-1;
        for(i= m/2;i>0; i++)
                Heap(i,m);
```

```
    last=m; ncanh=0; ndinh=0;minl=0;connect=TRUE;
    while(ndinh<n-1 && ncanh<m){
            ncanh=ncanh+1;
            u=dau[1]; v=cuoi[1];
            r1= Find(u); r2= Find(v);
            if(r1!=r2) {
                    ndinh=ndinh+1; Union(r1,r2);
                    daut[ndinh]=u; cuoit[ndinh]=v;
                    minl=minl+w[1];
            }
            dau[1]=dau[last];
            cuoi[1]=cuoi[last];
            w[1]=w[last];
            last=last-1;
            Heap(1, last);
    }
    if(ndinh!=n-1) connect=FALSE;
}
void Result(void){
    int i;
    printf("\n Do dai cay khung nho nhat:%d", minl);
    printf("\n Cac canh cua cay khung nho nhat:");
    for(i=1; i<n; i++)
            printf("\n %5d%5d",daut[i], cuoit[i]);
    printf("\n");
}
void main(void){
    clrscr(); Init();
    Krusal();Result(); getch();
}
```

7.6. THUẬT TOÁN PRIM

Thuật toán Kruskal làm việc kém hiệu quả đối với những đồ thị có số cạnh khoảng m=n (n-1)/2. Trong những tình huống như vậy, thuật toán Prim tỏ ra hiệu quả hơn. Thuật toán Prim còn được mang tên là người láng giềng gần nhất. Trong thuật toán này, bắt đầu tại một đỉnh tuỳ ý *s* của đồ thị, nối *s* với đỉnh *y* sao cho trọng số cạnh *c[s, y]* là nhỏ nhất. Tiếp theo, từ đỉnh *s* hoặc *y* tìm cạnh có độ dài nhỏ nhất, điều này dẫn đến đỉnh thứ ba *z* và ta thu được cây bộ phận gồm *3* đỉnh *2* cạnh. Quá trình được tiếp tục cho tới khi ta nhận được cây gồm *n-1* cạnh, đó chính là cây bao trùm nhỏ nhất cần tìm.

Trong quá trình thực hiện thuật toán, ở mỗi bước, ta có thể nhanh chóng chọn đỉnh và cạnh cần bổ sung vào cây khung, các đỉnh của đồ thị được sẽ được gán các nhãn. Nhãn của một đỉnh *v* gồm hai phần, *[d[v], near[v]]*. Trong đó, phần thứ nhất *d[v]* dùng để ghi nhận độ dài cạnh nhỏ nhất trong số các cạnh nối đỉnh *v* với các đỉnh của cây khung đang xây dựng. Phần thứ hai, *near[v]* ghi nhận đỉnh của cây khung gần *v* nhất. Thuật toán Prim được mô tả thông qua thủ tục sau:

```
void Prim (void){
    /*bước khởi tạo*/
    Chọn s là một đỉnh nào đó của đồ thị;
    VH = { s }; T = ϕ; d[s] = 0; near[s] = s;
    For ( v∈ V\VH ) {
            D[v] = C[s, v]; near[v] = s;
    }
    /* Bước lặp */
    Stop = False;
    While ( not stop ) {
            Tìm u∈ V\VH thoả mãn: d[u] = min { d[v] với u∈V\VH};
            VH = VH∪ {u}; T = T ∪ (u, near[u] );
            If ( | VH |) == n ) {
                    H = <VH, T> là cây khung nhỏ nhất của đồ thị;
                    Stop = TRUE;
            }
            Else {
                    For ( v ∈ V\VH ) {
                            If (d[v] > C[u, v]) {
                                    D[v] = C[u, v];
                                    Near[v] = u;
```

```
                                        }
                                }
                        }
                }
        }
```

Chương trình cài đặt thuật toán Prim tìm cây bao trùm nhỏ nhất được thực hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define     TRUE    1
#define FALSE       0
#define MAX         10000
int  a[100][100];
int n,m, i,sc,w;
int  chuaxet[100];
int  cbt[100][3];
FILE *f;
void nhap(void){
    int p,i,j,k;
    for(i=1; i<=n; i++)
            for(j=1; j<=n;j++)
                    a[i][j]=0;
    f=fopen("baotrum.in","r");
    fscanf(f,"%d%d",&n,&m);
    printf("\n So dinh: %3d ",n);
    printf("\n So canh: %3d", m);
    printf("\n Danh sach canh:");
    for(p=1; p<=m; p++){
            fscanf(f,"%d%d%d",&i,&j,&k);
            printf("\n %3d%3d%3d", i, j, k);
```

```
                a[i][j]=k; a[j][i]=k;
        }
        for (i=1; i<=n; i++){
                printf("\n");
                for (j=1; j<=n; j++){
                        if (i!=j && a[i][j]==0)
                                a[i][j]=MAX;
                        printf("%7d",a[i][j]);
                }
        }
        fclose(f);getch();
}
void Result(void){
         for(i=1;i<=sc; i++)
                printf("\n %3d%3d", cbt[i][1], cbt[i][2]);
}
void PRIM(void){
        int i,j,k,top,min,l,t,u;
        int s[100];
        sc=0;w=0;u=1;
        for(i=1; i<=n; i++)
                chuaxet[i]=TRUE;
        top=1;s[top]=u;
        chuaxet[u]=FALSE;
        while (sc<n-1) {
                min=MAX;
                for (i=1; i<=top; i++){
                        t=s[i];
                        for(j=1; j<=n; j++){
                                if (chuaxet[j] && min>a[t][j]){
                                        min=a[t][j];
                                        k=t;l=j;
```

```
                    }
                }
            }
            sc++;w=w+min;
            cbt[sc][1]=k;cbt[sc][2]=l;
            chuaxet[l]=FALSE;a[k][l]=MAX;
            a[l][k]=MAX;top++;s[top]=l;
            printf("\n");
    }
}
void main(void){
    clrscr();
    nhap();PRIM();
    printf("\n Do dai ngan nhat:%d", w);
    for(i=1;i<=sc; i++)
            printf("\n %3d%3d", cbt[i][1], cbt[i][2]);
    getch();
}
```

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

- ✓ Cây là đồ thị vô hướng liên thông không có chu trình. Do vậy, mọi đồ thị vô hướng liên thông đều có ít nhất một cây khung của nó.
- ✓ Hiểu cách biểu diễn và cài đặt được các loại cây: cây nhị phân tìm kiếm, cây quyết định, cây mã tiền tố và cây mã Huffman.
- ✓ Nắm vững phương pháp xây dựng cây khung của đồ thị bằng hai thuật toán duyệt theo chiều rộng và duyệt theo chiều sâu.
- ✓ Hiểu và cài đặt được các thuật toán Kruskal và Prim tìm cây bao trùm nhỏ nhất.

BÀI TẬP CHƯƠNG 7

Bài 1. Kiểm tra bộ mã sau có phải là mã tiền tố hay không:

A : 11 B : 00 R : 10 C :01

Bài 2. Cho bộ mã a:001, b:0001, e:1, s:0100, t: 011, r:0000, x:01010. Tìm các kí tự từ dãy mã sau:

01110100011, 0001110000, 01100101010, 0100101010,

0001001000100100000001001011010000101010001

Bài 3. Viết chương trình sinh ra mã tiền tố của một string bất kỳ.

Bài 4. Viết chương trình sinh ra mã Huffman cho một string bất kỳ.

Bài 5. Viết chương trình thực hiện các thuật toán:

a. Xây dựng cây khung của đồ thị;

b. Xây dựng tập các chu trình cơ bản của đồ thị;

Bài 6. Cho đồ thị vô hướng G được cho bởi danh sách cạnh:

C	K	1	D	K	4	H	K	3	G	H	5
A	B	2	C	E	6	H	E	2	F	H	6
B	C	5	F	B	3	D	E	5	B	E	5
D	C	3	E	F	2	D	G	2			
A	F	3	E	G	4	K	G	3			

Tìm cây khung nhỏ nhất của G theo thuật toán Kruskal, chỉ rõ kết quả trung gian theo từng bước thực hiện của thuật toán.

Bài 7. Cho đồ thị vô hướng G được cho bởi danh sách cạnh:

C	K	1	D	K	4	H	K	3	G	H	5
A	B	2	C	E	6	H	E	2	F	H	6
B	C	5	F	B	3	D	E	5	B	E	5
D	C	3	E	F	2	D	G	2			
A	F	3	E	G	4	K	G	3			

Tìm cây khung nhỏ nhất của G theo thuật toán Prim, chỉ rõ kết quả trung gian theo từng bước thực hiện của thuật toán.

Bài 8. Cho đồ thị G cho bởi ma trận trọng số:

00	33	17	85	85	85
33	00	18	20	85	85
17	18	00	16	04	85
85	20	16	00	09	08
85	85	04	09	00	14
85	85	85	08	14	00

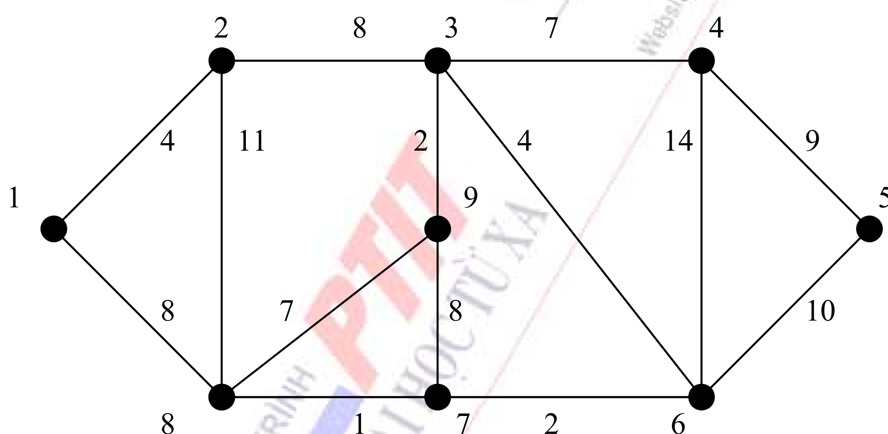
Hãy tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị bằng thuật toán Kruskal, chỉ rõ kết quả trung gian theo từng bước thực hiện của thuật toán.

Bài 9. Cho đồ thị G cho bởi ma trận trọng số:

00	33	17	85	85	85
33	00	18	20	85	85
17	18	00	16	04	85
85	20	16	00	09	08
85	85	04	09	00	14
85	85	85	08	14	00

Hãy tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị bằng thuật toán Prim, chỉ rõ kết quả trung gian theo từng bước thực hiện của thuật toán.

Bài 10. Áp dụng thuật toán Prim tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị của đồ thị sau, lấy đỉnh xuất phát là đỉnh 1.

CHƯƠNG VIII: MỘT SỐ BÀI TOÁN QUAN TRỌNG CỦA ĐỒ THỊ

Trong chương này chúng ta sẽ đề cập đến một số bài toán quan trọng của lý thuyết đồ thị. Những bài toán này không chỉ có ý nghĩa đơn thuần về lý thuyết mà còn có những ứng dụng quan trọng trong thực tế. Nhiều ứng dụng khác nhau của thực tế được phát biểu dưới dạng của các bài toán này. Những bài toán được đề cập ở đây gồm:

- ✓ Bài toán tô màu đồ thị.
- ✓ Bài toán tìm đường đi ngắn nhất.
- ✓ Bài toán luồng cực đại trên mạng.

Bạn đọc có thể tìm thấy thông tin về chứng minh tính đúng đắn cũng như độ phức tạp của các thuật toán thông qua tài liệu [1], [2] của tài liệu tham khảo.

8.1. BÀI TOÁN TÔ MÀU ĐỒ THỊ

Định nghĩa 1. Cho trước một số nuyên dương *p*. Ta nói đồ thị *G* là p sắc nếu bằng *p* màu khác nhau có thể tô trên các đỉnh mỗi đỉnh một màu sao cho hai đỉnh kề nhau tùy ý đều có màu khác nhau. Số *p* nhỏ nhất mà đối với số đó đồ thị *G* là *p sắc* được gọi là *sắc số* của đồ thị *G* và kí hiệu bằng $\gamma(G)$.

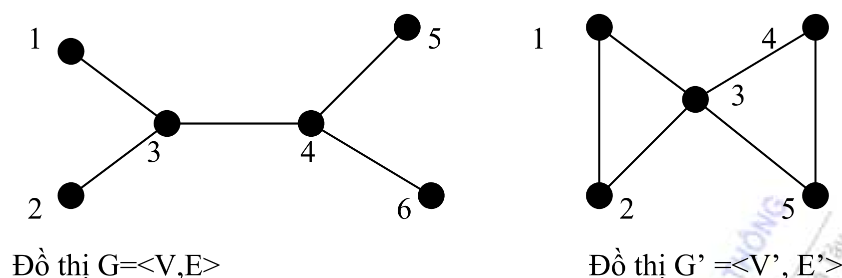
Như vậy, *sắc số* của một đồ thị là số màu ít nhất cần dùng để tô trên các đỉnh của đồ thị (mỗi đỉnh một màu) sao cho hai đỉnh kề nhau tùy ý được tô bằn hai màu khác nhau.

Định nhĩa 2. *Sắc lớp* là số màu ít nhất cần dùng để tô trên các cạnh của đồ thị mỗi cạnh một màu sao cho hai cạnh kề nhau tùy ý được tô bằng hai màu khác nhau.

Ta có thể chuyển bài toán sắc lớp về bài toán sắc số bằng cách: Đối với mỗi đồ thị $G = <V, E>$ xây dựng đồ thị $G' = <V', E'>$, trong đó mỗi đỉnh thuộc *V'* là một cạnh của *G*, còn *E'* được xác định như sau:

$$E' = \{ (v, v') |\ u, u' \in V\} \text{ và hai cạnh là kề nhau.}$$

Nói cách khác, ta tạo đồ thị *G'* trong đó mỗi cạnh của nó trở thành một đỉnh của đồ thị, hai cạnh kề nhau trong *G* sẽ có một đường nối giữa hai đỉnh của đồ thị trong *G'*. Bằng cách này ta dễ dàng thấy rằng sắc số của *G '* bằng sắc lớp của *G*. Hình 8.1 dưới đây minh họa sắc số của *G'* bằng sắc số của *G*.

Hình 8.1. Sắc số G' bằng sắc lớp của G

Dưới đây là một số tính chất của sắc số, bạn đọc có thể tìm thấy chứng minh chi tiết của nó trong [3].

Định lý 1. Một chu trình độ dài lẻ luôn có sắc số bằng *3*.

Định lý 2. Đồ thị *G =<U, V>* với ít nhất một cạnh là đồ thị hai sắc khi và chỉ khi không có chu trình độ dài lẻ.

Hệ quả: Tất cả các chu trình độ dài chẵn đều có sắc số bằng *2*.

Định lý 3. Đồ thị đầy đủ với n đỉnh luôn có sắc số bằng *n*.

Định lý 4. Định lý bốn màu. Số màu của đồ thị phẳng không bao giờ lớn hơn *4*.

Thuật toán tô màu đồ thị đơn:

- **Bước 1.** Sắp xếp các đỉnh $v_1, v_2,..,v_n$ theo thứ tự giảm dần của bậc các đỉnh:

  $deg(v_1)\geq deg(v_2)\geq..\geq deg(v_n)$.

- **Bước 2.** Gán màu *1*: cho v_1; các đỉnh tiếp theo trong danh sách không liền kề với v1 (nếu nó tồn tại) và các đỉnh không kề với đỉnh có màu 1.

- **Bước 3.** Gán màu *2* cho đỉnh tiếp theo trong danh sách còn chưa được tô màu và các đỉnh không kề với các đỉnh có màu *2*. Nếu vẫn còn các đỉnh chưa được tô màu thì gán màu *3* cho các đỉnh đầu tiên chưa được tô màu trong danh sách và các đỉnh chưa tô màu không liền kề với các đỉnh có màu *3*.

- **Bước 4.** Tiếp tục lặp lại bước *3* cho đến khi các đỉnh đã được tô màu.

8.2. BÀI TOÁN TÌM LUỒNG CỰC ĐẠI TRÊN MẠNG

Bài toán. Cho một đồ có hướn $G = \langle V, E\rangle$, $V = \{ x_1, x_2,.., x_n\}$. Với mỗi cung (x_i, x_j) có một số q_{ij} gọi là khả năng thông qua của cung. Đồ thị có hai đỉnh đặc biệt: đỉnh *s* gọi là đỉnh phát, đỉnh *t* gọi là đỉnh thu. Tập hợp các số z_{ij} xác định trên các cung $(x_i,x_j) \in E$ gọi là luồng trên các cung nếu thỏa mãn:

$$\sum_{x_j \in \Gamma(x_i)} z_{ij} - \sum_{x_j \in \Gamma^{-1}(x_i)} z_{ki} = \begin{cases} v & \text{nếu x = } s, \\ -v & \text{nếu x = t,} \\ 0 & \text{cho các đỉnh còn lại.} \end{cases}$$

$$0 \le z_{ij} \le q_{ij} \text{ với mọi } (i,j) \in V$$

Trong đó, $\Gamma(x_i)$ là tập hợp các cung đi ra khỏi x_i, $\Gamma^{1}(x_i)$ là tập hợp các cung đi ra khỏi x_i. Giá trị v được gọi là giá trị luồng. Bài toán được đặt ra là tìm luồng có giá trị v lớn nhất.

Thuật toán Ford-Fullkerson: Tư tưởng thuật toán được bắt đầu từ một luồng chấp nhận nào đó (có thể là luồng có giá trị 0), sau đó ta thực hiện tăng luồng bằng cách tìm các đường đi tăng luồng. Để tìm đường đi tăng luồng ta áp dụng phương pháp đánh dấu các đỉnh. Nhãn của một đỉnh sẽ chỉ ra theo các cun nào có thể tăng luồng và tăng được bao nhiêu. Mỗi khi tìm được đườn đi tăng luồng, ta tăng luồng theo đường đi đó, sau đó xóa hết tất cả các nhãn và sử dụng luồng mới thu được để đánh dấu lại các đỉnh. Thuật toán kết thúc khi không tìm đường đi tăng luồng nào cả.

Khi xét các đỉnh của đồ thị, mỗi đỉnh của mạng sẽ ở một trong ba trạng thái: đỉnh chưa có nhãn, đỉnh có nhãn nhưng chưa được xét đến, đỉnh có nhãn và đã xét. Nhãn của một đỉnh x_i gồm có hai phần thuộc một trong hai dạng sau:

- **Dạng thứ nhất:** $(+x_j, \sigma(x_i))$, có nghĩa là có thể tăng luồng theo cung (x_j, x_i) với lượng lớn nhất là $\sigma(x_i)$.
- **Dạng thứ 2:** $(-x_j, \sigma(x_i))$, có nghĩa là có thể giảm luồng theo cung (x_j, x_i) với lượng lớn nhất là $\sigma(x_i)$.

Quá trình gán nhãn cho đỉnh tương ứng với thủ tục tìm đường đi tăng luồng từ s đến x. Thuật toán gán nhãn được thực hiện thông qua các bước sau:

Bước 1. Đánh dấu đỉnh s bởi nhãn $(+s,+\infty)$. Đỉnh s là đỉnh có nhãn và chưa xét, tất cả các đỉnh còn lại đều chưa có nhãn.

Bước 2. Chọn một đỉnh có nhãn nhưng chưa xét, chẳng hạn đỉnh x_i, với nhãn là $(\pm x_k, \sigma(x_i))$. Đối với đỉnh x_i này ta xác định hai tập:

$K^+(x_i) = \{ x_j: x_j \in \Gamma(x_i), z_{ij} < q_{ij}, x_j$ chưa có nhãn$\}$

$K^-(x_i) = \{ x_j: x_j \in \Gamma^{-1}(x_i), z_{ji} > 0, x_j$ chưa có nhãn$\}$

Với mỗi đỉnh $x_j \in K^+(x_i)$ ta gán cho nhãn $(-x_i, \sigma(x_j))$, trong đó $\sigma(x_j) = \min \{ \sigma(x_i), z_{ij}\}$.

Với mỗi đỉnh $x_j \in K^-(x_i)$ ta gán cho nhãn $(-x_i, \sigma(x_j))$, trong đó $\sigma(x_j) = \min \{ \sigma(x_i), z_{ji}\}$.

Bây giờ đỉnh x_i đã có nhãn và đã xét, còn các đỉnh $x_j \in K^+(x_i)$ và $x_j \in K^-(x_j)$ đã có nhãn nhưng chưa được xét.

Bước 3. Lặp lại bước 2 cho đến khi một tron hai khả năng sau xảy ra:

- Đỉnh t được đánh dấu, chuyển sang *bước 4*.

- Đỉnh *t* không có nhãn và không thể đánh dấu tiếp tục được nữa. Khi đó luồng đang xét là luồng cực đại. Nếu kí hiệu X_0 là tập các đỉnh có nhãn, Y_0 là tập các đỉnh không có nhãn thì (X_0, Y_0) sẽ là lát cắt hẹp nhất. Thuật toán dừng.

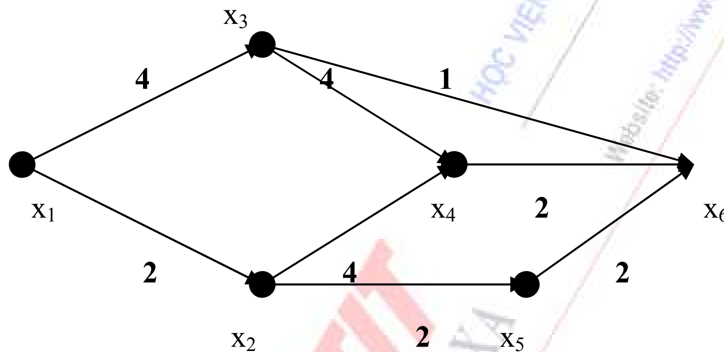
Bước 4. Đặt $x=t$.

Bước 5. Tiến hành tăng luồng:

- Nếu đỉnh *x* có nhãn là $(+u, \sigma(x))$ thì tăng luồng theo cung (u,x) từ $z(u,x)$ lên $z(u,x)+\sigma(t)$.
- Nếu đỉnh *x* có nhãn là $(-u, \sigma(x))$ thì giảm lượng vận chuyển trên cung (u,x) từ $z(u,x)$ xuống còn $(z(u,x)- \sigma(t))$.

Bước 6. Nếu $u=s$ thì xóa tất cả các nhãn và quay lại bước *1* với luồng đã điều chỉnh ở bước *5*. Nếu $u\neq s$ thì đặt $x=u$ và quay lại bước *5*.

Ví dụ. Tìm luồng cực đại của đồ thị *G=<V,E>* được cho như dưới đây.

Hình 8.2. Mạng G=<V,E>

Giải. Kí kiệu V_x là tập các đỉnh có nhãn và đã xét, V_c là tập các đỉnh có nhãn nhưng chưa xét.

Lần lặp số 1. Xuất phát từ luồng $z_{ij}=0$ với mọi i,j

Bước 1. Gán nhãn cho x_1 là $(+x_1, \infty)$. Ta có $V_x=\phi$, $V_c = \{x_1\}$.

Bước 2. Xét đỉnh x_1, ta có

$K^+(x_1) = \{ x_2, x_3\}$, $K^-(x_1) = \phi$.

Nhãn của x_2 là $\{+x_1, \min(\infty, 2\text{-}0)\}=(+x_1,2)$.

Nhãn của x_3 là $\{+x_1, \min(\infty, 4\text{-}0)\}=(+x_1,4)$.

Hai tập $V_x = \{x_1\}$, $V_c=\{ x_2, x_3\}$

Bước 2. chọn đỉnh x_2 đã xét, ta có

$K^+(x_2) = \{ x_4, x_5\}$, $K^-(x_2) = \phi$.

Nhãn của x_4 là $\{+x_2, \min(2, 4\text{-}0)\}=(+x_2,2)$.

Nhãn của x_5 là $\{+x_2, \min(2, 2\text{-}0)\}=(+x_2,2)$.

Hai tập $V_x = \{x_1, x_2\}$, $V_c=\{x_3, x_4, x_5\}$.

Bước 2. xét đỉnh x_4, ta có

$K^+(x_4) = \{x_6\}$, $K^-(x_4) = \phi$.

Nhãn của x_6 là $\{+x_4, \min(2, 2\text{-}0)\}=(+x_4,2)$.

Đỉnh $t = x_6$ đã được gán nhãn.

Bước 4. Đặt x = t.

Bước 5. Đỉnh $x = x_6$ có nhãn là $(+u, \sigma(x))= (+x_4,2)$. Tăng luồng trên cung (x_4, x_6) từ 0 lên $0+\sigma(t)=2$.

Bước 6. Vì $u=x_4\neq s$ nên đặt $x= x_4$.

Bước 5. Đỉnh $x= x_4$ có nhãn là $(+u, \sigma(x)) =(+x_2,2)$. Tăng luồng trên cung (x_2,x_4) từ 0 lên $0 +\sigma(t)=2$.

Bước 6. Vì $u = x_2 \neq s$ nên đặt $x = x_2$.

Bước 5. Đỉnh $x = x_2$ có nhãn $(+u, \sigma(x)) =(+x_1, 2)$. Tăng luồng trên cung (x_1,x_2) từ 0 lên $0+\sigma(t)=2$.

Bước 6. Vì $u = x_1 =s$ nên xóa tất cả các nhãn và quay lại bước 1.

Lần lặp thứ 2:

Bước 1. Gán nhãn cho x_1 là $(+x_1,\infty)$, $V_x=\phi$, $V_c= \{x_1\}$.

Bước 2. Xét đỉnh x_1, ta có

$K^+(x_1) = \{x_3\}$, $K^-(x_1) = \phi$.

Nhãn của x_3 là $\{+x_1, \min(\infty, 4\text{-}0)\}=(+x_1,4)$.

Hai tập $V_x = \{x_1\}$, $V_c=\{x_3\}$.

Bước 2. xét đỉnh x_3, ta có

$K^+(x_3) = \{x_4, x_5\}$, $K^-(x_3) = \phi$.

Nhãn của x_6 là $\{+x_3, \min(4, 1\text{-}0)\}=(+x_3,1)$.

Đỉnh $t = x_6$ đã được gán nhãn.

Bước 4. Đặt x = t.

Bước 5. Đỉnh $x = x_6$ có nhãn là $(+u, \sigma(x))= (+x_3,1)$. Tăng luồng trên cung (x_3, x_6) từ 0 lên $0+\sigma(t)=1$.

Bước 6. Vì $u=x_3\neq s$ nên đặt $x= x_3$.

Bước 5. Đỉnh x= x_3 có nhãn là (+u, σ(x)) =(+x_1,4). Tăng luồng trên cung (x_1,x_3) từ 0 lên 0 +σ(t)=1.

Bước 6. Vì u = x_1 =s nên xóa tất cả các nhãn và quay lại bước 1.

Lần lặp thứ 3:

Bước 1. Gán nhãn cho x_1 là (+x_1,∞), V_x=ϕ, V_c= {x_1}.

Bước 2. Xét đỉnh x_1, ta có

$K^+(x_1)$ = { x_3}, $K^-(x_1)$ = ϕ.

Nhãn của x_3 là {+x_1, min(∞, 4-1)}=(+x_1,3).

Hai tập V_x = {x_1}, V_c={ x_3}.

Bước 2. Xét đỉnh x_3, ta có

$K^+(x_3)$ = { x_4}, $K^-(x_3)$ = ϕ.

Nhãn của x_4 là {+x_3, min(3, 4-0)}=(+x_3,3).

Hai tập V_x = {x_1, x_3}, V_c={ x_4}.

Bước 2. Xét đỉnh x_4, ta có

$K^+(x_4)$ = ϕ, $K^-(x_4)$ = {x_2}.

Nhãn của x_2 là {-x_4, min(3, 2)}=(-x_4,2).

Hai tập V_x = {x_1, x_3, x_4}, V_c={ x_2}.

Bước 2. Xét đỉnh x_2, ta có

$K^+(x_2)$ = {x_5}, $K^-(x_2)$ = ϕ.

Nhãn của x_5 là {+x_2, min(3, 2-0}=(x_2,2).

Hai tập V_x = {x_1, x_3, x_4,x_2}, V_c={ x_5}.

Bước 2. Xét đỉnh x_5, ta có

$K^+(x_5)$ = {x_6}, $K^-(x_5)$ = ϕ.

Nhãn của x_6 là {+x_5, 2). Đỉnh t = x_6 đã được gán nhãn.

Dùng bước 4, 5 và 6 ta tìm được đường đi tăng luồng là:

$x_1 \rightarrow x_3 \rightarrow x_4 \leftarrow x_2 \rightarrow x_5 \rightarrow x_6$

Trên các cung thuận ta tăng vận chuyển lên một lượng là σ(t) = 2, trên cung ngược ta giảm vận chuyển đi một lượng là σ(t).

Lần lặp thứ 4:

Bước 1. Gán nhãn cho x_1 là $(+x_1,\infty)$, $V_x=\phi$, $V_c= \{x_1\}$.

Bước 2. Xét đỉnh x_1, ta có

$K^+(x_1) = \{ x_3\}$, $K^-(x_1) = \phi$.

Nhãn của x_3 là $\{+x_1, 1\}$.

Hai tập $V_x = \{x_1\}$, $V_c=\{ x_3\}$.

Bước 2. Xét đỉnh x_3, ta có

$K^+(x_3) = \{ x_4\}$, $K^-(x_3) = \phi$.

Nhãn của x_4 là $\{+x_3, \min(1, 4-2)\}=(+x_3,1)$.

Hai tập $V_x = \{x_1, x_3\}$, $V_c=\{ x_4\}$.

Bước 2. Xét đỉnh x_4, ta có

$K^+(x_4) = \phi$, $K^-(x_4) = \phi$.

Tại bước này ta không thể đánh nhãn tiếp tục được nữa, đỉnh $t = x_6$ không được gán nhãn. Vậy luồng luồng chỉ ra như trên là luồng cực đại. Lát cắt hẹp nhất là

$X_0 = \{x_1, x_3, x_4\}$, $Y0= \{x_2, x_5, x_6\}$.

8.3. BÀI TOÁN TÌM ĐƯỜNG ĐI NGẮN NHẤT

Xét đồ thị $G=<V, E>$; trong đó $|V| = n$, $|E| = m$. Với mỗi cạnh $(u, v)\in E$, ta đặt tương ứng với nó một số thực $A<u,v>$ được gọi là trọng số của cạnh. Ta sẽ đặt $A[u,v]=\infty$ nếu $(u, v)\notin E$. Nếu dãy $v_0, v_1,..., v_k$ là một đường đi trên G thì $\sum_{i=1}^{p} A[v_{i-1}, v_i]$ được gọi là độ dài của đường đi.

Bài toán tìm đường đi ngắn nhất trên đồ thị dưới dạng tổng quát có thể được phát biểu dưới dạng sau: tìm đường đi ngắn nhất từ một đỉnh xuất phát $s\in V$ (đỉnh nguồn) đến đỉnh cuối $t\in V$ (đỉnh đích). Đường đi như vậy được gọi là đường đi ngắn nhất từ *s* đến *t*, độ dài của đường đi *d(s,t)* được gọi là khoảng cách ngắn nhất từ *s* đến *t* (trong trường hợp tổng quát *d(s,t)* có thể âm). Nếu như không tồn tại đường đi từ *s* đến *t* thì độ dài đường đi $d(s,t)=\infty$. Nếu như mỗi chu trình trong đồ thị đều có độ dài dương thì trong đường đi ngắn nhất sẽ không có đỉnh nào bị lặp lại, đường đi như vậy được gọi là đường đi cơ bản. Nếu như đồ thị tồn tại một chu trình nào đó có độ dài âm, thì đường đi ngắn nhất có thể không xác định, vì ta có thể đi qua chu trình âm đó một số lần đủ lớn để độ dài của nó nhỏ hơn bất kỳ một số thực cho trước nào.

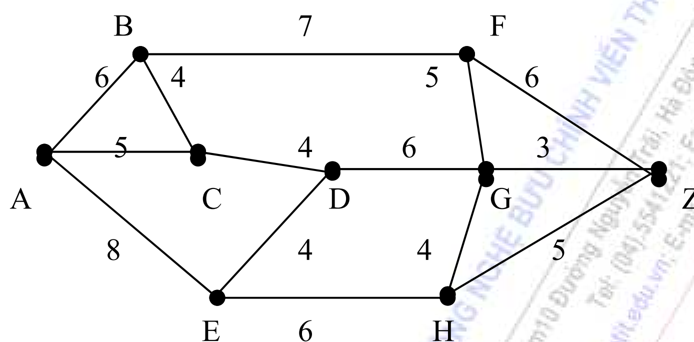
8.3.1. Thuật toán gán nhãn

Có rất nhiều thuật toán khác nhau được xây dựng để tìm đường đi ngắn nhất. Nhưng tư tưởng chung của các thuật toán đó có thể được mô tả như sau:

Từ ma trận trọng số $A[u,v]$, $u,v\in V$, ta tìm cận trên $d[v]$ của khoảng cách từ *s* đến tất cả các đỉnh $v\in V$. Mỗi khi phát hiện thấy $d[u] + A[u,v] < d[v]$ thì cận trên $d[v]$ sẽ được làm tốt lên bằng

cách gán *d[v] = d[u] + A[u, v]*. Quá trình sẽ kết thúc khi nào ta không thể làm tốt hơn lên được bất kỳ cận trên nào, khi đó *d[v]* sẽ cho ta giá trị ngắn nhất từ đỉnh *s* đến đỉnh *v*. Giá trị *d[v]* được gọi là nhãn của đỉnh *v*. Ví dụ dưới đây thể hiện tư tưởng trên bằng một thuật toán gán nhãn tổng quát như sau:

Ví dụ. Tìm đường đi ngắn nhất từ đỉnh A đến đỉnh Z trên đồ thị hình 8.3.

Hình 8.3. Đồ thị trọng số G

- **Bước 1.** Gán cho nhãn đỉnh *A* là *0*;
- **Bước 2.** Trong số các cạnh (cung) xuất phát từ *A*, ta chọn cạnh có độ dài nhỏ nhất, sau đó gán nhãn cho đỉnh đó bằng nhãn của đỉnh *A* cộng với độ dài cạnh tương ứng. Ta chọn được đỉnh *C* có trọng số *AC = 5*, nhãn *d[C] = 0 + 5 = 5*.
- **Bước 3.** Tiếp đó, trong số các cạnh (cung) đi từ một đỉnh có nhãn là *A* hoặc *C* tới một đỉnh chưa được gán nhãn, ta chọn cạnh (cung) sao cho nhãn của đỉnh cộng với trọng số cạnh tương ứng là nhỏ nhất gán cho nhãn của đỉnh cuối của cạnh (cung). Như vậy, ta lần lượt gán được các nhãn như sau: *d[B] = 6* vì *d[B] <d[C] + | CB| = 5 + 4*; *d[E] = 8*; Tiếp tục làm như vậy cho tới khi đỉnh *Z* được gán nhãn đó chính là độ dài đường đi ngắn nhất từ *A* đến *Z*. Thực chất, nhãn của mỗi đỉnh chính là đường đi ngắn nhất từ đỉnh nguồn tới nó. Quá trình có thể được mô tả như trong bảng dưới đây.

Bước	Đỉnh được gán nhãn	Nhãn các đỉnh	Đỉnh đã dùng để gán nhãn
Khởi tạo	A	0	
1	C	0 + 5 = 5	A
2	B	0 + 6 = 6	A
3	E	0 + 8 = 8	A
4	D	+ 4 = 9	C
5	F	+ 7 = 13	B
6	H	8 + 6 = 14	E
7	G	9 + 6 = 15	D
8	Z	15 + 3 = 18	Z

Như vậy, độ dài đường đi ngắn nhất từ *A* đến *Z* là *18*. Đường đi ngắn nhất từ *A* đến *Z* qua các đỉnh: *A-> C-> D -> G -> Z.*

8.3.2. Thuật toán Dijkstra

Thuật toán tìm đường đi ngắn nhất từ đỉnh s đến các đỉnh còn lại được Dijkstra đề nghị áp dụng cho trường hợp đồ thị có hướng với trọng số không âm. Thuật toán được thực hiện trên cơ sở gán tạm thời cho các đỉnh. Nhãn của mỗi đỉnh cho biết cận trên của độ dài đường đi ngắn nhất tới đỉnh đó. Các nhãn này sẽ được biến đổi (tính lại) nhờ một thủ tục lặp, mà ở mỗi bước lặp một số đỉnh sẽ có nhãn không thay đổi, nhãn đó chính là độ dài đường đi ngắn nhất từ s đến đỉnh đó. Thuật toán có thể được mô tả bằng thủ tục Dijkstra như sau:

```
void Dijkstra(void)
/*Đầu vào G=(V, E) với n đỉnh có ma trận trọng số A[u,v]≥ 0; s∈V */
/*Đầu ra là khoảng cách nhỏ nhất từ s đến các đỉnh còn lại d[v]: v∈V*/
/*Truoc[v] ghi lại đỉnh trước v trong đường đi ngắn nhất từ s đến v*/
{
/* Bước 1: Khởi tạo nhãn tạm thời cho các đỉnh*/
for ( v∈ V ) {
        d[v] = A[s,v];
        truoc[v]=s;
}
d[s]=0; T = V\{s}; /*T là tập đỉnh có nhãn tạm thời*/
/* Bước lặp */
while (T!=ϕ ) {
        Tìm đỉnh u∈T sao cho d[u] = min { d[z] | z∈T};
  T= T\{u}; /*cố định nhãn đỉnh u*/;
        For ( v∈T ) { /* Gán lại nhãn cho các đỉnh trong T*/
              If ( d[v] > d[u] + A[u, v] ) {
                    d[v] = d[u] + A[u, v];
              truoc[v] =u;
              }
        }
}
}
```

Chương trình cài đặt thuật toán Dijkstra tìm đường đi ngắn nhất từ một đỉnh đến tất cả các đỉnh khác của đồ thị có hướng với trọng số không âm được thực hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 50
#define     TRUE    1
#define FALSE       0
int n, s, t;
char chon;
int truoc[MAX], d[MAX], CP[MAX][MAX];
int final[MAX];
void Init(void){
    FILE * fp;int i, j;
    fp = fopen("ijk1.in","r");
    fscanf(fp,"%d", &n);
    printf("\n So dinh:%d",n);
    printf("\n Ma tran khoang cach:");
    for(i=1; i<=n;i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=n;j++){
                    fscanf(fp, "%d", &CP[i][j]);
                    printf("%3d",CP[i][j]);
                    if(CP[i][j]==0) CP[i][j]=32000;
            }
    }
    fclose(fp);
}
void Result(void){
    int i,j;
```

```
    printf("\n Duong di ngan nhat tu %d den %d la\n", s,t);
    printf("%d<=",t);
    i=truoc[t];
    while(i!=s){
            printf("%d<=",i);
            i=truoc[i];
    }
    printf("%d",s);
    printf("\n Do dai duong di la:%d", d[t]);
    getch();
}
void Dijkstra(void){
    int v, u, minp;
    printf("\n Tim duong di tu s=");scanf("%d", &s);
    printf("  den ");scanf("%d", &t);
    for(v=1; v<=n; v++){
            d[v]=CP[s][v];
            truoc[v]=s;
            final[v]=FALSE;
    }
    truoc[s]=0;      d[s]=0;final[s]=TRUE;
    while(!final[t]) {
            minp=2000;
            for(v=1; v<=n; v++){
                    if((!final[v]) && (minp>d[v]) ){
                            u=v;
                            minp=d[v];
                    }
            }
            final[u]=TRUE;// u- la dinh co nhan tam thoi nho nhat
            if(!final[t]){
                    for(v=1; v<=n; v++){
```

```
                                        if ((!final[v]) && (d[u]+ CP[u][v]< d[v])){
                                                d[v]=d[u]+CP[u][v];
                                                truoc[v]=u;
                                        }
                                }
                        }

                }
        }
        void main(void){
                clrscr();Init();    Dijkstra();
                Result(); getch();
        }
```

8.3.3.Thuật toán Floy

Để tìm đường đi ngắn nhất giữa tất cả các cặp đỉnh của đồ thị, chúng ta có thể sử dụng *n* lần thuật toán *Ford_Bellman* hoặc *Dijkstra* (trong trường hợp trọng số không âm). Tuy nhiên, trong cả hai thuật toán được sử dụng đều có độ phức tạp tính toán lớn (chí ít là $O(n^3)$). Trong trường hợp tổng quát, người ta thường dùng thuật toán *Floy* được mô tả như sau:

```
void Floy(void)
/* Tìm đường đi ngắn nhất giữa tất cả các cặp đỉnh*/
/*Input      :        Đồ thị cho bởi ma trận trọng số a[i, j], i, j = 1, 2,..., n.*/
/*Output:  - Ma trận đường đi ngắn nhất giữa các cặp đỉnh d[i, j], i, j = 1, 2,...,n;
d[i,j] là độ dài ngắn nhất từ i đến j.
Ma trận ghi nhận đường đi p[i, j], i, j = 1, 2,..., n
                p[i, j] ghi nhận đỉnh đi trước đỉnh j trong đường đi ngắn nhất;
*/
{
        /*bước khởi tạo*/
        for (i=1; i≤ n; i++) {
                for (j =1; j≤ n; j++) {
                        d[i,j] = a[i, j];
                        p[i,j] = i;
```

```
                }
            }
            /*bước lặp */
            for (k=1; k≤ n; k++) {
                for (i=1; i≤ n; i++){
                    for (j =1; j≤ n; j++) {
                        if (d[i,j] > d[i, k] + d[k, j]) {
                            d[i, j] = d[i, k] + d[k, j];
                            p[i,j] = p[k, j];
                        }
                    }
                }
            }
        }
```

Chương trình cài đặt thuật toán Foly tìm đường đi ngắn nhất giữa tất cả các cặp đỉnh của đồ thị được thể hiện như sau:

```
#include <stdio.h>
#include <conio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <dos.h>
#define MAX 10000
#define    TRUE    1
#define FALSE      0
int A[50][50], D[50][50], S[50][50];
int n, u, v, k;FILE *fp;
void Init(void){
    int i, j, k;
    fp=fopen("FLOY.IN","r");
    if(fp==NULL){
        printf("\n Khong co file input");
        getch(); return;
```

```
    }
    for(i=1; i<=n; i++)
            for(j=1; j<=n; j++)
                    A[i][j]=0;
    fscanf(fp,"%d%d%d",&n,&u,&v);
    printf("\n So dinh do thi:%d",n);
    printf("\n Di tu dinh:%d den dinh %d:",u,v);
    printf("\n Ma tran trong so:");
    for(i=1; i<=n; i++){
            printf("\n");
            for(j=1; j<=n; j++){
                    fscanf(fp,"%d", &A[i][j]);
                    printf("%5d",A[i][j]);
                    if(i!=j && A[i][j]==0)
                            A[i][j]=MAX;
            }
    }
    fclose(fp);getch();
}
void Result(void){
    if(D[u][v]>=MAX) {
            printf("\n Khong co duong di");
            getch(); return;
    }
    else {
            printf("\n Duong di ngan nhat:%d", D[u][v]);
            printf("\n Dinh %3d", u);
            while(u!=v) {
                    printf("%3d",S[u][v]);
                    u=S[u][v];
            }
    }
```

```
}
void Floy(void){
    int i, j,k, found;
    for(i=1; i<=n; i++){
            for(j=1; j<=n;j++){
                    D[i][j]=A[i][j];
                    if (D[i][j]==MAX) S[i][j]=0;
                    else S[i][j]=j;
            }
    }
    /* Mang D[i,j] la mang chua cac gia tri khoan cach ngan nhat tu i den j
    Mang S la mang chua gia tri phan tu ngay sau cua i tren duong di
    ngan nhat tu i->j */
    for (k=1; k<=n; k++){
            for (i=1; i<=n; i++){
                    for (j=1; j<=n; j++){
                            if (D[i][k]!=MAX && D[i][j]>(D[i][k]+D[k][j]) ){
                            // Tim D[i,j] nho nhat co the co
                                    D[i][j]=D[i][k]+D[k][j];
                                    S[i][j]=S[i][k];
                                    //ung voi no la gia tri cua phan tu ngay sau i
                            }
                    }
            }
    }
}
void main(void){
    clrscr();Init();
    Floy();Result();
}
```

NHỮNG NỘI DUNG CẦN GHI NHỚ

- ✓ Nắm vững khái niệm sắc số và sắc lớp của đồ thị. Phương pháp chuyển bài toán sắc lớp về bài toán tìm sắc số của đồ thị.
- ✓ Tìm hiểu phương pháp chứng minh các định lý về sắc số của đồ thị.
- ✓ Hiểu bài toán luồng cực đại và thuật toán Ford-Fullkerson xây dựng luồng cực đại trên mạng.
- ✓ Hiểu và phân biệt thuật toán Dijkstra & thuật toán Floy trong khi tìm đường đi ngắn nhất giữa các đỉnh của đồ thị.

BÀI TẬP CHƯƠNG 8

Bài 1. Chứng minh rằng trong không gian có sáu đường thẳng, trong đó không có ba đường thẳng nào đồng qui tại một điểm, không có ba đường thẳng nào đồng phẳng và không có ba đường thẳng nào song song, thì nhất định có ba đường thẳng đôi một chéo nhau.

Bài 2. Mười bảy nhà khoa học mỗi người trao đổi thư với 16 người khác, trong thư họ chỉ bàn về 3 đề tài, nhưng bất cứ hai nhà khoa học nào cũng chỉ bàn với nhau về một trong ba đề tài trên. Chứng minh rằng có ít nhất ba nhà khoa học đã bàn với nhau cùng một đề tài.

Bài 3. Cho đồ thị gồm 7 đỉnh cho bởi ma trận trọng số

00	11	65	17	65	65	65
65	00	12	65	65	10	16
65	65	00	13	14	65	19
65	65	65	00	65	65	18
65	65	65	65	00	65	15
65	13	18	65	65	00	10
65	65	65	65	65	65	00

Tìm đường đi ngắn nhất từ đỉnh 1 đến đỉnh 7. Yêu cầu chỉ rõ những kết quả trung gian trong quá trình thực hiện thuật toán.

Bài 4. Cho Cơ sở dữ liệu ghi lại thông tin về N ***Tuyến bay*** (N<=100) của một hãng hàng không. Trong đó, thông tin về mỗi tuyến bay được mô tả bởi: Điểm khởi hành (departure), điểm đến (destination), khoảng cách (lenght). Departure, destination là một xâu kí tự độ dài không quá 32, không chứa dấu trống ở giữa, Length là một số nhỏ hơn 32767.

Ta gọi "***Hành trình bay***" từ điểm khởi hành A tới điểm đến B là dãy các hành trình $[A, A_1, n_1]$, $[A_1, A_2, n_2]$...$[A_k, B, n_k]$ với A_i là điểm đến của tuyến i nhưng lại là điểm khởi hành của tuyến i +1, n_i là khoảng cách của tuyến bay thứ i (1<=i<k). Trong đó, khoảng cách của hành trình là tổng khoảng cách của các tuyến mà hành trình đi qua ($n_1+n_2+..+n_k$).

Cho file dữ liệu kiểu text hanhtrinh.in được ghi theo từng dòng, số các dòng trong file dữ liệu không vượt quá N, trên mỗi dòng ghi lại thông tin về một tuyến bay, trong đó departure, destination, length được phân biệt với nhau bởi một hoặc vài dấu trống. Hãy tìm giải pháp để thoả mãn nhu cầu của khách hàng đi từ A đến B theo một số tình huống sau:

Tìm hành trình có khoảng cách bé nhất từ A đến B. In ra màn hình từng điểm mà hành trình đã qua và khoảng cách của hành trình. Nếu hành trình không tồn tại hãy đưa ra thông báo "Hành trình không tồn tại".

Ví dụ về Cơ sở dữ liệu hanhtrinh.in

New_York	Chicago	1000
Chicago	Denver	1000
New_York	Toronto	800
New_York	Denver	1900
Toronto	Calgary	1500
Toronto	Los_Angeles	1800
Toronto	Chicago	500
Denver	Urbana	1000
Denver	Houston	1500
Houston	Los_Angeles	1500
Denver	Los_Angeles	1000

Với điểm đi: New_York, điểm đến: Los_Angeles ; chúng ta sẽ có kết quả sau:

Hành trình ngắn nhất:

New_York to Toronto to Los_Angeles; Khoảng cách: 2600.

Bài 5. Kế tục thành công với khối lập phương thần bí, Rubik sáng tạo ra dạng phẳng của trò chơi này gọi là trò chơi các ô vuông thần bí. Đó là một bảng gồm 8 ô vuông bằng nhau như hình 1. Chúng ta qui định trên mỗi ô vuông có một màu khác nhau. Các màu được kí hiệu bởi 8 số nguyên tương ứng với tám màu cơ bản của màn hình EGA, VGA như hình 1. Trạng thái của bảng các màu được cho bởi dãy kí hiệu màu các ô được viết lần lượt theo chiều kim đồng hồ bắt đầu từ ô góc trên bên trái và kết thúc ở ô góc dưới bên trái. Ví dụ: trạng thái trong hình 1 được cho bởi dãy các màu tương ứng với dãy số (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8). Trạng thái này được gọi là trạng thái khởi đầu.

Biết rằng chỉ cần sử dụng 3 phép biến đổi cơ bản có tên là 'A', 'B', 'C' dưới đây bao giờ cũng chuyển được từ trạng thái khởi đầu về trạng thái bất kỳ:

'A': đổi chỗ dòng trên xuống dòng dưới. Ví dụ sau phép biến đổi A, hình 1 sẽ trở thành hình 2:

'B': thực hiện một phép hoán vị vòng quanh từ trái sang phải trên từng dòng. Ví dụ sau phép biến đổi B hình 1 sẽ trở thành hình 3:

'C': quay theo chiều kim đồng hồ bốn ô ở giữa. Ví dụ sau phép biến đổi C hình 1 trở thành hình 4:

1	2	3	4
8	7	6	5

Hình 1

8	7	6	5
1	2	3	4

Hình 2

4	1	2	3
5	8	7	6

Hình 3

1	7	2	4
8	6	3	5

Hình 4

Cho file dữ liệu Input.txt ghi lại 8 số nguyên trên một dòng, mỗi số được phân biệt với nhau bởi một dấu trống ghi lại trạng thái đích. Hãy tìm dãy các phép biến đổi sơ bản để đưa trạng thái khởi đầu về trạng thái đích sao cho số các phép biến đổi là ít nhất có thể được.

Dữ liệu ra được ghi lại trong file Output.txt, dòng đầu tiên ghi lại số các phép biến đổi, những dòng tiếp theo ghi lại tên của các thao tác cơ bản đã thực hiện, mỗi thao tác cơ bản được viết trên một dòng.

Bạn sẽ được thêm 20 điểm nếu sử dụng bảng màu thích hợp của màn hình để mô tả lại các phép biến đổi trạng thái của trò chơi. Ví dụ với trạng thái đích dưới đây sẽ cho ta kết quả như sau:

Input.txt	Output.txt
2 6 8 4 5 7 3 1	7
	B
	C
	A
	B
	C
	C
	B

Bài 6. Cho một mạng thông tin gồm N nút. Trong đó, đường truyền tin hai chiều trực tiếp từ nút i đến nút j có chi phí truyền thông tương ứng là một số nguyên A[i,j] = A[j,i], với A[i,j]>=0, i ≠ j. Nếu đường truyền tin từ nút i_1 đến nút i_k phải thông qua các nút i_2,.. i_{k-1} thì chi phí truyền thông được tính bằng tổng các chi phí truyền thông A[i_1,i_2], A[i_2,i_3],... A[i_{k-1},i_k]. Cho trước hai nút i và j. Hãy tìm một đường truyền tin từ nút i đến nút j sao cho chi phí truyền thông là thấp nhất.

Dữ liệu vào được cho bởi file TEXT có tên INP.NN. Trong đó, dòng thứ nhất ghi ba số N, i, j, dòng thứ k + 1 ghi k-1 số A[k,1], A[k,2],.., A[k,k-1], 1<=k<=N.

Kết quả thông báo ra file TEXT có tên OUT.NN. Trong đó, dòng thứ nhất ghi chi phí truyền thông thấp nhất từ nút i đến nút j, dòng thứ 2 ghi lần lượt các nút trên đường truyền tin có chi phí truyền thông thấp nhất từ nút i tới nút j.

Bài 7. Cho một mạng thông tin gồm N nút. Trong đó, đường truyền tin hai chiều trực tiếp từ nút i đến nút j có chi phí truyền thông tương ứng là một số nguyên A[i,j] = A[j,i], với A[i,j]>=0, i ≠ j. Nếu đường truyền tin từ nút i_1 đến nút i_k phải thông qua các nút i_2,.. i_{k-1} thì chi phí truyền thông được tính bằng tổng các chi phí truyền thông A[i_1,i_2], A[i_2,i_3],... A[i_{k-1},i_k]. Biết rằng, giữa hai nút bất kỳ của mạng thông tin đều tồn tại ít nhất một đường truyền tin.

Để tiết kiệm đường truyền, người ta tìm cách loại bỏ đi một số đường truyền tin mà vẫn đảm bảo được tính liên thông của mạng. Hãy tìm một phương án loại bỏ đi những đường truyền tin, sao cho ta nhận được một mạng liên thông có chi phí tối thiểu nhất có thể được.

Dữ liệu vào được cho bởi file TEXT có tên INP.NN. Trong đó, dòng thứ nhất ghi số N, dòng thứ k + 1 ghi k-1 số A[k,1], A[k,2],.., A[k,k-1], 1<=k<=N.

Kết quả thông báo ra file TEXT có tên OUT.NN trong đó dòng thứ nhất ghi chi phí truyền thông nhỏ nhất trong toàn mạng. Từ dòng thứ 2 ghi lần lượt các nút trên đường truyền tin, mỗi đường truyền ghi trên một dòng.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1] Kenneth H. Rossen, *Toán học rời rạc ứng dụng trong tin học.* Nhà xuất bản khoa học kỹ thuật, Hà Nội 1998.

[2] Nguyễn Đức Nghĩa - Nguyễn Tô Thành, *Toán rời rạc*. Nhà xuất bản Đại học Quốc Gia Hà Nội, 2003.

[3] Đặng Huy Ruận, *Lý thuyết đồ thị và ứng dụng*. Nhà xuất bản khoa học kỹ thuật, 2000.

[4] Đỗ Đức Giáo, *Toán rời rạc*. Nhà xuất bản Khoa học kỹ thuật Hà Nội, 2004.

[5] Đỗ Đức Giáo, *Bài tập toán rời rạc*. Nhà xuất bản Khoa học kỹ thuật Hà Nội, 2005.

MỤC LỤC

TOÁN RỜI RẠC

Mã số: 492TNC211 và 492TNC212

Chịu trách nhiệm bản thảo

TRUNG TÂM ĐÀO TẠO BƯU CHÍNH VIỄN THÔNG 1

(Tài liệu này được ban hành theo Quyết định số: 374/QĐ-TTĐT1 ngày 22/05/2006 của Giám đốc Học viện Công nghệ Bưu chính Viễn thông)

In tại : *Công ty cổ phần In Bưu điện*
Số lượng : *2000 cuốn, khổ 19 x 26 cm*
Ngày hoàn thành : *01/06/2006.*